

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN
346 NUMARALI MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE
EYÜP VAKIFLARI (1219 – 1223)

AHMET SEDAT AKEL
2501150296

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP AKKUŞ

İstanbul, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : AHMET SEDAT AKEL Numarası : 2501150296
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İKTİSAT TARİHİ Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP AKKUŞ
Tez Savunma Tarihi : 09.07.2019 Saati : 11.00
Tez Başlığı : ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN 346 NUMARALI MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE
EYÜP VAKIFLARI (1219-1223)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ÖMER KARAOĞLU		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP AKKUŞ		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ KENAN DEMİR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. KAYA BAYRAKTAR		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞEVKET KAMİL AKAR		

ÖZ

ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN 346 NUMARALI MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE EYÜP VAKIFLARI (1219 – 1223)

AHMET SEDAT AKEL

Bu çalışma, vakıfların malî durumlarının ve ekonomik fonksiyonlarının pratik olarak takip edilebildiği vakıf muhasebesi kayıtlarından hareket ederek Osmanlı idaresinde faaliyetlerini sürdüren belirli bir bölgedeki vakıfların belirli bir zaman aralığında gerçekleştirdikleri ekonomik işlemlere odaklanmıştır. Bu işlemler sayesinde vakıfların gelir ve giderlerini nasıl kontrol ettiklerini, kâr veya zarar durumlarında nasıl tepkiler vererek devamlılıklarını sağladıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın sonucunda Eyüp vakıflarında icareteyn usûlü vasıtasıyla elde edilen muaccele gelirlerinin oluşan zararı telafi etmek için oldukça etkili bir yöntem olduğu ve pratikte teoriden daha farklı uygulandığı anlaşılan rakabe yönteminin de vakıfların gelir – gider dengesini sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar, Vakıf Muhasebesi, Havass-ı Refia (Eyüp) Mahkemesi, 346 No'lu Muhasebe Defteri, İcareteyn, Muaccele, Rakabe

ABSTRACT

ACCORDING TO THE ACCOUNTING BOOK NUMBER 346 OF THE SHARIA RECORDS, EYUP WAQFS (1219 – 1223)

AHMET SEDAT AKEL

This study focuses on the economic transactions carried out by the waqfs in a certain region, which operates in the Ottoman administration, based on the records of waqf accounting, where the financial status and economic functions of the waqfs can be monitored practically and through these transactions, it aims to reveal how waqfs control their income and expenses, and how they react to profit or loss to maintain their continuity.

As a result of the research, it is determined that in Eyüp Waqfs, the “muaccele” income of the “icareteyn” method is a very effective way to compensate the losses occurring in waqfs and the “rakabe” method which is found to be different from the theory in practice, is a good way to maintain the income and expense balance in the waqfs.

Keywords: Waqfs, Waqf Accounting, Havass-ı Refia (Eyüp) Court, 346 Numbered Accounting Book, İcareteyn, Muaccele, Rakabe

ÖNSÖZ

Vakıflar, Osmanlı toplum hayatındaki merkezî konumu sebebiyle tüm yönleriyle incelenmesi gereken hayır müesseseleridir. Vakıfların hedefledikleri amaç ve gerçekleştirdikleri işlem türleri dolayısıyla ortaya çıkan çeşitli fonksiyonları konunun birçok alanda ele alınmasını sağlamaktadır. Bu fonksiyonların en etkililerinden biri de ekonomik yönleridir.

Vakıfların ekonomik faaliyetlerini ortaya koymak için başvurulması gereken kaynaklardan biri vakıf muhasebesi kayıtlarıdır. Bu kayıtlar meseleyi tamamen pratik açıdan görmemizi ve tutuldukları dönemin birçok başlıktaki verilerine ulaşabilmemizi sağlamaktadır. İstanbul'un sur dışı yerleşim birimi olan Havass-ı Refia (Eyüp) bölgesindeki vakıfların muhasebe kayıtlarını çalışmak bu açıdan oldukça önemlidir. Osmanlı idaresinin modernleşmesinden önceki son yıllarında insanların bireysel ve sosyal hayat içindeki konumlarını, seneler içindeki fiyat değişimlerini, tesis edilen bir yapıyı ayakta tutmak için alınan tedbirleri bu muhasebe kayıtlarında bulmak bana büyük bir heyecan verdi. Severek yaptığım bu çalışmanın iyi bir noktaya gelmesi için elimden gelen gayreti gösterdiğimi de belirtmeliyim. Umarım amacına ulaşmıştır.

Öncelikle emeği ve yardımları için tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yakup Akkuş'a teşekkürlerimi sunarım. Tezin her aşamasında desteğini benden esirgemeyen Doç. Dr. Ömer Karaoğlu'na da teşekkürü bir borç bilirim. Değerli yönlendirmeleri için Arş. Gör. Dr. Üzeyir Serdar Serdaroglu'na çok teşekkür ederim. Çok kıymetli yardımları için Baha Mücahid Şahin'e minnettarım. Her zaman olduğu gibi tez yazarken de yanımda olan İsmail Mutlu, Faruk Aksu, Harun ve Tarık Hacılioğlu, İbrahim Yıldır, Fatih Utku, Murat Kara, Mehmet Sercan Ercan, Bahadır Kuğuoğlu, Hüseyin Belgen, Semih Erdoğan dostlarıma ve Ubeydullah Türkyılmaz ağabeyime muhabbetlerimi sunuyorum. Son olarak da benden hiçbir zaman sevgilerini ve yardımlarını esirgemeyen ve bana her zaman destek olan anneme, babama ve ablama ayrıca teşekkürlerimi belirtmek isterim.

İstanbul, 2019

Ahmet Sedat AKEL

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viiix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
HARİTALAR LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM VAKIF MUHASEBESİYLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR

1.1. Vakıfla İlgili Kavramlar	4
1.2. Merdiven Muhasebe Sistemi ve Vakıf Muhasebesi	7
1.3. Literatür Değerlendirmesi	10
1.4. Defterin Tanıtımı ve Metod	12
1.5. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar	16

İKİNCİ BÖLÜM VAKIFLARIN GELİRLERİ

2.1. Kira (İcare) Gelirleri	21
2.1.1. Kiracıların Cinsiyetlerine Göre Kira Gelirleri	23
2.1.2. Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri	24
2.1.3. Kiracıların Dinî İnanışlarına Göre Kira Gelirleri	25
2.1.4. Vakıfların Kiraya Verdikleri Gayrimenkullerin Türlerine Göre Kira Gelirleri	26
2.1.5. Muaccelle Gelirleri	27
2.1.6. Tahsil Edilemeyen Kira Gelirleri	29

2.2. Murabaha Gelirleri	30
2.2.1. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri	36
2.2.2. Borçluların Mesleklerine Göre Murabaha Gelirleri	37
2.2.3. Vakıfların Mal-i Vakf (Asl-i Mal) Durumları.....	39
2.2.4. Vakıfların Birbirleriyle Olan Borç İlişkileri	42
2.3. Diğer Gelirler	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM VAKIFLARIN GİDERLERİ

3.1. Masraflar (Masarif)	45
3.1.1. Aydınlatma Masrafları	48
3.1.2. Harç Masrafları	50
3.1.3. Tamirat ve Temizlik Masrafları	52
3.1.4. Diğer Masraflar	54
3.2. Vazife Ücretleri (Vazaif).....	57
3.2.1. Vakıf İdaresindeki Vazifeler	59
3.2.2. Cami ve Mescid Vazifeleri	61
3.2.3. Eğitim Vazifeleri	62
3.2.4. Kıraat Vazifeleri.....	63
3.2.5. Diğer Vazifeler.....	64
3.3. Diğer Giderler	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM VAKIFLARIN GELİR-GİDER DENGESİ

4.1. Vakıfların Senelere Göre Gelir ve Giderleri	66
4.2. Vakıfların Senelere Göre Kâr, Zarar ve Denge Durumları	70
4.3. Vakıfların Uyguladıkları Zarar Telafi Yöntemleri.....	74

SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83
EKLER	89

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar	16
Tablo 2. Kira Gelirleri (Akçe)	22
Tablo 3. Kiracıların Cinsiyetlerine Göre Kira Gelirleri (Akçe)	23
Tablo 4. Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri (Akçe)	24
Tablo 5. Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri (Akçe)	26
Tablo 6. Muaccelle Gelirleri (Akçe)	28
Tablo 7. Tahsil Edilemeyen Kira Gelirleri (Akçe)	30
Tablo 8. Murabaha Gelirleri (Akçe)	32
Tablo 9. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)	36
Tablo 10. Borçluların Mesleklerine Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)	37
Tablo 11. Vakıfların Mal-i Vakf Durumları (Akçe)	39
Tablo 12. Masraflar (Akçe)	46
Tablo 13. Aydınlatma Masrafları (1219 – 1223) (Akçe)	49
Tablo 14. Harç Masrafları (1219 – 1223) (Akçe)	50
Tablo 15. Tamirat ve Temizlik Masrafları (1219 – 1223) (Akçe)	53
Tablo 16. Diğer Masraflar (1219 – 1223) (Akçe)	54
Tablo 17. Vazife Ücretleri (Akçe)	57
Tablo 18. Vakıf İdaresindeki Vazifeler İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)	60
Tablo 19. Cami ve Mescid Vazifeleri İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)	61
Tablo 20. Eğitim Vazifeleri İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)	62
Tablo 21. Kıraat Vazifeleri İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)	63
Tablo 22. Diğer Vazifeler İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)	64
Tablo 23. Diğer Giderler (Akçe)	65
Tablo 24. Vakıfların Senelere Göre Gelirleri ve Giderleri (Akçe)	66
Tablo 25. Rakabeden Önce ve Sonra Ücretler (Akçe)	75
Tablo 26. Kira Geliri Toplamları ve Muaccelle Gelirleri (1219 – 1223) (Akçe)	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Gelir Türlerinin Oransal Dağılımı	20
Şekil 2. Elde Edilen Ortalama Kira Gelirinin Kiracıların Mesleklerine Göre Oransal Dağılımı	25
Şekil 3. Gayrimenkul Türlerinden Elde Edilen Yıllık Ortalama Kira Gelirinin Oransal Dağılımı	27
Şekil 4. Farklı Ribh Oranları ile Sermaye İşleten Vakıf Sayısının Toplam Vakıf Sayısı İçindeki Oransal Dağılımı	35
Şekil 5. Murabaha İşleminde Elde Edilen Ortalama Gelirin Borçluların Mesleklerine Göre Oransal Dağılımı	38
Şekil 6. Gider Gruplarının Giderler Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı.....	45
Şekil 7. Gider Gruplarının Masraflar Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı.....	48
Şekil 8. Vazife Türlerine Ödenen Ücretlerin Ücretler Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı	59

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Gelir – Gider Topamlarının Senelere Göre Değişimi (1219-1223) (Akçe).....	68
Grafik 2. Kâr – Zarar Topamlarının Senelere Göre Değişimi (1219-1223) (Akçe).....	73

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Çalışma Kapsamındaki Vakıfların Faaliyet Gösterdikleri Yerler..... **19**

EKLER LİSTESİ

EK 1. BİR MUHASEBE KAYDI ÖRNEĞİ VE TRANSKRİPSİYONU.....	89
EK 2. VAKIF GELİRLERİNİN SENELERE GÖRE DEĞİŞİMİ (Akçe).....	91
EK 3. VAKIF GİDERLERİNİN SENELERE GÖRE DEĞİŞİMİ (Akçe)	92
EK 4. GİDER GRUPLARININ SENELERE GÖRE DEĞİŞİMİ (Akçe).....	93
EK 5. VAKIF GAYRİMENKULLERİNDE KALAN KİRACILARIN CİNSİYETLERİ VE ÖDEDİKLERİ KİRA MİKTARI (Akçe)	94
EK 6. VAKIFLARDAN BORÇ ALANLARIN CİNSİYETLERİ VE ALDIKLARI BORÇ MİKTARLARI (Akçe).....	95
EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARİF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe)	96
EK 8. MUHASEBE KAYITLARININ VAZAİF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe)	106

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e	: Adı geçen eser
ABD	: Ana Bilim Dalı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
T.E.	: Tespit Edilemeyen
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vol.	: Volume
Vs.	: Vesaire

GİRİŞ

Osmanlı araştırmalarının önemli konularından biri olan vakıflar birçok farklı yönden çalışılma imkânı sunmaktadır. Bu imkân, vakıfların fonksiyonları nedeniyle ortaya çıkan sosyoekonomik ve kültürel etkilerinden doğmuştur. Bu sayede hukukî, siyasî, iktisadî ve toplumsal yönlerden sanat araştırmalarına varıncaya kadar geniş çalışma konularından zengin bir literatür oluşmuştur. Bu literatür incelendiğinde vakıfların faaliyetlerinin teorik metinlerden yola çıkılarak açıklandığı çalışmaların yoğunlukta olduğu görölmektedir. Konunun bu açıdan çalışılmasının vakıfların fonksiyonlarının tam anlamıyla ortaya koyulması için yeterli olamayacağı açıktır. Bu yüzden vakıfların faaliyetlerinin teorik literatür yoluyla değil, pratik örneklere ulaşarak açıklanması oldukça önemli bir hedef olarak araştırmacıların önünde durmaktadır.

Vakıfların malî durumları ve gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler, Osmanlı toplumundaki merkezî konumlarından dolayı genel ekonomik yapıyı tüm yönleriyle aydınlatmak için önemli bir konudur. Vakıfların gerçekleştirdikleri bu ekonomik işlemlerin takibi için en sağlıklı kaynakların başında vakıf muhasebe kayıtları gelmektedir. Vakıf muhasebe kayıtları, vakıfların malî durumlarının ve gerçekleşmiş olan işlemlerinin görölebileceğı kaynaklardır. Konunun pratik işleyişini gözler önüne sermesi bu malzemeyi değerli kılmaktadır.

Vakıfları ekonomik açıdan ele alan çalışmalarla oluşan literatür incelendiğinde ise vakıf muhasebesi kayıtlarından hareketle yapılan çalışmaların ne yazık ki diğerlerine göre sınırlı sayıda kaldığı görölmektedir. Bu durum vakıf muhasebesi kayıtlarının hem vakıfların hem de dönemin genel ekonomik yapısını açıklığa kavuşturmak için yeni çalışmalarla desteklenmesi gereken bir alan olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada söz konusu boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Vakıfların malî yönden nasıl yönetildikleri, hangi işlemleri gerçekleştirdikleri, nerelerden gelir elde edip hangi amaçlar için harcama yaptıkları, kâr veya zarar ettikleri durumlarda nasıl tepkiler verdikleri ve sonuç olarak devamlılıklarını nasıl sağladıkları pratik örnekler incelenerek cevap aranan sorulardır. Aynı zamanda literatürde son yıllarda

genellikle teorik açıdan çokça tartışılmaya başlanan ve para vakfı olarak bilinen nakit sermaye işletme yoluyla gelir elde eden vakıfların işleyişlerinin pratikte hangi şekillerde olduğunun ortaya konulması da araştırmanın istenen sonuçlarından biri olmuştur.

Bu çalışmada, Osmanlı İstanbul'unun önemli idarî ve adlî birimlerinden biri olmasına rağmen ilgili alanda bir iki örnek dışında çalışmanın mevcut olmadığı Havass-ı Refia (Eyüp) mahkemesinin kayıtları içindeki vakıf muhasebe defterlerine yoğunlaşılacaktır. Bahsedilen mahkeme kayıtlarında bulunan muhasebe defterlerinden daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmayan bir tanesi üzerine araştırma yapılmaya karar verilmiştir.

Çalışmanın inceleme alanı olarak ele aldığı vakıf muhasebesi verilerinin analiz edilmesi, vakıflar ve muhasebeleriyle ilgili genel çerçeveyi bilmeyi gerektirmektedir. Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde vakıf muhasebesiyle ilgili genel kavramların açıklanması ve araştırma kapsamında incelenilecek vakıfların tanıtılması gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda öncelikle vakfın tanımı yapılarak nasıl ve hangi şartlarla gerçekleştikleri, fonksiyonlarının ve özelliklerinin ne olduğu anlatılacaktır. Ardından Osmanlı döneminde uygulanan muhasebe sistemiyle ilgili bilgi verilerek vakıf muhasebelerinin yapısı tanıtılacaktır. Konuyla ilgili literatür değerlendirmesi yapıldıktan sonra çalışmanın temel kaynağını oluşturan defter anlatılarak çalışmada takip edilen metod detaylı olarak ortaya koyulacaktır. Son olarak ise çalışmanın kapsamına giren vakıflarla ilgili bilgiler verilecektir.

İkinci bölümde vakıfların malî analizine elde edilen gelirlerin incelenmesiyle başlanacaktır. Vakıfların gelir türleri elde edildikleri şekillere göre sınıflandırılarak kira gelirleri, murabaha gelirleri ve diğer gelirler olarak belirlenmiştir. Kira ve murabaha gelirlerine ve bunların dışında kalan gelirlere konuyla ilgili kavramların tanıtılmasıyla başlanıp ardından gelir miktarlarının bahsedilen başlıklarda seneden seneye geçirdikleri değişim yorumlanacaktır. Ayrıca vakıf kiracılarının ve vakıftan borç alanların sosyal açıdan analizi de yapılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde vakıfların malî durumunun analizine giderlerinin incelenmesiyle devam edilecektir. Vakıfların kaynaklarını nerelere

harcandıkları göz önünde tutularak sınıflandırma yapılmış ve masraflar, vazife ücretleri ve diğer giderler olarak alt başlıklar oluşturulmuştur. Her alt başlıkta hangi vakıfların hangi tür giderleri olduğu belirtilerek bu gider türlerinin genel giderler içindeki oranları yorumlanacaktır.

Dördüncü bölümde vakıfların her sene için ayrı ayrı gelir ve gider dengeleri incelenerek ve kâr – zarar veya denge durumlarının analizleri yapılacaktır. Böylelikle incelenen vakıfların malî durumlarının tüm yönleriyle aydınlatıldıktan sonra elde edilen sonucun değerlendirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca vakıfların oluşan zararları ne gibi yöntemlerle telafi ettikleri de anlatılarak vakıfların devamlılıklarını sürdürmek için uygulamada ne gibi çarelere başvurdıkları örneklerle desteklenerek ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKIF MUHASEBESİYLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE ÇALIŞMA

KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR

Bir hayır müessesesi türü olarak vakıflar, müslüman toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel tarihlerinin önemli unsurlarından biri olmuştur. Tarihsel süreçte tercih edilme yoğunluğunun artarak devam ettiği gözlemlenmektedir. Vakıfların yaygın bir kullanıma ulaşması, kavramın İslam hukunda teorik olarak tanımlanmasına ve tartışılmasına yol açmıştır. Vakfın bütün aşamalarındaki her meselenin hukukçular tarafından gayet detaylı bir şekilde incelendiği, kaynakların çokluğundan hareketle rahatlıkla söylenebilir.

1.1. Vakıfla İlgili Kavramlar

Arapça vkf kökünden gelen “vakf” kelimesi masdardır ve durdurma, alıkoyma anlamına gelmektedir.¹ Çoğulu “evkaf”dır. Terim anlamı ise “*bir şeyi Allah’ın mülkü hükmünde olmak üzere mülk edinme ve mülk olarak vermeye kapatıp artık bunları yasaklayarak menfaatini kullara ait kılmak*”tır.² Vakfın bazı özelliklerini yansıtmakta olan terim anlamı üzerinde İslam hukuku mezheplerinin çeşitli tartışmaları mevcuttur. Bununla birlikte buraya alınan tanım, çalışmanın incelediği vakıfların altyapısını oluşturan Osmanlı idaresindeki hukukî yapının Hanefî hukuku içinde tercih ederek uyguladığı tanımdır. İslam hukukunda vakıf kavramının karşılığında kapatma, bir yerde tutma anlamına gelen “habs” kelimesi³ de kullanılmaktadır.

Vakıf için hukuken gerekli unsurlar, vakfeden kişi (vâkıf), vakfedilen mal (mevkuf), vakfın menfaatini tahsis ettiği yön (mevkufun aleyh) ve vakfetme işleminin açıkça ve net bir şekilde belirtildiği irade beyanı (vakıf sigası) olmak üzere dördtür.⁴

¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2006, s. 1134.

² Ömer Hilmi Efendi, **İthaf-ül Ahlâf Fi Ahkâm-il Evkaf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977, s. 13.

³ Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 304.

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, 8 c., C. 4, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1969, s. 297.

Vakıf tabiri mevkuf anlamında da kullanılmaktadır. Vakfeden kişinin hür, akli başında ve ergin olması gerekmektedir. Bununla beraber erkek veya kadın olması konusunda İslam hukukunda herhangi bir kısıtlama yoktur. Vakfedilen malın vakfedenin herhangi bir sınırlandırma olmadan mülkü olması ve hukukta “*mütekavvim*” olarak adlandırılan şer’î olarak yararlanılmasında herhangi bir yasağın olmaması gerekmektedir.⁵

Vakfın menfaatinin ait olduğu cihet, vakfeden kişi tarafından vakfetme işlemi sırasında belirlenmektedir. Bu cihet şer’î olarak meşru olması şartıyla çok çeşitli olabilmektedir. Cami ve mescid, medrese, mektep, kütüphane, zaviye, imarethane, çeşme, köprü gibi hayır müesseseleri olabileceği gibi fakirler, gaziler, komşular ve azad edilmiş köleler de vakıftan faydalanabilir. Aynı zamanda İslam hukukunda kişinin kendi çocukları, torunları gibi yakınlarının yararlanabileceği vakıflar tesis edebilmesi uygun görülmüştür. Bununla beraber vakıfların en faziletlisinin en devamlısı, en faydalısı ve insanların en şiddetli ihtiyaçlarını karşılayanı olduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁶ Bu durum vakıfların sebebi olan vakfedenin manevî yakınlık ve Allah’ın rızasını kazanmak arzusuna da denk düşen bir anlayışa karşılık gelmektedir.

İslam hukukunda, bir bölgenin içecek suyunun bulunmaması, mescid ve camilerinin harap halde olması gibi durumlarda bütün bunların temini ve tamiri beytülmalin yani hazinenin görevidir. Ancak hazinede bunu karşılayacak imkân yoksa ve devletin gücü yetmiyorsa bu hizmetler o bölgede yaşayan herkesten topluca beklenir.⁷ Vakıflar bir yönüyle, ortaya çıkan ihtiyaçları devletin karşılamadığı durumlarda insanlara düşen yükümlülüğü üstlenerek bu ihtiyaçları karşılamaktadır. Çeşmenin ve mescidin masraflarına yönelik vakıflar ve geliri bir yerleşim yerinin ihtiyaçlarına sarfolunmak üzere tesis edilen avârız vakıfları da bu yönden değerlendirilebilmektedir.

⁵ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. XLII, ss. 475-479.

⁶ Bilmen, a.g.e., s. 300.

⁷ İmam Ebu’l Hasan El-Maverdî, El-Ahkâmu’s-Sultâniyye: İslâm’da Hilâfet ve Devlet Hukuku, çev. Dr. Ali Şafak, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1976, s. 277-278.

Vakfeden kişi vakfından faydalananakları belirleme konusunda serbesttir, vakfının faydasını istediği yöne bağlayabilir. Vâkıfın belirlediği ve vakfiyede yer alan meşru şartlar, uygulayanlar için hukuken Allah'ın koyduğu açık kurallar gibi uyulması zorunlu şartlardır.⁸ Bu şartları vakfeden kişinin kendisi bile sonradan değiştirememektedir çünkü artık vakfedildikten sonra kendi mülkü olmaktan çıkmıştır.⁹ Bu durum vakıfların en karakteristik ve günümüzde en çok tartışılan özelliklerinden biri olmuştur.

Vakfın diğer hayır faaliyetlerinden önemli bir farkı ebedîleştirme şartıdır.¹⁰ Bu şart, mevkufun türleri ve vakfın yönetilmesi konularında önemli roller oynamıştır. Örneğin, paranın vakfedilip vakfedilemeyeceği tartışmasının bir başlığı da vakfın ebedî olması gerektiği olmuştur. Menkul malların vakfı, ebedîleştirme mümkün olamayacağı için asaleten geçerli görülmeyip ancak gelir getiren bir mülke tabî olarak geçerli görülmüştür. Bu doğrultuda, Osmanlı döneminde gündeme gelen paranın vakfedilmesi tartışmalarında ise hukuken paranın vakfedilmesinin örfe bağlı ve daha önceden bilindiği ve uygulandığı yerlerde bu vakfiyelerin geçerli olduğu görüşü tercih edilmiştir.¹¹ Vakfın devamlılığı, vakfın yönetimi sırasındaki uygulamalarda da sürekli göz önünde bulundurulmuş, bu amaç için çeşitli çarelere başvurulmuştur. Böylelikle yapılan hayrın devamlı olması sağlanmak istenmiştir.

Vakfın korunup devamlılığının sağlanması, vakıf yararı için gerekli tedbirin alınması, vazife alacak kişilerin temini, gelirlerin toplanıp görevlilere ve vakıftan faydalananlara dağıtılması gibi işleri vakfın idarî görevlileri yürütmekteydi. Vakfın idarî görevlileri müteveli, cabi, kâtip, nazır ve kaimmakam-ı mütevelliydi. “Müteveli”, vakıf işlerini şer’î hükümlere ve vâkıfın şartlarına göre idare etmek üzere tayin olunan kişiydi.¹² Vâkıf, vakfı gerçeleştirirken mütevelliyi belirleme hakkına sahipti. Bu durumda müteveli “bi’l-meşruta” yani şarta bağlı olarak görevlendirilmiş oluyordu. Böyle bir karar verilmemişse müteveli kadı tarafından görevlendirilirdi.

⁸ Bilmen, **a.g.e.**, s. 339.

⁹ Günay, **a.g.e.**, ss. 475-479.

¹⁰ Nazif Öztürk, **Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 97.

¹¹ Bilmen, **a.g.e.**, s. 313-314.

¹² Bilmen, **a.g.e.**, s. 287.

“Cabi”, vakfın gelirini toplar,¹³ “Kâtip”, vakfın gerçekleştirdiği işlemlerin kaydını tutardı.¹⁴ “Nazır”, mütevellinin idaresini denetlemek üzere bulunurdu. Bununla beraber işlemlere müdahale etmeyip sadece bu işlemlerin vâkıfın şartlarına ve vakfın yararına uygun olup olmadığını kontrol etmekteydi.¹⁵ “Kaimmakam-ı Mütevellî” ise gerektiğinde mütevellinin işlerini yürütmek üzere kadı tarafından görevlendiriliyordu.¹⁶

Vakıflar, idarî ve ekonomik yönlerden devletin kontrolünde değildi. Bununla birlikte vakıf üzerinde hukuki bir denetim mevcuttu. Bu denetim vakfın kurulmasından başlayıp yönetilmesini de kapsıyordu. Vakfetme işlemi vakfın tescili yani sicile kaydedilmesiyle tamamlanmaktaydı. Bu tescil işlemini ise hukukun uygulayıcısı olan kadı yapmaktaydı ve bu kaydedilen metne “vakfiye” denilmekteydi. Kadı vakıf için gerekli unsurların niteliklerine bakarak uygunluğunu kontrol ediyor, böylelikle vakfın hukuken geçerliliğini sicile kaydederek onaylamış oluyordu.¹⁷ Vakıf tesisinden sonra da kadı görevine devam ederek vakfın yönetiminin vakfiyedeki şartlara uygun yürütülüp yürütülmediğini kontrolünü yapmaktaydı. Bu kontrolün de en önemli aracı vakfın tutulan muhasebesini görerek sicile kaydetmekti.¹⁸

1.2. Merdiven Muhasebe Sistemi ve Vakıf Muhasebesi

Malî fonksiyonu olan küçük veya büyük tüm müesseseler için gelir – gider hesaplarını tutarak belge düzenlemek ve böylece gerçekleştirdiği işlemleri düzenli bir şekilde takip etmek son derece önemlidir. Bu durum basit veya sistemli bir muhasebenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kurallara uygun olmayan, eksik

¹³ Ali Himmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tabirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1966, s.9.

¹⁴ Cafer Çiftçi, **Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hirfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları**, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004, s.72.

¹⁵ Bilmen, **a.g.e.**, s. 288.

¹⁶ Berki, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁷ Bilmen, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁸ Kayhan Orbay, “Vakıfların İktisadi Etkinliği, Mali Denetimi ve İktisadi İşlevleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler” **Vakıf ve İktisat Sempozyumu**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014, s. 180.

hesabın yönetim işlerinde büyük bozukluklara neden olacağından dolayı muhasebe üstün bir ilim olarak görülmüştür.¹⁹

Muhasebe, Osmanlılar tarafından bir takip ve denetim aracı olarak görülerek düzenli tutulmasına çok önem verilmiştir. Günümüzde Osmanlı arşivlerinde muhasebe kayıtlarını içeren çok sayıda belge bulunmakta ve bu belgeler hatırı sayılır bir oran oluşturmaktadır. Bu durum da muhasebeye verilen önemi gösteren bir işaret olarak görülebilir.²⁰

Osmanlı yönetiminde gerek devlet muhasebesinde gerekse özel muhasebelerde kullanılan yöntem, yukarıdan aşağıya doğru önce ana tutar sonra da bu tutarın ayrıntıları yazıldığı için “*merdiban-ı paye*” yani “*merdiven basamağı*” olarak adlandırılan merdiven yöntemidir. Ulaşılan en eski örnekleri 8. yüzyılın ikinci yarısına ait olan bu yöntemin Abbasiler, İlhanlılar ve sonra da Osmanlılar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca merdiven muhasebe yöntemini öğreten ve çoğaltılmış nüshalarından Osmanlılar tarafından da kullanıldığı anlaşılan İlhanlı dönemine ait kitaplar da mevcuttur.²¹

Merdiven muhasebe yönteminin özelliği, merdiven basamağına benzeyen bir şekilde en üstte yazılan bir toplam tutar ve bu tutarı meydana getiren ayrıntıların yukarıdan aşağıya doğru yazılmasıyla kaydedilmesidir. Böylelikle toplam tutarı veren detayların yazılması ve toplam tutarın birden fazla tekrar edilmesi belgenin tahrifat yoluyla değiştirilmesine karşı da bir önlem teşkil etmiştir. Aynı zamanda bu yöntem bir veya daha fazla yıllık muhasebenin tek kayıt altında yapılmasına olanak da vermektedir.

Merdiven yöntemi, Tanzimat sonrası döneme kadar kullanılmıştır. 1890’larda muhasebelerde merdiven yöntemi terkedilerek çift yanlı kayıt yöntemi tercih

¹⁹ Oktay Güvemli, Cengiz Toraman, **Risale-i Felekiyye (Kitab-us Siyakat)**, İstanbul, İSMMMO Yayınları, 2013, s. 167.

²⁰ Muhammed Emin Durmuş, İsmail Bektaş, “Osmanlı’da Muhasebe Usûlü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu”, **Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. III, No. 2, 2017 s. 197.

²¹ Oktay Güvemli, Batuhan Güvemli, “Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 46, Ankara, 2016, s.10.

edilmiştir. Bu durum devlet teşkilatının Batı'ya dönük bir şekilde yeniden yapılanmasından kaynaklanmaktadır.²²

Osmanlı'da resmî maliye ve muhasebe kayıtları siyakat yazısıyla tutulmuştur. Siyakat, sadece resmî belgelerde kullanılan bir yazı türüdür ve kendine has bir üslubu vardır. Hem hızlıca yazma imkânı vermesi hem de kolay okunamaması sebebiyle devlet belgelerinin düzenlenmesinde sıklıkla kullanılmıştır.²³

Vakıf muhasebeleri, diğer muhasebe kayıtlarında olduğu gibi merdiven yöntemiyle tutulmaktadır. Bir vakıf muhasebesi kaydı bazı bölümlerden oluşmaktadır. Bunlar künye, gelirler (*irad*), giderler (*masarif ve vazائف*), borçlular (*zimem*) ve şerh bölümleridir. Kaydın başında bulunan künye bölümünde ilgili vakfın konumu, adı, vâkıfı, mütevellisi ve muhasebenin tutulduğu zaman aralığı gibi bilgiler yer almaktadır. Ardından vakfın düzenli gelirleri ve detaylı bilgilerinin yer aldığı gelirler bölümü gelmektedir. Giderler bölümü ise vakfın düzenli ve düzensiz harcamalarıyla birlikte vazifeler karşılığı verdiği ücretlerden oluşmaktadır. Borçlular bölümü ise sadece nakit borç veren vakıflarda bulunmakta ve borç verdiği kişilerle ilgili bilgiler yer almaktadır. En son bölüm olan şerhte ise yapılan muhasebe işinin özetlenmesinden başka yapılmasına karar verilen işlemler de kaydedilmektedir.²⁴ Bir vakıf muhasebesi kaydı örneği transkripsiyonuyla beraber Ek 1'de gösterilmiştir.

Bir vakfın muhasebesi kadı tarafından her sene görülebileceği gibi bir kaç senede bir de görülebilmektedir. Bazı vakfiyelerde muhasebenin hangi sıklıkta kontrol edileceği de yer almaktadır. Bu durumda kadı buna uygun olarak muhasebeyi görür. Bununla birlikte mütevellinin herhangi bir kötüye kullanımı anlaşıldığında da kadı muhasebeyi kontrol edebilir. Bazı vakfiyelerde ise vakfın muhasebesinin vakıf görevlileri veya o mahallede yaşayan bazı kişilerin de katılımıyla kontrol edilmesi de şart koşulmuştur. Bu durumda kadı, mütevelliden başka şart koşulan kişilerin de hazır bulunmasıyla muhasebenin kontrolünü gerçekleştirir.²⁵

²² Oktay Güvemli, **Türk Devletleri Muhasebe Tarihi**, 4 c., C. 1, İstanbul, YMO Odası, 2000, s. 16.

²³ Muhittin Serin, "Siyakat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, ss. 291-292.

²⁴ Durmuş, Bektaş, **a.g.e.**, s. 199-208.

²⁵ Bilmen, **a.g.e.**, C. 5, s. 87.

Muhasebe kaydında yer alan bilgiler, muhasebesi görülen vakfın faaliyetlerini takip etme imkanı sunmaktadır. Bu kayıtlar vasıtasıyla, vakıfların gerçekleştirdiği işlemler konusunda yeterli seviyede fikir sahibi olunmaktadır. Bu işlemlerin etkilerinin izlerinin sürülmesiyle dönemin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiye ulaşma imkanı sağlanacaktır.

1.3. Literatür Değerlendirmesi

Osmanlı araştırmalarında vakıflar hakkında birçok çalışma bulunmaktadır. Vakıf kavramının verdiği imkân dahilinde çok geniş bir konu çeşitliliğine sahip olan bu çalışmaların Türkiye’de hukuk alanı dışında yeni bir ivme kazanması Mehmet Fuat Köprülü’nün 1938 yılında Vakıflar dergisinin ilk sayısında yayımlanan makalesiyle olmuştur.²⁶ Köprülü, o zamana kadar vakıflarla ilgili ciddî çalışmaların yapılmadığından, daha meselenin hukukî boyutunun bile tam anlamıyla aydınlatılmadığından bahsederek aslında vakıfların çok farklı yönleriyle araştırma konusu yapılmaya elverişli olduğundan söz etmiştir. Çalışmanın devamında ise vakıf araştırmalarında yararlanılabilecek arşiv malzemeleri hakkında bilgiler vermiştir. Köprülü, vakıfları konu alan diğer makalesinde²⁷ ise vakıf müessesesinin önemi üzerinde durarak konunun İslam hukukundaki işlenişinden, Batı’da yapılan vakıf incelemelerinden ve vakıfların kökeni hakkındaki görüşlerinden bahsetmiştir.

Vakıf araştırmalarının önemli öncülerinden biri de Ömer Lütfi Barkan’dır. Barkan’ın vakıfları ekonomik yönüyle ele alarak arşiv belgeleri kullandığı çalışmalar, vakıf araştırmalarının perspektifini genişleten eserlerdir. “*Şer’î Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar*” adlı makalesi,²⁸ İstanbul Evkaf defterleri kullanılarak yapılmış bir çalışmadır ve makalede birincil kaynaklardan yola çıkılarak ortaya rakamsal veriler koymuştur. Barkan, diğer çalışmalarında²⁹ ise cami ve imaretler için kurulmuş

²⁶ Mehmet Fuat Köprülü, “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, **Vakıflar Dergisi**, No. 1, 1938, ss. 1-6.

²⁷ Mehmet Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1942, ss. 1-35.

²⁸ Ömer Lütfi Barkan, *Şer’î Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar*, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 6, No. 1, 1940, ss. 165-181.

²⁹ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne ve Civarındaki Bazı İmâret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları”, **Belgeler**, C. I, No. 2, 1964, ss. 235-377; Ömer Lütfi Barkan, “Fatih Cami ve İmareti Tesislerinin 1489-

vakıfların muhasebe bilançolarından faydalanmıştır. Bu çalışmalar muhasebe defterlerinin iktisat tarihi açısından önemli kaynaklar olduğunu da gözler önüne sermiştir.

Ekonomik yönleriyle vakıflar daha çok nakit para işletmeleri açısından ilgi odağı olmuştur ve bu ilgi güncel bankacılık tartışmaları dolayısıyla son dönemlere doğru gittikçe artan bir ivme kazanmıştır. Murat Çizakça'nın para vakıflarını ekonomiye etkisi açısından ele aldığı çalışması,³⁰ İsmail Kurt'un Osmanlı'daki hukukî tartışmalarla beraber Şer'iyye Sicillerindeki para vakıflarını da listelediği çalışması³¹ ve Tahsin Özcan'ın Kanuni Sultan Süleyman döneminde Üsküdar örneğinden yola çıkarak para vakıflarını incelediği çalışması³² bu alanda öne çıkan eserlerdir.

Vakıf muhasebesinden yola çıkılarak yapılan çalışmalarda Tefik Güran'ın "*Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar*" adlı kitabı³³ öne çıkan bir örnektir. Güran, çalışmasında Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa vakıflarının muhasebe bilançolarından hareketle birçok ekonomik veriyi ortaya koymuştur.

Şer'iyye Sicillerindeki vakıf muhasebe kayıtlarından hareketle Kayhan Orbay, Cafer Çiftçi, Süleyman Kaya, Fatma Şensoy, Cenk Reyhan ve Çiğdem Gürsoy tarafından yapılan önemli çalışmalar yapılmıştır.³⁴ Muhammed Emin Durmuş, İsmail

1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XXIII, No. 1-2, 1963, ss. 297-341.

³⁰ Murat Çizakça, *İslam Dünyasında Vakıflar*, çev. Elif Süreyya Genç, Konya, KTO Karatay Üniversitesi, 2017.; Murat Çizakça, *Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakıfı, 1993.

³¹ İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996.

³² Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

³³ Tefik Güran, *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, İstanbul, Kitabevi, 2006.

³⁴ Kayhan Orbay, "The Waqf of Saruca Pasha in Gallipoli and Agricultural Economy in 17th Century Thrace", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, No: 27, 2011, ss. 143-163.; Kayhan Orbay, "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. LX, No. 2, 2011, ss. 293-322.; Kayhan Orbay, "Structure and Content of the Waqf Account Book as Sources for Ottoman Economic and Institutional History", *Turcica*, C. XXXVIII, 2007, pp. 3-47.; Kayhan Orbay, "Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynî Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynı Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusunda" *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXIV, No. 24, 2004, ss. 289-305.; Cafer Çiftçi, *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hirfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004.; Süleyman Kaya, *Osmanlı Hukukunda İcareteyn*, İstanbul, Klasik, 2014.; Süleyman Kaya, "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları", *Divan:*

Bektaş ve Arif Akkaya, Üsküdar Mahkemesi Şer’iyye Sicillerindeki vakıf muhasebe kayıtlarını kullanarak Üsküdar’daki para vakıflarını incelemişlerdir.³⁵

Bu çalışmanın da kaynağı olan Havass-ı Refia (Eyüp) Mahkemesinin Şer’iyye Sicillerindeki vakıf muhasebe defterleriyle ilgili ilk çalışmayı Baha Mücahid Şahin, 246 numaralı vakıf muhasebesi defterinden yola çıkarak yapmıştır.³⁶ Şahin, çalışmasında hicri 1183 – 1187 yılları arasında 34 vakfın faaliyetlerini inceleyerek söz konusu vakıfların malî durumlarına odaklanarak gelir – gider durumlarını analiz etmiştir.

1.4. Defterin Tanıtımı ve Metod

Vakfın muhasebesi, vakfın mütevellisi veya kâtibi tarafından kaydedilmekteydi. Bu kayıtlar belirli zamanlarda ya da kadının gerekli gördüğü durumlarda kadı ve şahitler huzurunda kontrol edilerek tescillenir yani sicile kaydedilirdi.³⁷ İşte araştırmamızın merkezinde, içeriğinde bu vakıf muhasebelerinin de yer aldığı defterler bulunmaktadır.

Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, C. XV, No. 29, 2010, ss. 95-132.; Süleyman Kaya, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi İlişkilerinin Hukuki Boyutu”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, No. 3, 2007, ss. 13-41.; Fatma Şensoy, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Vakıfların Ekonomik Boyutları, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, No. 10, 2016, ss. 41-63.; Fatma Şensoy, “Muhasebe Defterlerinden Vakıfların Vakıfların Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek: Bir Örnek XVIII. YY.”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, No. 7, 2014, ss. 76-103.; Cenk Reyhan, **Osmanlı’da Kapitalizmin Kökenleri: Kent-Kapitalizm İlişkisi Üzerine Tarihsel-Sosyolojik Bir Çözümleme**, yay. haz. Harun Turgan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.; Çiğdem Gürsoy, “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2015.; Çiğdem Gürsoy, “Şeyhü’l-İslâm Ömer Hüsameddin ve Kazasker Mehmed Vahid Efendilerin Para Vakıflarına Dair Meşihat Arşivi’ndeki 1698 Numaralı Defterin Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2011.

³⁵ Muhammed Emin Durmuş, “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2016.; İsmail Bektaş, “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2017.; Arif Akkaya, “18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2018.

³⁶ Baha Mücahid Şahin, “18. Yüzyıl Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan 246 No’lu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1769-1773)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2018.

³⁷ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 36-37.

İstanbul Müftülüğü bünyesinde bulunan ve Şer'iyye Sicilleri Arşivinde yer alan 15 numaralı Havass-ı Refia Mahkemesi'nin 346 numarada kayıtlı olan sicil defteri, çalışmamızın ana kaynağını oluşturmaktadır. 38x17 boyutlarındadır ve cilt beziyle ciltlenmiştir. Yer yer varağın ortasına denk gelen sırt bölgesinde deformelerin mevcut olmasıyla birlikte günümüze genel olarak temiz bir şekilde gelmiş bir defterdir. Yazısı kırma talik bir hatla yazılmış olup yer yer divanîye kaçan bir hattın kullanıldığı da olmuştur. Defter toplam 80 varaktır. Söz konusu defter, daha önce çalışma konusu yapılmamış olması sebebiyle bu çalışmanın ana malzemesi olarak tercih edilmiştir.

Defter incelendiğinde, kayıtların akışında herhangi bir düzensizlik gözlenmemesine ve sağ üstte Arapça rakamlarla yapılan varak numaralandırmasında sıralama bozulmamasına rağmen 22. varakta sayfa atlaması olduğu görülmüştür. Kayıp sayfanın veya sayfaların miktarı hakkında bir bilgi olmamasına rağmen defterin düzenli bir şekilde devam ediyor oluşundan dolayı önemli bir miktarda olmadığı anlaşılmaktadır.

Defter temin edildiğinde öncelikli olarak defterde yer alan bütün muhasebe kayıtlarının künye bölümlerinin transkripsiyonu yapılmıştır. Böylelikle kayıtların varak ve künye numaralarıyla birlikte kaydı defterde yer alan vakıfların isimleri, faaliyet gösterdikleri yerler, muhasebenin tutulduğu zaman aralıkları ve o tarihlerde görev yapan mütevelliler tespit edilerek tablo haline getirilmiştir. Bu doğrultuda kayıtların hicrî 1215 – 1226 (1800 – 1812) seneleri arasında tutulduğu ve düzenli bir tarih sırası takip ettiği görülmüştür.

Çalışmanın zaman ve mekan sınırı belirlenirken çalışmaya kaynaklık eden malzemenin içeriği belirleyici olmuştur. Bahsedilen vakıf muhasebe defteri Havass-ı Refia Mahkemesi'nin Şer'iyye Sicillerinde yer aldığı için çalışmanın mekan sınırı Havass-ı Refia (Eyüp) kadılığının yetkili olduğu sınırlar olarak ortaya çıkmıştır. Elde edilen verilerle tarih aralığı çizelgesi hazırlandığında ise 1219 – 1223 yılları arasındaki 5 senelik zaman dilimi, çalışma için tercih edilmiştir. Bu yıllar miladî takvimde 1804 – 1809 senelerine denk gelmektedir. Bu tarih aralığının seçilmiş olmasının sebebi, ilgili zaman aralığının kesintisiz muhasebe kaydı bulunan vakıf sayısının en fazla olduğu aralık olmasıdır. Böylelikle çalışma kapsamına alınan vakıflar belirlenmiştir.

Toplam 23 vakıf çalışma kapsamına alınmıştır. Bunlardan “Rukiye Hatun Vakfı”nın 1220 ve 1221 senesi muhasebe kayıtları defterde bulunmamasına rağmen 1219 ve 1222 – 1223 senelerinin muhasebe kayıtlarında mal-ı vakf ile gelir ve giderlerde herhangi bir değişiklik görülmemesinden dolayı 1220 – 1221 senesi verileri de aynı kabul edilerek araştırmaya dahil edilmiştir.

Tarih sınırlamasına karar verildikten sonra çalışma kapsamında kalan vakıfların muhasebe kayıtlarının bütün bölümlerinin transkripsiyonu yapılarak vakıfların asl-ı mal durumları, gelir bilgileri, gider bilgileri ve bu gelir – gider bilgilerinin detaylarına ulaşılmıştır. Ayrıca şerh bölümleri de muhasebe işleminin bir özeti olduğu ve ortaya çıkan durumda yapılacak işlemlerden bahsedebileceği için dikkatle kontrol edilmiştir.

Gelinen aşamada, vakıf muhasebesi kayıtlarının bütününden elde edilen bilgiler tablolara aktararak analiz edilmeye uygun hale getirilmiştir. Bu tablolaştırma sırasında 1 hicrî yıla ait kayıtlardaki veriler aynen alınmıştır ancak birden daha fazla yıla ait olan veya 12 aydan daha fazla ay içeren kayıtlarda ortalama alınarak senelik veriler hesaplanmış ve tabloya bu şekilde dahil edilmiştir.

Vakıfların gelirlerine ait bilgiler muhasebe kayıtlarının irad (gelirler) bölümlerindeki “ıcarat” ve “murabahat” gelirleri bölümlerinden, giderlerine ait bilgiler ise “masarif” ve “vazaif” bölümlerinden elde edilmiştir. Kira gelirlerinin sosyal analizi için hazırlanan tablolar, detaylı kira geliri bilgisi veren vakıfların muhasebe kayıtlarından elde edilerek hazırlanmıştır. Kiracıların cinsiyetlerini analiz eden tabloda kiracılarının cinsiyet bilgilerini elde edebildiğimiz vakıflardan 3 tanesinin muhasebe kaydının ilgili bölümünde bazı kiracıların isimlerinin yer almadığı tespit edilmiştir. Bu kiracıların cinsiyetleri, kiraladıkları gayrimenkul türleri ve lakapları üzerinden tahmin edilmeye çalışılmıştır. Gayrimenkul türleriyle ilgili bilgilerin yer aldığı tablo hazırlanırken, “*dekâkin*” biçiminde kaydedilmiş olan dükkanlar 3 adet olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebi Arapça çoğul ekinin genellikle 3 ve daha fazla adet için kullanılıyor olmasıdır. Aynı zamanda 2 vakfın muhasebe kayıtlarında³⁸ birlikte yazılan

³⁸ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter, vr. 14b-1, 28a-1, 33b-1, 28b-2 ve 40b-1.

dükkan ve hanenin gelirleri, ilgili vakıfların diğer dükkan ve hane gelirleri ortalaması göz önüne alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Vakıfların murabaha gelirleri tablosu hazırlanırken vakıfların uyguladıkları ribh oranları elde edilen gelir miktarlarının işletilen nakit sermayelerine bölünmesiyle elde edilmiştir. Bununla birlikte, çalışma kapsamına alınan vakıflardan “Rüstem Çelebi Vakfı”nın muhasebesinin şerh bölümünde, uygulanacak ribh oranının açık bir biçimde ifade edildiği görülmüştür.³⁹

Vakıfların kiracılarının cinsiyet bilgileri, meslekleri ve dinî inanışları incelenirken kişi sayısı üzerinden, borçlularının cinsiyetleri incelenirken ise işlem sayısı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bunun nedeni vakıfların borç verme işlemlerini seneden seneye gerçekleştirmeleri buna karşın kiralama işlemlerini borç verme işlemlerine göre daha uzun süreli gerçekleştirmeleridir.

Vakıfların giderleri incelenirken öncelikle her vakfın muhasebe kayıtlarında yer alan gider bilgilerinden ortak bir tablo hazırlanmıştır. Ardından harcandıkları yerler göz önünde bulundurularak çeşitli gider grupları halinde sınıflandırılmıştır. Vakıfların masrafları, vazife ücretleri ve diğer giderleriyle ilgili tablolar bu ortak tablodan yapılan sınıflandırmayla ortaya çıkmıştır. Defterdeki muhasebe kayıtlarında hangi masraf türüne ait olduğu yer almayan masraflar, “tanımlanamayan masraflar” olarak değerlendirilmiştir. Vazife ücretleriyle ilgili detay tablolar hazırlanırken çalışma kapsamındaki iki vakfın⁴⁰ muhasebe kayıtlarında vazife ücreti miktarlarının detayına yer verilmeyerek toplu olarak kaydedildiği görülmüştür. Bunun üzerine ilgili vakıfların vazife ücretlerinin detayları verilmemiş sadece toplu vazife ücretlerine ait veriler kullanılmıştır. Sınıflandırma sırasında ise bahsedilen vakıfların cami ve mescid vakıfları olmasından dolayı vazife ücretleri vakıf idaresindeki vazifeler ve cami ve mescid vazifeleri başlıklarında yer alması sağlanmıştır.

İncelenen muhasebe kayıtlarında yer alan parasal değerler kuruş, para ve akçe birimleriyle kaydedilmiştir. Çalışmanın tamamında bir standart yakalanması amacıyla

³⁹ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter, vr. 11b-1.

⁴⁰ “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”.

kuruş ve para birimleriyle ifade edilen parasal değerler akçe birimine çevrilerek gösterilmiştir. Söz konusu dönüşümlerde 1 kuruş = 40 para = 120 akçe formülasyonu kullanılmıştır.⁴¹

1.5. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar

Çalışma kapsamına alınan 23 vakfın isimleri, mütevellilerinin isimleri, faaliyetlerini sürdürdükleri yerler, defterde yer aldıkları varak numaraları ve muhasebelerinin kapsadığı tarihler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar

Vakf Adı	Mütevelli	Yer Bilgisi	Varak Numarası ve Muhasebe Tarihi	
			Varak Numarası	Muhasebe Tarihi
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	Ömer Ağa		10a-1	1218 Rebiü'l-evvel - 1219
			29b-2	1220-1221
			31a-2	1221
			42a-1	1222-1223
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı	Ebubekir Ağazade Mehmed Emin Efendi	Kiremitçi Süleyman Mahallesi	41a-1	1218-1223
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	Es-Seyyid Ahmed Ağa		34a-1	1218-1222
			68a-1	1223-1226
Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı	Es-Seyyid El-Hac Mehmed Emin Ağa	Davud Ağa Mahallesi	14a-2	1217-1219
			79a-1	1220-1226
El-Hac İsmail Vakfı	Emetullah Hatun	Hasköy / El-Hac Şaban Mahallesi	23a-1	1215-1220
			51b-1	1221-1224
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	Es-Seyyid Mehmed Efendi	Hasköy	30a-1	1219-15 Şaban 1222
			47b-2	15 Şaban 1222 - 15 Şaban 1224
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe	Eş-Şeyh El-Hac Selim Efendi	Zeyneb Hatun Mahallesi	54b-1	1218-1224
Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerifi Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	İmam Hafız Musa Efendi	Otakçıbaşı Mahallesi	16a-1	1219 Sefer - 1220 Receb
			30b-2	1220 Şaban - 1222 Receb
			47a-1	1222 Şaban - 1224 Receb
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	Mehmed Emin Efendi		48a-1	1219-1223
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı	Es-Seyyid Hafız Mustafa Efendi	Takyecibaşı Mahallesi	11a-1	1219
			40a-2	1220-1223

⁴¹ Söz konusu dönemde kuruş-para-akçe karşılıkları için bkz.; Şevket Pamuk, “Kuruş”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXVI, ss. 458-459.

Tablo 1. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar (Devamı)

Vakıf Adı	Mütevelli	Yer Bilgisi	Varak No. ve Muhasebe Tarihi	
			Varak No.	Muhasebe Tarihi
Kâtib Hasan Vakfı	Habetullah Hatun	Cezerî Kasım Paşa Mahallesi	67b-1	1210 Receb - 1226 Cemaziye'l-ahir
Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	Naile Hatun	Hasköy	44b-1	1219-1224
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı	Hafız Ahmed Efendi	Cami-i Kebir Mahallesi	39b-1	1216-1223
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	Hafız Ahmed Efendi	Cami-i Kebir Mahallesi	39a-1	1217-1223
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	Hafız Ahmed Efendi	Cami-i Kebir Mahallesi	40b-1	1217-1223
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud	İmam Mehmed Sadık Efendi		44a-1	1211-1223
Rukiye Hatun Vakfı	İmam Mehmed Arif Efendi	El-Hac Hüsrev Mahallesi	13b-2	1218 Receb - 1219
			58b-1	1222-1225
Rüstem Çelebi Vakfı	Es-Seyyid Hafız Mustafa Efendi		11b-1	1219
			40a-1	1220-1223
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	Müezzın Hacı Hüseyin	El-Hac Hüsrev Mahallesi	62a-1	1218-1225
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı	Mehmed Tahir Efendi		18b-2	1219
			36a-3	1220-1222
			28b-1	1223
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı	Es-Seyyid Mehmed Emin	Cami-i Kebir Mahallesi	14b-1	1218-1219
			28a-1	1220
			33b-1	1221-1222
			28b-2	1223
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	Mehmed Emin Efendi		20a-1	1219-1220
			26a-1	1221-1222
			27b-1	1223
Tırşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	Mehmed Tahir Efendi	Hasköy	18b-1	1219
			37b-1	1220-1222
			27a-1	1223

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

İncelenen vakıfların menfaatlerinin en çok cami ve mescidlerin giderleri için tahsis edildiği görülmektedir. Açık olarak caminin ve mescidin belirtildiği vakıflardan başka “Rukiye Hatun Vakfı” ve “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”nın da El-Hac Hüsrev Mescid-i Şerifi için vakfedildiği muhasebe kaydında belirtilmiştir. “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı” ve “El-Hac İsmail Vakfı”nın da hangi cami veya mescidler için oldukları bilinmemekle beraber harcama kayıtlarından onların da cami ve mescid için

vakfedildiği anlaşılmaktadır. “El-Hac İsmail Vakfı” aynı zamanda evladî bir vakıftır. Yani gelirlerden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan kısım vâkıfın çocuklarına dağıtılmaktadır.

“Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” olmak üzere 3 vakfın Kur'an-ı Kerim kıraatı için tesis edildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bunlarla birlikte çalışma kapsamında 2'şer tane mektep, zaviye ve çeşme vakfı, bir tane avârız ve bir tane de türbe vakfı mevcuttur. “Kâtib Hasan Vakfı”nın ise hangi amaçla vakfedildiği anlaşılamamıştır.

Vakıfları gerçekleştiren kişilerin devlet görevlilerinden veya diğer yüksek kademe kişilerden olmadıkları, büyük çoğunluğunun halkın içinden hayırsever kişiler oldukları görülmektedir. Vâkıfların içinde toplumun önde gelen kişilerinden ve inşa ettirdiği mektep ve zaviye için vakıf tesis eden La'lîzade Abdülbakî Efendi, hicrî 1153 (1740) yılında vefat ederek Kalenderhane Zaviyesi'nin bahçesine defnedilen Bayramî – Melamî tarikatına mensup bir sufidir.⁴² Vakıfların isimlerinden kadın hayırseverlerin de çok çeşitli vakıf işlemi gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

“Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “El-Hac İsmail Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Kâtib Hasan Vakfı”, “Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” ve “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı” olmak üzere toplam 6 vakfın mütevellisi “bi'l-meşruta” yani vakfeden kişinin şart koştuğu mütevellilerdir. Diğer mütevelliler ise kadı tarafından tayin edilmiştir.

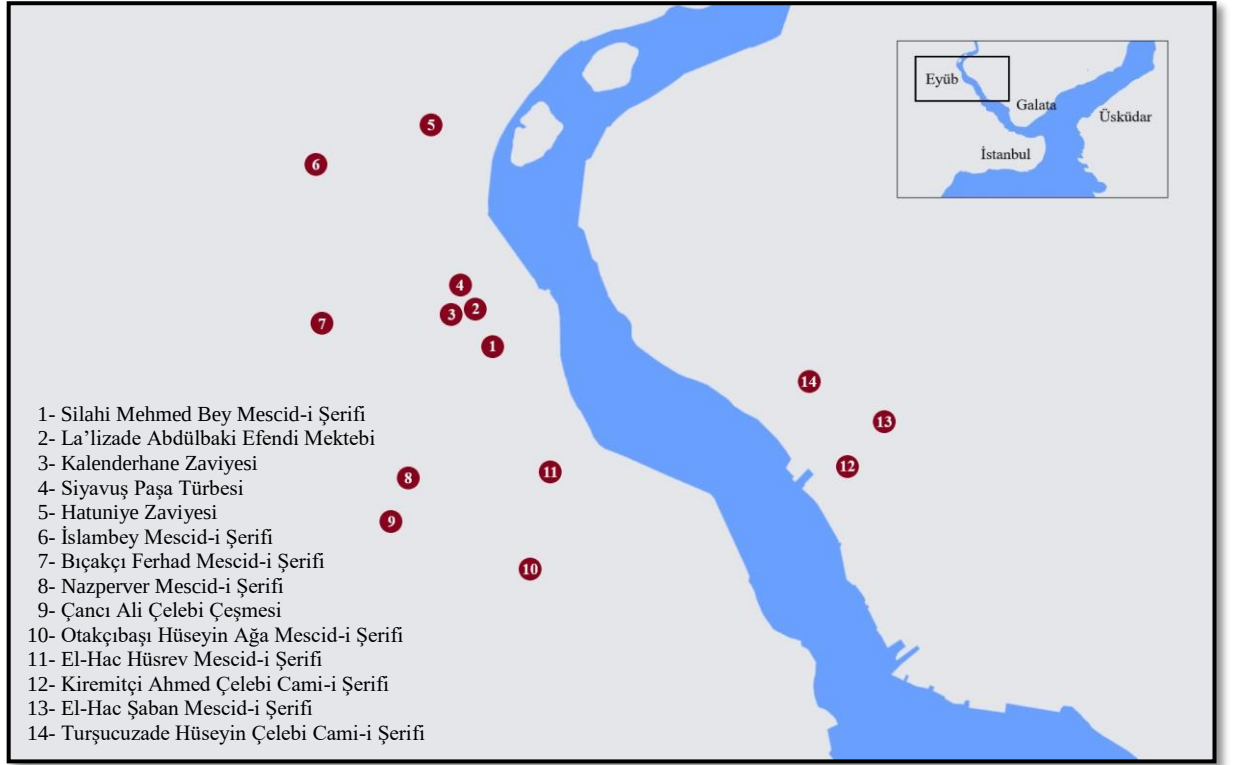
“Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”nın mütevellisi Ebubekir Ağazade Mehmed Emin Efendi'nin İstanbul kadısı, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”nın mütevellisi Es-Seyyid Mehmed Efendi'nin müderris ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın mütevellisi Mehmed Emin Efendi'nin ise Mekke-i Mükerreme eski kadısı olduğu muhasebe kayıtlarında belirtilmiştir. Ayrıca “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı

⁴² Nihat Azamat, “Lâ'lizâde Abdülbâki”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. XXVII, ss. 90-92.

Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe'nin mütevellisi Eş-Şeyh El-Hac Selim Efendi, adı geçen zaviyenin şeyhidir.

Çalışma kapsamındaki vakıfların faaliyet gösterdikleri yerlerden tespit edilebilenler Harita 1'de gösterilmiştir.

Harita 1. Çalışma Kapsamındaki Vakıfların Faaliyet Gösterdikleri Yerler

Kaynak: Tablo 1.

Çalışma kapsamındaki vakıfların faaliyetlerini sürdürdükleri yerler daha çok Eyüp mahalleleridir. Cami-i Kebir Mahallesi, Kiremitçi Süleyman Mahallesi, Davud Ağa Mahallesi, Takyecibaşı Mahallesi, Zeyneb Hatun Mahallesi, Otakçıbaşı Mahallesi, Cezerî Kasım Paşa Mahallesi ve Eğri Kapı haricindeki El-Hac Hüsrev Mahallesi muhasebe kayıtlarında “Medine-i Hazret-i Ebu Eyyûb El-Ensari” olarak yer alan Eyüp ve çevresindeki mahallelerdir. Bunların dışında Hasköy kasabası ve yine Hasköy’e bağlı El-Hac Şaban Mahallesi de incelenilen vakıfların faaliyet yerlerindendir.

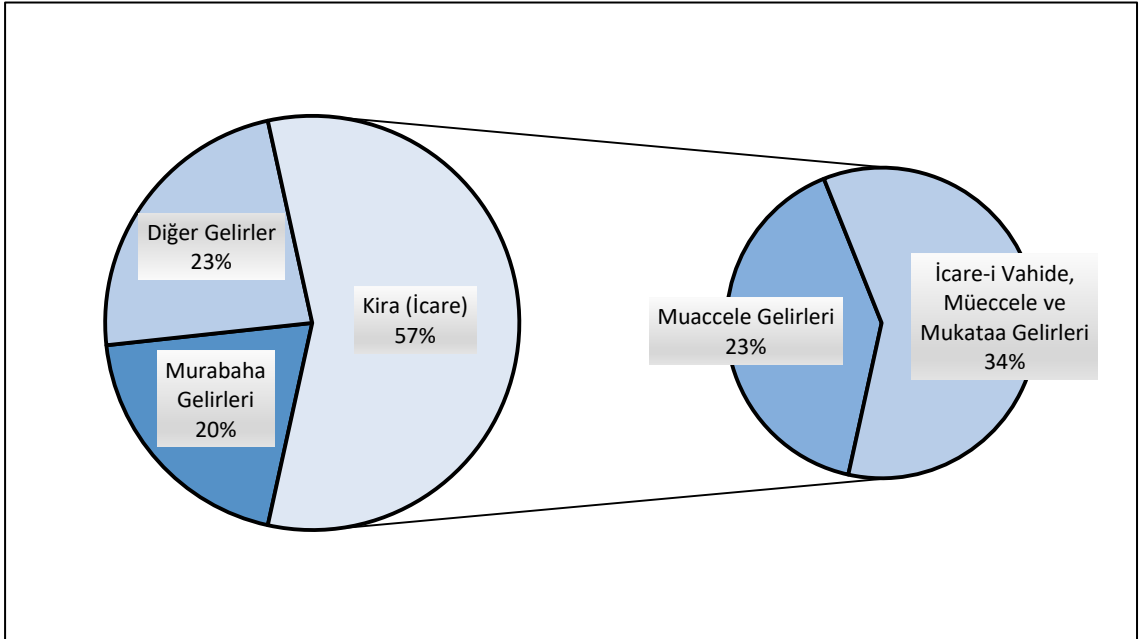
İKİNCİ BÖLÜM

VAKIFLARIN GELİRLERİ

Çalışma kapsamındaki vakıfların malî durumlarını ortaya koyabilmek için ilk olarak elde ettikleri gelirler incelenmiş ve çalışmanın ikinci bölümü bu konuya ayrılmıştır. Vakıfların gelir türleri incelendiğinde, bu gelirlerin muhasebe kayıtlarına uygun olarak kira (*icare*) gelirleri, murabaha gelirleri ve diğer gelirler olmak üzere üç grupta sınıflandırılabileceği görülmüştür.

İncelenen 23 vakfın 5 senede toplam gelirleri 2.441.325 akçedir. Bu gelirlerin 1.388.728 akçesini kira gelirleri oluşturmaktadır. Kira gelirlerinin 826.391 akçesi icare-i vahide, müeccele ve mukataa olarak alınan kira bedeli, 562.337 akçesi ise muaccele olarak alınan kira bedelidir. Murabaha gelirleri 484.275 akçedir. Kalan 568.321,6 akçe ise diğer gelirler başlığında yer almaktadır. Tüm gelirler içindeki gelir türlerinin oransal dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Gelir Türlerinin Oransal Dağılımı

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter.

2.1. Kira (İcare) Gelirleri

İncelenilen vakıfların en temel gelir kaynağı kira (*icare*) gelirleridir. Kira gelirleri, vakıfların hane, dükkan, bostan gibi gayrimenkullerinin kiraya verilmesinin karşılığında elde edilen aylık veya senelik miktarlardır. Bu kiralama işlemleri “*icare-i vahide*”, “*icareteyn*” ve “*mukataa*” türlerinde yapılmaktadır. İcare-i vahide, vakıf gayrimenkullerinin bir defaya mahsus olmak üzere, ay veya sene gibi kısa bir müddetle kiralandığı ve kira bedelinin tek seferde alındığı kiralama türüdür.⁴³ İcareteyn, vakıf gayrimenkullerinin herhangi bir zaman kısıtlaması olmadan kiralanarak kira bedelinin rayiç değerine yakın bir kısmının peşin (*icare-i muaccele*), küçük bir miktarının ise seneden seneye (*icare-i müeccele*) tahsil edildiği kiralama usulüdür.⁴⁴ İcareteyn’in görülmeye başlandığı tarih için çeşitli ihtilaflarla beraber hicrî 1020 (1612) tarihi verilmektedir ve geçerliliği konusunda İslam hukukçularının kesin bir uzlaşması olmasa da zorunluluk üzerine uygulanması uygun görülmüştür.⁴⁵ Mukataa ise üzerinde mülk olarak bina ve ağaç yapılabilen vakıf arsalar için tayin edilmiş senelik ücrettir ve “*icare-i zemin*” olarak da isimlendirilir.⁴⁶ Bu bilgilerin doğrultusunda çalışmada incelenen vakıfların kira gelirlerinden bahsedildiğinde icare-i vahide, icare-i müeccele ve mukataa türlerindeki kira bedelleri anlaşılmalıdır. İcare-i muaccele olarak tahsil edilen kira gelirleri ayrıca belirtilmektedir.

Çalışmaya konu olan vakıfların gelirlerinin 1.388.728 akçe ile %57’sini oluşturan kira gelirleri vakıflar için en büyük gelir kaynağı olmuştur. Çalışma kapsamına alınan 23 vakıftan 20 tanesi kira geliri elde etmektedir. Bu 20 vakfın 8 tanesi gelirlerini hem kiradan hem de murabahadan elde ediyorken 12 tanesi ise bütün gelirini kiradan elde etmektedir. Vakıfların 5 senelik süreçte elde ettikleri kira gelirleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Yalnızca kira geliri olan vakıflar, tabloda yer alan isimlerinin yanındaki “*” ile gösterilmiştir.

⁴³ Berki, **a.g.e.**, s. 25.

⁴⁴ Bilmen, **a.g.e.**, cilt 4, s. 295.

⁴⁵ **a.e.**, cilt 4, s. 304-305.

⁴⁶ Berki, **a.g.e.**, s. 38.

Tablo 2. Kira Gelirleri (Akçe)

Vakıf İsmi	Kira Geliri				
	1219	1220	1221	1222	1223
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	180	0	0	0	0
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı*	1.020	1.020	1.020	1.020	1.020
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	2.844	2.844	2.844	2.844	3.720
Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı*	2.501	720	720	720	720
El-Hac İsmail Vakfı*	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	2.334	2.334	2.334	3.180	3.180
Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	4.440	4.440	3.900	3.900	3.420
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı*	9.185,6	9.185,6	9.185,6	9.185,6	9.185,6
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı*	720	720	720	720	720
Kâtib Hasan Vakfı*	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915
Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı*	25.680	25.680	25.680	25.680	25.680
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı*	14.040	14.040	14.040	14.040	14.040
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	6.240	6.240	6.240	6.240	6.240
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	1.260	1.260	1.260	1.260	1.260
Rüstem Çelebi Vakfı		720	720	720	720
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	660	660	660	660	660
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı*	21.840	21.840	21.840	21.840	21.840
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı*	19.740	19.380	20.520	20.520	20.460
Şerife Fatıma Hatun Vakfı*	5.640	5.640	5.760	5.760	5.760
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı*	24.822	24.822	24.822	24.822	24.822

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

“Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” olmak üzere 5 vakıf kira gelirlerini artırırken “Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı” ve “Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı” olmak üzere 3 vakfın kira gelirlerinde düşüş gözlenmiştir. “Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”nın sadece 1219 yılı muhasebe kaydında kira geliri kayıtlıdır. Sonraki

yıllarda kira gelirine rastlanmamaktadır. “Cünane Hatun’un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “Çancı Ali Çelebi’nin Çeşme Vakfı”, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Rüstem Çelebi” vakıflarının kira gelirlerinde görülen artış veya azalışlar kira gelirlerinin bütün miktarının kiracılardan tahsil edilemiyor olmasından dolayı gerçekleşmiştir. Kalan 12 vakfın 5 senelik kira gelirlerinde ise herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Bütün vakıfların 5 senelik kira gelirlerine toplu olarak bakıldığında önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir.

2.1.1. Kiracıların Cinsiyetlerine Göre Kira Gelirleri

Kira geliri elde eden 20 vakfın muhasebe kayıtları incelendiğinde “Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı”, “Kâtib Hasan Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”, “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” olmak üzere 9 tanesinin irad bölümünde kiracıların isimlerinin kaydedildiği görülmüştür.⁴⁷ Toplam 94.975 akçelik kira gelirinin ne kadarının erkeklerden ne kadarının ise kadınlardan tahsil edildiği belirlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda elde edilen ortalama gelir Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Kiracıların Cinsiyetlerine Göre Kira Gelirleri (Akçe)

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Elde Edilen Kira Geliri Miktarı	Kişi Başına Düşen Ortalama Kira Geliri
Erkek	46	72.825	1.583,15
Kadın	24	22.150	922,92
Toplam	70	94.975	1.356,79

Kaynak: Ek 5.

Erkek Kiracılar için kişi başına düşen ortalama kira geliri, elde edilen toplam kira geliri olan 72.825 akçenin kişi sayısı olan 46’ya bölünmesiyle 1.583,15 akçe olarak hesaplanmıştır. Kadınlarda ise aynı işlem yapılarak kişi başına düşen ortalama kira geliri 922,92 akçe bulunmuştur. Buna göre kişi başına düşen ortalama kira geliri

⁴⁷ Bkz. Ek 5.

toplamının %63'ünün bir erkekten, %37'sinin de bir kadından elde edildiği görülmüştür.

2.1.2. Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri

Kiracılar ile ilgili bilgilerin yer aldığı 9 vakfın muhasebe kayıtlarından kiracıların meslek bilgilerine de ulaşılabilmektedir. Kiracıların meslekleri ve bu meslekteki kiracılardan tahsil edilen ortalama kira geliri Tablo 4'de gösterilmiştir.

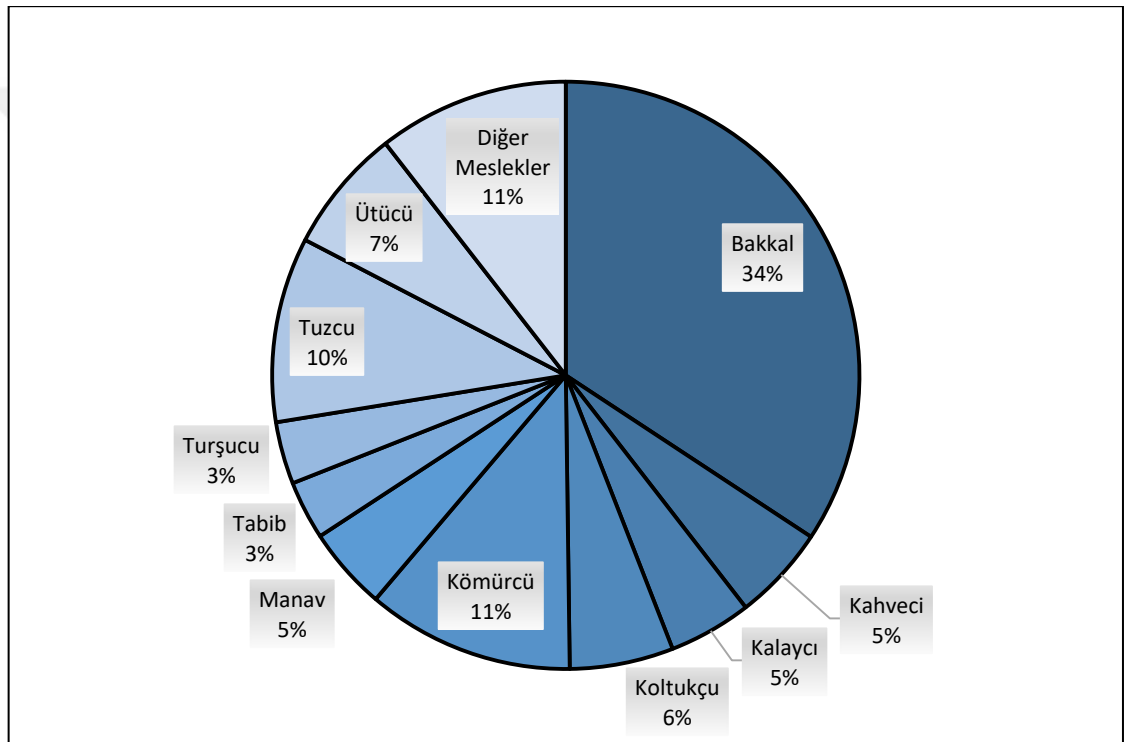
Tablo 4. Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri (Akçe)

Meslekler	Kişi Sayısı	Elde Edilen Yıllık Kira Geliri Miktarı	Kişi Başına Düşen Ortalama Kira Geliri
Aşçı	1	120	120
Bakkal	1	10.800	10.800
Balıkçı	1	60	60
Bardakçı	1	360	360
Berber	2	235	117,5
Bezzaz	2	840	420
Debbağ	2	424	212
Helvacı	1	64	64
Kahveci	3	4.950	1.650
Kalaycı	1	1.440	1.440
Koloğlanı	1	240	240
Koltukçu	1	1.800	1.800
Kömürcü	1	3.600	3.600
Manav	1	1.440	1.440
Muhallebici	1	64	64
Müezzin	1	240	240
Odabaşı	1	64	64
Su Yolcu	1	540	540
Tabib	2	2.040	1.020
Terzi	2	1.500	750
Turşucu	1	1.080	1.080
Tuzcu	1	3.210	3.210
Ütücü	1	2.160	2.160

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Mesleklerin elde edilen kişi başına düşen ortalama kira geliri toplamı içindeki oransal dağılımı Şekil 2’de gösterilmiştir. Elde edilen kişi başına düşen ortalama kira geliri 1.000 akçenin altında olan aşçı, balıkçı, bardakçı, berber, bezzaz, debbağ, helvacı, kavukçu, koloğlanı, muhallebici, müezzin, odabaşı, su yolcu ve turşucu meslekleri şekilde diğer meslekler grubunda gösterilmiştir.

Şekil 2. Elde Edilen Ortalama Kira Gelirinin Kiracıların Mesleklerine Göre Oransal Dağılımı

Kaynak: Tablo 4.

2.1.3. Kiracıların Dinî İnanışlarına Göre Kira Gelirleri

Kiracılar ile ilgili bilgilerin yer aldığı 9 vakfın muhasebe kayıtlarından kiracıların dinî inanış bilgilerine de ulaşılabilmektedir. Bu kayıtlara göre, 65 müslüman kiracıdan toplam 80.035 akçe kira geliri elde edilmiştir. Kişi başına 1.231,3 akçe düşmektedir. 2 Hristiyan kiracıdan 2.880 akçe kira geliri elde edilmiştir. Kişi başına 1.440 akçe düşmektedir. 1 Yahudi kiracıdan ise 5.760 akçe elde edilmiştir.⁴⁸

⁴⁸ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter.

Yahudi kiracıdan elde edilen ortalama gelirin bu kadar yüksek olmasının nedeni, Yahudi kiracının “yahudhane” kiracısı olmasından dolayıdır. Yahudhane, Yahudilerin topluca yaşadıkları birçok evlerden oluşan yapıya denilmektedir.⁴⁹ Yani birden fazla ailenin yaşadığı bir yapı olmasından dolayı yüksek kira getirmektedir. Buna karşılık kiracı olarak tek kişi kayıtlı olduğu için, kişi başına düşen ortalama kira geliri miktarı Müslüman ve Hristiyan kiracılara göre oldukça yüksektir. “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın muhasebe kayıtlarına göre İsak Yahudi, Ayvansaray Kapısı dahilindeki Mustafa Paşa Mahallesi’nde bulunan yahudhane için senelik 1.440 akçe ödemektedir.⁵⁰

2.1.4. Vakıfların Kiraya Verdikleri Gayrimenkullerin Türlerine Göre Kira Gelirleri

Kiracılar ile ilgili bilgilerin yer aldığı 9 vakfın muhasebe kayıtlarından vakıfların kiraya verdikleri gayrimenkullerin bilgilerine de ulaşılabilmektedir. Kiraya verilen gayrimenkul türleri ve bu gayrimenkul türlerinden elde edilen ortalama kira gelirleri Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri (Akçe)

Gayrimenkul Türleri	Sayı	Yıllık Toplam Kira Geliri	Ortalama Kira Geliri
Hane	55	13.530	246
Dükkan	15	24.015	1.601
Bostan	3	7.160	3.580
Bağçe	2	1.320	660
Rah-ı Ab	2	480	240
Çayır	1	4.020	4.020
Yahudhane	1	1.440	1.440
Mahzen	1	1.440	1.440
Arsa	1	40	40

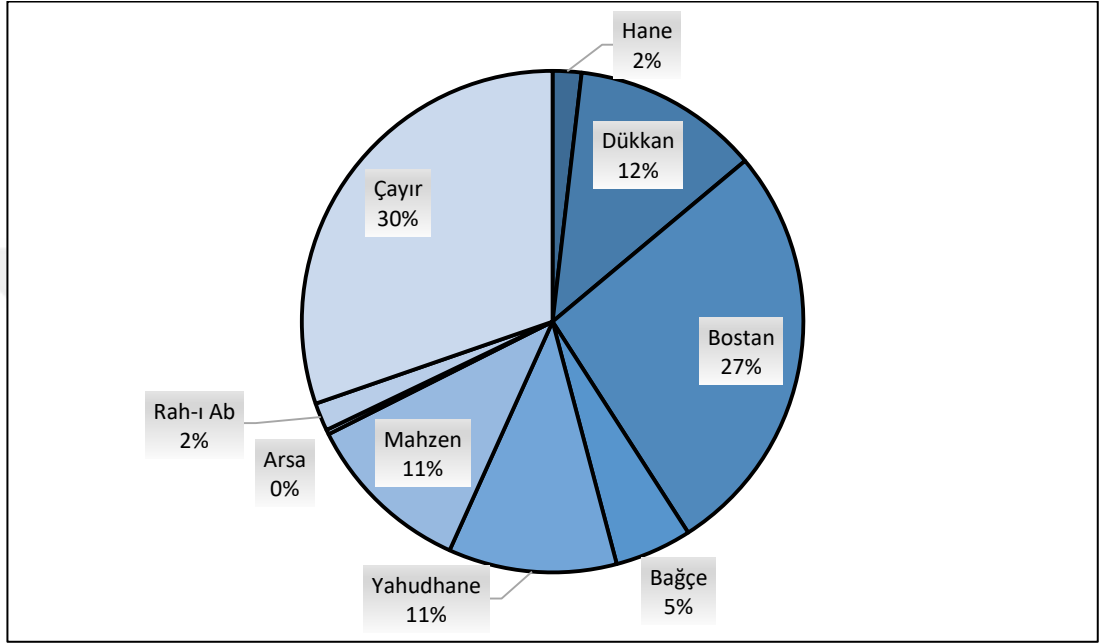
Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter.

⁴⁹ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 1155.

⁵⁰ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter, 20a-1, 26a-1.

Gayrimenkul türleri için her birinden elde edilen ortalama kira gelirlerinin bu gelirlerin toplamı içerisindeki oransal dağılımı Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Gayrimenkul Türlerinden Elde Edilen Yıllık Ortalama Kira Gelirinin Oransal Dağılımı

Kaynak: Tablo 5.

Gayrimenkul türleri içinde “*çayır*”, %30’luk oranla en yüksek kira getiren gayrimenkul türü olmuştur. Ardından %27’lik oranla “*bostan*” ve %12’lik oranla “*dükkan*” gelmektedir. Bu üç gayrimenkul türü, toplamın %69’luk kısmını oluşturmaktadır.

2.1.5. Muaccele Gelirleri

Kira geliri elde eden 20 vakıftan 7 tanesinin çalışmanın kapsamına giren muhasebe kayıtlarında muaccele geliri elde ettiği görülmektedir. Bu vakıflar, muaccele gelirlerini elde ettikleri seneler ve muaccele miktarlarıyla birlikte Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Muaccele Gelirleri (Akçe)

Vakıf Adı	Yıllar			
	1223	1224	1225	1226
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı				25.200
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	28.680			
La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	30.600			
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı			8.460	
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı	72.000			
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	4.800			
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	435.000			

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

“Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”nın 1223 – 1226 senelerinin muhasebe kaydında Mazlum Şah Hatun’dan 25.200 akçe, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın 1219 – 1223 senelerinin muhasebe kaydında Münecimzade kerimesinin bostandaki çeyrek hissesinden 19.800 akçe, Fatıma Hatun’un menzilinden 4.080 akçe ve Zeliha Hatun’un menzilinden 4.800 akçe olmak üzere toplamda 28.680 akçedir. “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı”nın 1217 – 1223 senelerinin muhasebe kaydında Aişe Hatun’dan 30.600 akçe, “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”nın 1218 – 1225 senelerinin muhasebe kaydında Fatıma Hatun’dan 8.460 akçe, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın 1213 senesi muhasebe kaydında Şerif İsmail Ağa’dan 72.000 akçe, “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın 1213 senesi muhasebe kaydında Kapakçı Ali Beşe’nin menzildeki çeyrek hissesinden 4.800 akçe ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”nın 1213 senesi muhasebe kaydında Muradzade Es-Seyyid Murad Efendi’nin odaları,

kayıkthane arsası ve dükkanlarından 435.000 akçe muaccele geliri elde edildiği görülmüştür.

Muaccele gelirlerinin hepsi “mahlûl” olarak kaydedilmiştir. Mahlûl, icareteyn usulüyle kiraya verilen vakıf mülkünün kiracısı vefat ettiğinde tasarruf hakkını devredecek evladının bulunmaması durumudur. Böylece sözleşmenin geçersiz olmasından dolayı ilgili mülk tekrar vakfın kontrolüne geçmektedir. Bu durumda vakıf, mülkünü tekrar kiraya verip yüksek miktarda muaccele geliri elde edebilmektedir.⁵¹

Elde edilen toplam 604.740 akçe muaccele gelirin 511.800 açesi 3 erkek kiracıdan, 92.940 akçesi ise 6 kadın kiracıdan tahsil edilmiştir. Bu durumda ortalama muaccele gelirin %92’sinin bir erkekten, %8’inin ise bir kadından elde edildiği görülmektedir.

2.1.6. Tahsil Edilemeyen Kira Gelirleri

İncelenilen muhasebe kayıtlarında “*makbuzat-ı mütevellî*” ve “*bakaya-i icare der-yed-i müstacirin*” açıklamalarıyla kaydedilen miktarların olduğu görülmektedir. Bu durum, vakıfların kira gelirlerinin bütünü tahsil edemeyip bir kısmının kiracıların borcu olarak kaldığını göstermektedir. Kira gelirin hepsini tahsil edemeyen vakıflar, tahsil edilmesi gereken kira miktarları, tahsil edilemeyen miktar ve vakıfların kira gelirlerini hangi oranda tahsil edebildiği Tablo 7’de gösterilmiştir.

⁵¹ Süleyman Kaya, **Osmanlı Hukukunda İcareteyn**, İstanbul, Klasik, 2014, s. 153.

Tablo 7. Tahsil Edilemeyen Kira Gelirleri (Akçe)

Vakıf Adı	Tahakkuk Eden Kira Geliri	Tahsil Edilen Kira Geliri	Tahsil Edilemeyen Kira Geliri	Tahsil Oranı (%)
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı	17.700	5.100	12.600	28,8
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	65.030	15.096	49.934	23,2
Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı	35.575	5.381	30.194	15,1
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	184.940	14.820	170.120	8
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	63.368	45.928	17.440	72,5
Rüstem Çelebi Vakfı	2.889	2.169	720	75,1
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı	100.980	100.620	360	99,6
Toplam	470.482	189.114	281.368	40,2

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Kira gelirlerinin hepsini tahsil edemeyen vakıflardan “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” kira gelirinin %99,6’sını tahsil edebilmişken “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı” ise kira gelirinin yalnızca %8’ini tahsil edebilmiştir. Bu durumda ilgili vakıfların kira gelirlerinin toplamda yalnızca %40,2 kadarını tahsil edebildiği, %59,8’inin ise kiracılarda kaldığı görülmektedir.

2.2. Murabaha Gelirleri

İncelenilen vakıfların diğer temel gelir kaynağı murabaha gelirleridir. Murabaha geliri, vakfedilmiş paranın işletilmesiyle elde edilmektedir. Vakıflar bu işletimleri çeşitli hukuki sözleşmeler aracılığıyla yapmaktadır. Bunların başlıcası “muamele-i şer’iyye” olarak adlandırılan usuldür. Hukuk metinlerinde “bey’u’l-ine” olarak anlatılan muamele-i şer’iyye, borç alıp verme işlemiyle birlikte satış işlemi de uygulanarak borç verme işleminden elde edilecek fazlalığın bu satış işleminden elde edilmesini sağlamaktır.⁵² Elde edilen fazlalığın borç işlemiyle değil de satış işlemiyle ortaya çıkıyor oluşu durumu meşru hale getirmektedir. Faiz, İslam dininin kesin

⁵² Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları: Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s.54.

yasaklarından biridir. Muamele-i şer'iyye, hakkında görüş birliği olmamakla birlikte bu işlemi uygun gören hukukçular tarafından şer'î bir korunak olarak görülerek, İslam'ın kesin yasağı olan faizden kaçınma hedeflenmiştir.⁵³ Vakıflar, muamele-i şer'iyye ile birlikte borç verenin borçluya ait bir malı alarak borç ödenene kadar o malı kiraya verip gelir elde etmesi anlamına gelen “*bey' bi'l-istiğlal*” ve bahsedilen işlemin malın kendisinin değil tasarruf hakkının el değiştirdiği hali olan “*ferağ bi'l-istiğlal*” gibi sözleşmelerle de nakit sermayelerini işletmişlerdir.⁵⁴ Hukukî olarak işletim sırasında uygulanacak ribh oranının üst sınırı %15 olarak belirlenmiştir.⁵⁵

Çalışmaya konu olan vakıfların gelirlerinin 484.275 akçe ile %20'sini oluşturan murabaha gelirleri vakıflar için önemli gelir kaynağı olmuştur. Çalışma kapsamına alınan 23 vakıftan 11 tanesi murabaha geliri elde etmektedir. Bu 11 vakfın 8 tanesi gelirlerini hem kiradan hem de murabahadan elde ediyorken 3 tanesi ise bütün gelirini murabahadan elde etmektedir. Vakıfların 5 senelik süreçte elde ettikleri murabaha gelirleri Tablo 8'de gösterilmiştir. Yalnızca murabaha geliri olan vakıflar, tabloda yer alan isimlerinin yanındaki “*” ile gösterilmiştir.

⁵³ Bilmen, **a.g.e.**, cilt 5, s. 47.

⁵⁴ Süleyman Kaya, “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XV, No. 29, 2010, ss. 7-12.

⁵⁵ Özcan, **a.g.e.**, s. 59.

Tablo 8. Murabaha Gelirleri (Akçe)

Vakıf İsmi	İşletilen Nakit Sermaye					Elde Edilen Gelir					
	1219	1220	1221	1222	1223	Ribh Oranı (%)	1219	1220	1221	1222	1223
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	72.000	72.000	75.960	78.960	78.960	12,5	8.704	10.800	11.400	8.400	8.400
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	17.250	17.250	17.250	17.250	12.000	15	2.574	2.574	2.574	2.574	1.800
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	111.480	111.480	111.480	93.120	93.120	15	16.717	16.717	16.717	13.980	13.980
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe*	52.560	52.560	52.560	52.560	52.560	15	7.884	7.884	7.884	7.884	7.884
Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	100.320	100.320	106.920	106.920	114.300	12,5	16.640	16.640	10.684,5	10.684,5	11.430
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	120.000	120.000	120.000	120.000	120.000	12	14.400	14.400	14.400	14.400	14.400

Tablo 8. Murabaha Gelirleri (Akçe) (Devamı)

Vakıf İsmi	İşletilen Nakit Sermaye					Elde Edilen Gelir					
	1219	1220	1221	1222	1223	Ribh Oranı (%)	1219	1220	1221	1222	1223
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	180.000	180.000	180.000	180.000	180.000	12	21.600	21.600	21.600	21.600	21.600
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud*	21.660	21.660	21.660	21.660	21.660	15	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240
Rukiye Hatun Vakfı*	37.200	37.200	37.200	37.200	37.200	15	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580
Rüstem Çelebi Vakfı	42.000	38.460	38.460	38.460	38.460	10	4.200	3.840	3.840	3.840	3.840
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	20.940	20.940	20.940	20.940	20.940	8,8	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Tablo 8'de yer alan ribh oranları elde edilen gelirlerin işletilen nakit sermaye oranlarına bölünmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Bununla beraber “Rüstem Çelebi Vakfı”nın 1219 senesi muhasebe kaydının şerhinde uygulanması gereken ribh oranı “onu on bir hesabı üzere” şeklinde açıkça kaydedilmiştir.⁵⁶

“Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”nın 1219 yılı muhasebe kaydında %12 oranında, 1220 ve 1221 yılı muhasebe kayıtlarında ise %15 oranında murabaha uygulandığı görülmektedir. 1221 yılı muhasebe kaydında ise şerh bölümünde %10 ribh oranı uygulanması gerektiği mütevellîye taahhüt ettirilmiştir. Bu doğrultuda 1222 ve 1223 yılı kayıtlarında görülen ribh oranı %10 olmuştur. Vakıf murabaha gelirini mal-ı vakfa ekleyerek murabahalandırılan miktarı artırmıştır.

“Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”nın %15 ribh oranıyla işlem yaptığı ancak 1223 senesinde mal-ı vakfının azalmasından dolayı murabaha gelirinin

⁵⁶ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter, 11b-1.

de düştüğü görölmektedir. Aynı durum “El-Hac şaban Mescid-i şerifi Vakfı” için de gerçekleşmiştir. %15 oranında murabaha uygulamasına rağmen 1222 ve 1223 yıllarındaki murabaha gelirleri mal-ı vakfın azalmış olmasından dolayı azalmıştır.

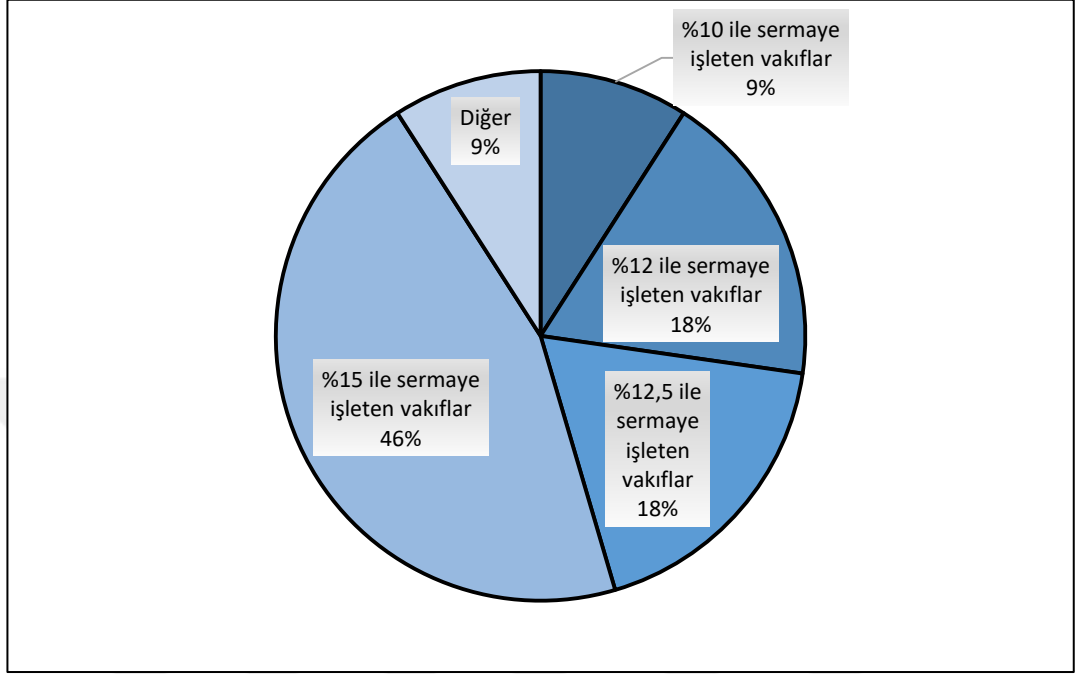
“Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”nın 1219 ve 1220 senelerindeki murabaha gelirlerinin %16,58 oranında ribh uygulanarak elde edildiği görölmektedir. Bu durum %15 ribh oranı sınırının üstünde murabaha uygulandığını göstermektedir. İlgili senelerin muhasebe kaydının şerh bölümünde %10 ribh oranıyla borç vermesi mütevelliyeye taahhüt ettirilmiştir. 1221, 1222 ve 1223 yıllarında mütevellinin %10 oranında murabaha uygulamasıyla 5 yılın ortalama murabaha oranı %12,5’luk ribh oranına ulaşmıştır. Böylelikle kadının yüksek ribh oranına müdahale ederek ribh oranını meşru sınırına çekmesi gibi bir durumun varlığından söz etmek mümkün görölmektedir.

“Rüstem Çelebi Vakfı”nın 5 senede uyguladığı ribh oranı değişmemekle birlikte 1219 senesi muhasebe kaydında vakfın giderlerinin çokluğu sebebiyle mal-ı vakfın muhasebeye dahil edilmesinden dolayı sonraki 4 senenin mal-ı vakfının azaldığı, bunun sonucunda da murabaha gelirlerinde azalmanın olduğu görölmektedir.

“Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdölbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdölbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı”, “Nazperver Mescid-i şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud”, “Rukiye Hatun Vakfı” ve “Sarayı Fatıma Hatun Vakfı”nın mal-ı vakflarında, uyguladıkları ribh oranlarında ve elde ettikleri murabaha gelirlerinde herhangi bir değişiklik gerçekleşmemiştir.

Toplam vakıf sayısı içindeki farklı ribh oranlarıyla sermaye işleyen vakıfların oransal dağımı Şekil 4’de gösterilmiştir.

Şekil 4. Farklı Ribh Oranları ile Sermaye İşleten Vakıf Sayısının Toplam Vakıf Sayısı İçindeki Oransal Dağılımı

Kaynak: Tablo 8.

Murabaha geliri elde eden vakıflardan 5 tanesi %15 ribh oranıyla işlem yapmaktadır. %12 ve %12,5 oranlarında ribh uygulayan ikişer vakıf mevcuttur. %10 oranında ise sadece bir vakıf ribh uygulamaktadır. Şekil 6’da diğer olarak gösterilen ribh oranı ise “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”nın ribh oranıdır. Vakfın murabaha geliri belli olmasına karşılık mal-ı vakfının ne kadarını kullandığı muhasebe kaydında belirtilmemiştir. Bütün mal-ı vakf üzerinden hesaplama yapıldığında ise ribh oranı %8.8 çıkmaktadır.

Vakıfların nakitlerini işlettikleri sözleşme türleri muhasebe kayıtlarında açıkça yazılı bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı vakıfların muhasebelerinin şerh kısımlarında bir sonraki dönem için işletilen nakit sermaye, elde edilecek gelirle birlikte yazılmıştır. Yine bazı şerh bölümlerinde ayrıca murabaha gelirinin meşru olarak borçtan değil de satış işleminden gerçekleşmesi için satışı yapılan nesnelerin bilgilerine de rastlanmaktadır. Örneğin, “Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”nın

1220 senesi muhasebe kaydında⁵⁷ pandol saat, 1221 senesi muhasebe kaydında⁵⁸ bir cilt Neticetü'l-Fetava kitabı, 1222 – 1223 senesi muhasebe kaydında⁵⁹ ise bir cilt Ali Efendi Fetavası kitabı satışının yapıldığı görülmektedir.

Vakıfların gelirleri incelendiğinde para vakıfları ve kira geliri elde eden diğer vakıflar arasında keskin bir ayrım olmadığı görülmektedir. Ayrı ayrı gayrimenkul ve para vakıflarının yanında hem gayrimenkullerinden kira geliri, hem de vakfedilmiş paralardan murabaha geliri elde eden bir çok vakıf tespit edilmiştir.

2.2.1. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri

Murabaha geliri elde eden vakıflar incelendiğinde 11 vakfın 9 tanesinde borç verilen kişilerin bilgisinin mevcut olduğu görülmüştür. “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı” ve “Rüstem Çelebi Vakfı”nın ise kimlere borç kullandığı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. “Rukiye Hatun Vakfı”nın ise sadece 1220 ve 1221 seneleri için zimem bilgisi mevcut değildir. Muhasebe kayıtlarında zimem bilgisi bulunan vakıflar, borçluların cinsiyet bilgileri ve kullandıkları nakit sermaye miktarlarıyla birlikte Ek 6'da gösterilmiştir.

Vakıflardan borç para alan erkek ve kadınların 5 sene boyunca toplam işlem sayıları ve işlem başına düşen nakit sermaye miktarları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)

Cinsiyet	İşlem Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye	İşlem Başına Düşen Nakit Sermaye
Erkek	48	1.728.633	36.013,19
Kadın	8	90.000	11.250
Tespit Edilemeyen	22	1.806.240	82.101,82
Toplam	78	3.624.873	46.472,73

Kaynak: Ek 6.

⁵⁷ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter, 29b-2.

⁵⁸ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter, 31a-2.

⁵⁹ Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter, 42a-1.

Murabaha gelirlerinden elde edilen ortalama gelirin cinsiyetlere göre oransal dağılımını incelendiğinde %76 oranında erkekten, %24 oranında kadından ortalama gelir elde edildiği görülmektedir.

2.2.2. Borçluların Mesleklerine Göre Murabaha Gelirleri

Murabaha geliri elde eden vakıflardan zimem kaydı bulunan 9 vakfın borçlularının meslek bilgisine de ulaşılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda borçluların meslek türleri, bu mesleklerdeki kişi sayısı, işletilen nakit sermaye ve kişi başına düşen nakit sermaye miktarlarıyla birlikte Tablo 10’da gösterilmiştir.

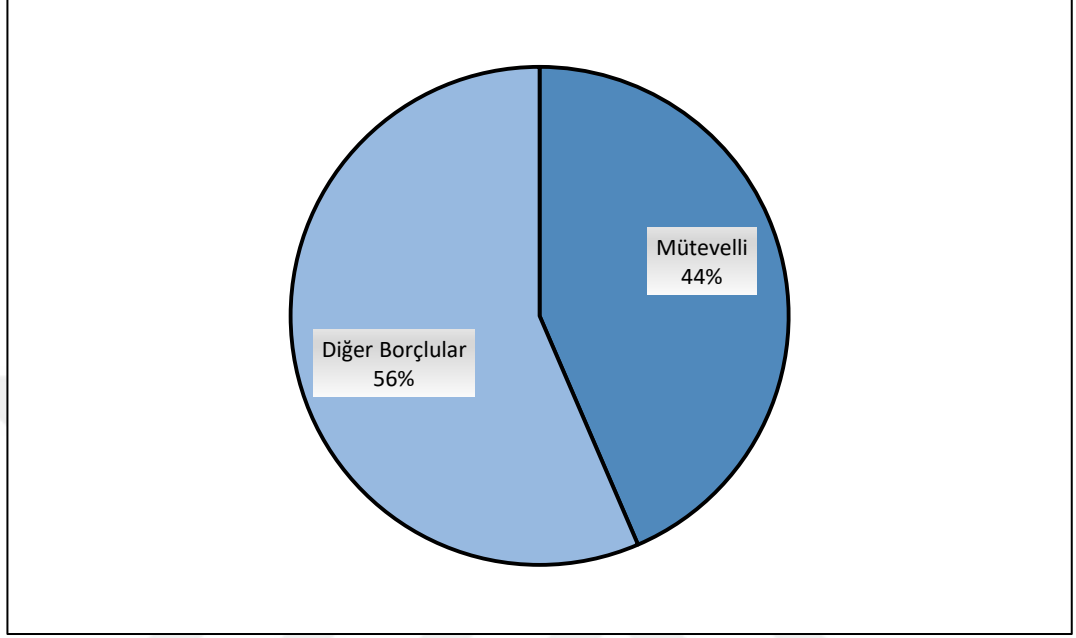
Tablo 10. Borçluların Mesleklerine Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)

Meslekler	Kişi Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye	Kişi Başına Düşen Nakit Sermaye
Mütevelli	6	1.578.033	263.005,5
Mandıracı	1	12.000	12.000
Kahveci	1	4.800	4.800

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter.

Borçluların meslek sahibi olanlarının içinde mütevelliler dikkat çekmektedir. Murabaha işlemlerinde mütevellilerin diğer tüm borçlulara oranı şekil 5’de gösterilmiştir.

Şekil 5. Murabaha İşleminde Elde Edilen Ortalama Gelirin Borçluların Mesleklerine Göre Oransal Dağılımı

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter.

Murabaha gelirlerinin 1.578.033 akçelik kısmının mütevellilerden, 2.046.840 akçelik kısmının ise diğer borçlulardan elde edildiği tespit edilmiştir. Bu durumda diğer borçlulardan gelirin %56’sı elde edilirken, %44’ü de mütevellilerden sağlanmıştır. Mütevellilerin vakfın zarar etmesini engelleme görevleri vardır ve muhasebe kayıtlarının şerhlerinde kadı tarafından vakfın nakit sermayesinin mütevellinin işletmesinin taahhüt ettirildiği yer almaktadır. Bununla beraber mütevellilerin bu nakdi nerelerde kullandıklarının bilgisi mevcut değildir.

Murabaha geliri elde eden vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde borçlu mütevellilerin başka başka mesleklerinin de olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”nın mütevellisi Es-Seyyid Mehmed Efendi bin İbrahim’in aynı zamanda müderrisin-i kiramdan olduğu, “Fatıma Hatun’un Hatuniye Zaviyesi’nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi’nde Vaz’ Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”nin mütevellisi El-Hac Selim Efendi’nin aynı zamanda ilgili zaviyenin şeyhi olduğu, “Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”nın mütevellisi Hafız Musa Efendi’nin aynı zamanda mahallenin imamı olduğu, “Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe

Nukud'un mütevellisi Mehmed Sadık Efendi'nin aynı zamanda mescidin imamı olduğu, "Sarayî Fatıma Hatun Vakfı"nın mütevellisi Hacı Hüseyin'in aynı zamanda El-Hac Hüsrev Mescid-i Şerifi'nin müezzini olduğu kayıtlarda yer almaktadır.

Borçlular için dikkat çekici bir durum da "La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı"nın işletilen sermayesini Şehid Mehmed Paşa Vakfı tarafından kullanıyor oluşudur.

2.2.3. Vakıfların Mal-i Vakf (Asl-i Mal) Durumları

Asl-ı mal veya mal-ı vakf, bir vakfı oluşturan mallara karşılık gelmektedir. Bu mallar vakfetme işlemi gerçekleştiğindeki vakfedilen mallar veya daha sonra bunlara ilave edilmiş mallar olabilmektedir.⁶⁰ Çalışma kapsamına alınan vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde söz konusu vakıfların nakit sermayelerinin genellikle "mal-ı vakf" olarak kaydedildiği görülmektedir. Bu mal-ı vakf miktarlarının ise bir vakfın muhasebe tutulan tarihlerdeki nakit sermayesi olduğu gözlenmiştir. Murabaha geliri elde eden 11 vakfın senelere göre mal-ı vakf durumları Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Vakıfların Mal-i Vakf Durumları (Akçe)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	72.000	72.000	75.960	78.960	78.960
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	17.250	17.250	17.250	17.250	45.000
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	285.600	285.600	285.600	279.780	279.780
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe	139.200	139.200	139.200	139.200	139.200

⁶⁰ Berki, a.g.e., s. 6.

Tablo 11. Vakıfların Mal-i Vakf Durumları (Akçe) (Devamı)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	100.320	100.320	106.920	106.920	114.300
La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	120.000	120.000	120.000	120.000	120.000
La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	192.000	192.000	192.000	192.000	192.000
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud	21.660	21.660	21.660	21.660	21.660
Rukiye Hatun Vakfı	37.200	37.200	37.200	37.200	37.200
Rüstem Çelebi Vakfı	48.420	38.460	38.460	38.460	38.460
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	34.680	34.680	34.680	34.680	34.680
Toplam	1.068.330	1.058.370	1.068.930	1.066.110	1.101.240

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Toplam nakit sermayenin %72,1'i işletilmektedir. Yalnızca murabaha geliri elde eden vakıflar nakit sermayelerinin %56,3'ünü, hem murabaha hem kira geliri elde eden vakıflar ise nakit sermayelerinin %75,7'sini işletmektedir.

“Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”nın 1221 ve 1222 senelerinde, murabaha gelirlerini mal-ı vakfa eklemesinden dolayı mal-ı vakfının arttığı görülmektedir. “Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”nın 1223 senesinde elde ettiği murabaha ve muaccele gelirlerini mal-ı vakfa eklemesiyle mal-ı vakf miktarı artmıştır. “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”nda ise 1219, 1220 ve 1221 seneleri muhasebesinde giderler miktarı elde edilen gelirler ile karşılanamadığından

dolayı mal-ı vakfın muhasebeye dahil edildiği, 1222 ve 1223 yılları kayıtlarında da mal-ı vakfın tekrar muhasebeden ayrıldığı, bu yüzden de mal-ı vakfda azalma yaşandığı tespit edilmiştir. “Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”nın mal-ı vakfında 1221 ve 1223 senelerinde görülen artış, vakfın karının mal-ı vakfa eklenmesinden dolayı gerçekleşmiştir. “Rüstem Çelebi Vakfı”nın mal-ı vakfında 1220 senesinde azalma görülmektedir. Bu durum, 1219 senesinde mal-ı vakfın muhasebeye dahil edilip 1220 senesinde tekrar muhasebeden ayrılmasından dolayı ortaya çıkmıştır.

“Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı”, “Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud”, “Rukiye Hatun Vakfı” ve “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı” mal-ı vakf miktarlarında seneler içinde herhangi bir artma veya azalma durumunun yaşanmadığı görülmektedir.

Seneler için toplam mal-ı vakf miktarlarında ise 1220 senesinde 1219 senesine göre 9.960 akçe azalış, 1221 senesinde 1220 senesine göre 10.560 akçe artış, 1222 senesinde 1221 senesine göre 2.820 akçe azalış ve 1223 senesinde 1222 senesine göre 35.130 akçe artış gerçekleştiği görülmüştür.

Yalnızca murabaha geliri elde eden “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud” ve “Rukiye Hatun Vakfı” 990.300 akçe ve hem kira hem murabaha geliri elde eden diğer vakıflar ise 4.372.680 akçe olmak üzere toplam 5.362.980 akçe nakit sermayeye sahiptir. Bu da nakit sermayenin %18'inin yalnızca murabaha geliri elde eden vakıflara, %82'sinin de hem murabaha hem de kira geliri elde eden vakıflara ait olduğunu göstermektedir.

2.2.4. Vakıfların Birbirleriyle Olan Borç İlişkileri

Hukukî olarak bir vakıf adına borç para almak meşru görülmemiştir. Bununla birlikte, vakfın faydasını gerektirecek bir zorunluluk durumunda vakıf adına borç alınabilmektedir. Bu durumda da mütevellî, kadının iznini almak zorundadır.⁶¹

Çalışma kapsamına alınan vakıflardan “La'lîzade Es-Seyyid Abdûlbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”nın Şehid Mehmed Paşa vakfı adına 120.000 akçe borç verdiği, “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” adına da Haraççıbaşızade Tahir Efendi vakfından 120.000 akçe borç alındığı görülmektedir. “La'lîzade Es-Seyyid Abdûlbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”nın %12 ribh oranıyla borç vererek senelik 14.400 akçe murabaha geliri elde etmiş, “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” ise %15 ribh oranıyla borç alarak senelik 18.000 akçe borç ödemiştir.

“La'lîzade Es-Seyyid Abdûlbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”nın verdiği borcu çalışma kapsamındaki seneler içinde geri alamamıştır ancak “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” aldığı borcu 1223 senesinde elde ettiği muaccele geliri yardımıyla geri ödeyebilmiştir. Her iki vakfın muhasebe kayıtlarında verilen ve alınan borçların “*ba-hüccet*” açıklamasıyla kaydedilmiş olması kadı tarafından düzenlenen belge yardımıyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu durum borç alma veya verme işleminin izne bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Diğer Gelirler

Çalışma kapsamına alınan vakıflardan “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdûlbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” olmak üzere toplam 7 vakfın muhasebe kayıtlarında kira ve murabaha gelirinden başka gelir

⁶¹ Bilmen, **a.g.e.**, cilt 5, s. 55.

olarak kaydedilen miktarların yer aldığı görülmektedir. Bu miktar toplam 568.321,6 akçedir ve tüm gelirler içinde %23'lük bir oran oluşturmaktadır.

“El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” olmak üzere toplam 5 vakıf bu geliri mal-ı vakıflarının muhasebeye dahil edilmesiyle elde etmiştir. “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı” 236.359 akçe, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe” 99.428,6 akçe, “Rüstem Çelebi Vakfı” 48.420 akçe, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” 89.395 akçe ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” 48.000 akçe olmak üzere toplam 521.602,6 akçe mal-ı vakıflarını muhasebeye dahil etmiştir ve bu oran diğer gelirler grubunun %92'sini oluşturmaktadır.

“La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı” 27.000 akçe Vakf-ı Hümayun'dan ve 18.000 akçe Vakf-ı El-Hac Beşir Ağa'dan olmak üzere toplam 45.000 akçelik “*taamiyye*” geliri elde etmiştir. Taamiyye zaviyede yemek vermek için harcanan miktar anlamına gelmektedir⁶² ve çalışmanın “3.3. Diğer Giderler” bölümünde iki vakıftan elde edilen toplam 45.000 akçenin tamamının yine taamiyye gideri için harcandığı görülecektir. Taamiyye gelirleri diğer giderler grubunun %8'ini oluşturmaktadır. El-Hac Beşir Ağa Vakfının ve Vakf-ı Hümayunun yukarıdaki miktarları zaviyede yemek verilmesi için sağlandığını ve bu miktarların tamamıyla yemek çıkarıldığını aynı zamanda gider olarak da kaydedilmesinden görmekteyiz.

“İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın elde ettiği 1.719 akçelik gelir ise muhasebe işlemi gerçekleşmeden önce vefat eden eski müteveli Abid Efendi'nin kendi malından rızasıyla vakfa bağışladığı miktardır. Eski müteveli merhum Abid Efendi'nin vefatından sonra, vakfa bağışladığı miktar gelir olarak kaydedilmiştir.

⁶² Devellioğlu, a.g.e., s. 1008.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

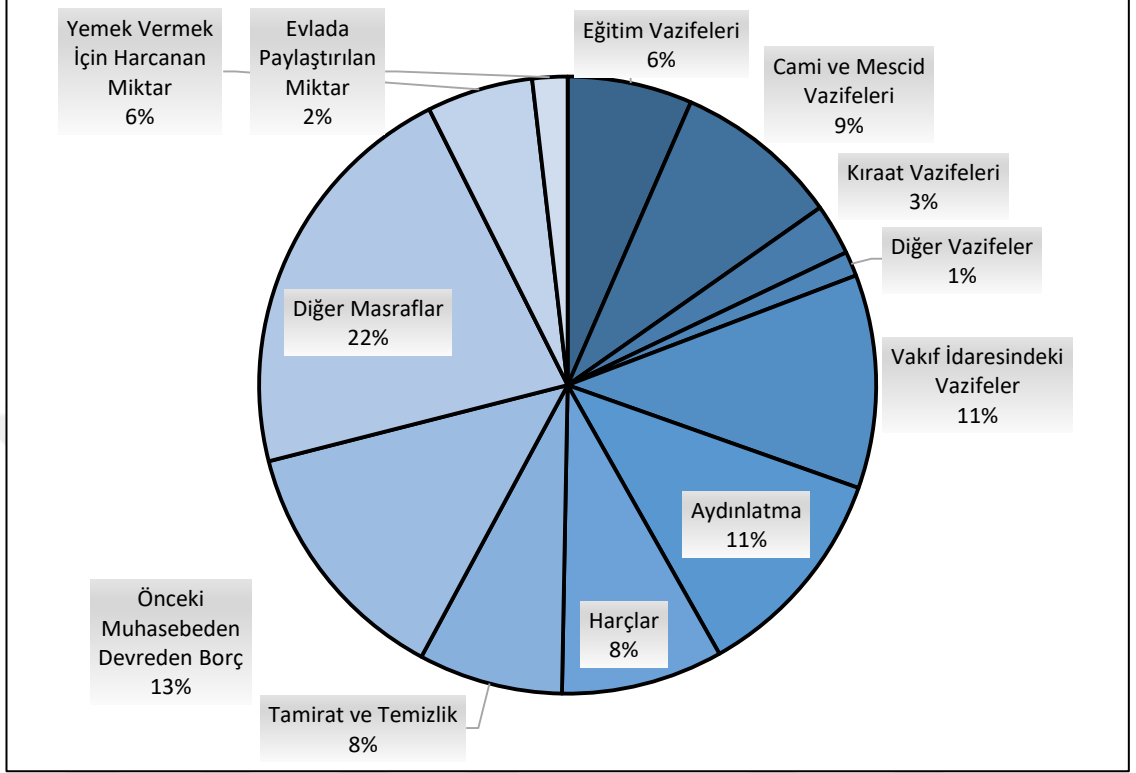
VAKIFLARIN GİDERLERİ

Çalışma kapsamındaki vakıfların malî durumlarını bütünüyle ortaya koyabilmek için gelirleriyle birlikte giderlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla ikinci bölümde vakıfların 5 sene süresindeki gelirleri ve bu gelir miktarlarında yaşanan değişimler tespit edilmiş, türlerine göre sınıflandırılarak sosyal açıdan değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü ise vakıfların giderlerine ayrılmıştır.

İncelenen 23 vakfın 5 senede toplam giderleri 1.973.104,47 akçedir. Bu giderlerin 1.106.701,9 akçesini masraflar, 734.637 akçesini vazife ücretleri ve 131.763,57 akçesini ise diğer giderler oluşturmaktadır. Bu miktarların sonucunda masrafların tüm giderler içindeki %56'lık oranla ilk sırada yer aldığı, ardında %37'lik oranla vazife ücretlerinin ve %7'lik oranla diğer giderlerin geldiği görülmektedir.

Gider türleri muhasebe kayıtlarına uygun olarak masraflar, vazife ücretleri ve diğer giderler başlıklarında ele alınarak ve her harcama amacına göre bu başlıklar altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Tüm giderler içinde, bahsedilen alt ve üst başlıkların oransal dağılımı Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6. Gider Gruplarının Giderler Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı

Kaynak: Ek4 , Ek 7 ve Ek 8.

3.1. Masraflar (Masarîf)

Çalışmaya konu olan vakıfların giderlerinin toplam 1.106.701,9 akçeyle %56'sını oluşturan masrafların 23 vakfın her sene için 5 senelik miktarı Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Masraflar (Akçe)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	1.680	1.620	1.740	1.200	1.200
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı	150	150	150	150	150
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	264	264	264	264	4.050
Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı	1.781	2.830,3	2.830,3	2.830,3	2.830,3
El-Hac İsmail Vakfı	2.838,8	2.838,8	7.826,25	7.826,25	7.826,25
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	15.293,5	15.293,5	15.293,5	10.680	10.680
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe	2.520	2.520	2.520	2.520	2.520
Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	13.893,3	13.893,3	8.142	8.142	9.990
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	5.605,4	5.605,4	5.605,4	5.605,4	5.605,4
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı	0	0	0	0	0
Kâtib Hasan Vakfı	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915
Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	20.757,8	20.757,8	20.757,8	20.757,8	20.757,8
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı	7.878,75	7.878,75	7.878,75	7.878,75	7.878,75
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	3.060,4	3.060,4	3.060,4	3.060,4	3.060,4

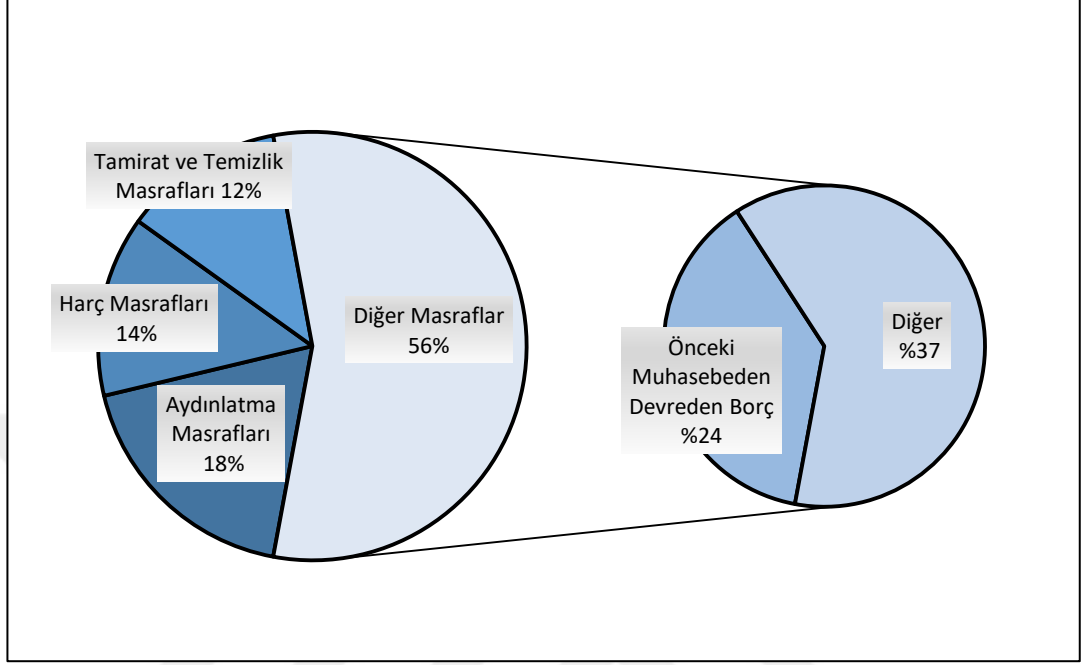
Tablo 12. Masraflar (Akçe) (Devamı)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	21.565,7	21.565,7	21.565,7	21.565,7	21.565,7
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud	720	720	720	720	720
Rukiye Hatun Vakfı	0	0	0	0	0
Rüstem Çelebi Vakfı	8.040	0	0	0	0
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	180	180	180	180	180
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı	7.632	6.232	6.232	6.232	22.202
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı	5.830	14.880	7.590	7.590	8.895
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	540	540	900	900	1.680
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	27.408	35.230	35.230	35.230	329.820

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Masrafların içindeki her bir gider, harcanıldığı amaca göre gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Böylelikle aydınlatma masrafları, harç masrafları, tamirat ve temizlik masrafları ve diğer masraflar başlıkları ortaya çıkmıştır. Bu başlıkların masraflar toplamı içindeki oransal dağılımı Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7. Gider Gruplarının Masraflar Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı

Kaynak: Ek4 ve Ek 7.

Masrafların 202.967,4 akçesini aydınlatma masrafları, 150.882,3 akçesini harçlar, 134.628,45 akçesini tamirat ve temizlik masrafları ve 618.105,85 akçesini diğer masraflar oluşturmaktadır. Diğer masraflar miktarının bu kadar yüksek çıkmasının nedeni ise muhasebe kayıtlarındaki önceki muhasebe döneminden devreden borç (deyn-i vakf ba-muhasebe-i evvel) grubunun bu başlık altında yer almasından dolayıdır. Bu tutar toplam 234.317,25 akçedir ve bunun dışındaki diğer masraflar toplam 383.788,6 akçe miktarındadır. Devreden borç çıkarıldığında kalan toplam içinde bahsedilmeye değer diğer masraf türü ise vakıf işlerinde kullanmak için alınan borcun geri ödenmesiyle oluşan 120.000 akçelik masraftır.

3.1.1. Aydınlatma Masrafları

Aydınlatma masrafları için hangi türde harcamalar yapıldığı, bu harcamaların 5 senelik toplam masrafı ve bu masraflarla ilgili ayrıntılı veri Tablo 13’de gösterilmektedir.

Tablo 13. Aydınlatma Masrafları (1219 – 1223) (Akçe)

Aydınlatma Masrafı Türleri	Masraf Miktarı	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Aydınlatma Masrafları Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
Revgan-ı Zeyt	85.562,1	10	8556,2	42,16	7,73
Şem-i Revgan	34.923,7	6	5820,6	17,21	3,16
Şem-i Asel	51.554,4	4	12888,6	25,40	4,66
Revgan-ı Zeyt ve Şem-i Asel	2.880	1	2880	1,42	0,26
Revgan-ı Zeyt ve Şem-i Revgan	14.580	1	14580	7,18	1,32
Kanadil ve Şamandra	1.489,5	1	1489,5	0,73	0,13
Şamandıra ve Kandil	500	1	500	0,25	0,05
Kanadil ve Şamandra ve Süpürge	3.881,7	2	1940,8	1,91	0,35
İkad-ı Kanadil	3.600	1	3600	1,77	0,33
İkad-ı Kanadil ve Şamandra-ı Minare	3.996	2	1998	1,97	0,36

Kaynak: Ek 7.

İncelenen vakıflardan bir tanesi doğrudan türbenin aydınlatma masrafını karşılamak için gerçekleştirilmiş vakıftır. Bundan başka cami ve mescidler için harcama yapan 9 vakıfta ve zaviyenin harcamalarını karşılayan 1 vakıfta aydınlatma masrafları görülmektedir.⁶³

Aydınlatma masrafları, 1219'da 40.123,23 akçeyken 1223'e gelindiğinde 1.067,27 akçe artarak 41.190,5 akçeye ulaşmıştır.⁶⁴ Bu miktara göre aydınlatma masraflarında 5 senede %2,7'lik bir artış yaşandığı görülmektedir.

⁶³ Bkz. Ek 7.⁶⁴ Bkz. Ek 4.

3.1.2. Harç Masrafları

Harç masrafları için hangi türde harcamalar yapıldığı, bu harcamaların 5 senelik toplam masrafı ve bu masraflarla ilgili ayrıntılı veri Tablo 14’de gösterilmektedir.

Tablo 14. Harç Masrafları (1219 – 1223) (Akçe)

Harç Masrafı Türleri	Masraf Miktarı	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Harç Masrafları Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
Resm-i Müteveli	52.773	5	10554,6	34,98	4,77
Harc-ı Hüccet-i İstifa	27.988	4	6997	18,55	2,53
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye	15.447,4	14	1103,3857	10,24	1,40
Harc-ı Muhasebe	4.605	6	767,5	3,05	0,42
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye ve Kaydiyye	900	1	900	0,60	0,08
Haraççıbaşızade Vakfına Deyn-i Mezkurun Edasını Müş'ir Harç-ı Hüccet	3.000	1	3000	1,99	0,27
Harc-ı Muhasebe ve Zeyl-i Defter	1.680	1	1680	1,11	0,15
Kalemîyye ve Mütferrika	200	1	200	0,13	0,02
Kalemîyye ve Kaydiyye	100	1	100	0,07	0,01

Tablo 14. Harç Masrafları (1219 – 1223) (Akçe) (Devamı)

Harç Masrafı Türleri	Masraf Miktarı	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Harç Masrafları Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
Harc-ı Hüccet	1.092,3	1	1.092,3	0,72	0,10
Tezkiye Harcı	2.085,6	1	2.085,6	1,38	0,19
İhzariyye ve Kaydiyye	1.081	4	270,25	0,72	0,10
Kalemiyye ve Kaydiyye ve İhzariyye	1.755	4	438,75	1,16	0,16
İstanbul Mahkemesinden Mahreç Kaydı	3.720	1	3720	2,47	0,34
Mütevelli-i Sabıkın Terekesinden Mal-ı Vakfı Tahsil İçin Kadı-asker Efendiye Resm	7.249,5	1	7249,5	4,80	0,66
Haremeyn Mahkemesinden Alınan İlâm Harcı	4.800	1	4800	3,18	0,43
Mahkemede Verilen Kalemiyye ve Kaydiyye ve İhzariyye	2.160	1	2160	1,43	0,20
Dellaliyye ve İhbariyye	8.635,5	3	2878,5	5,72	0,78
İhbariyye	60	1	60	0,04	0,01
Harc-ı İlâm	2.400	1	2400	1,59	0,22
Resm-i Çavuşbaşı Ağa	4.800	1	4800	3,18	0,43
Ücret-i Mübaşiriyye	2.640	2	1320	1,75	0,24
Harc-ı İlâm ve Mübaşiriyye ve Resm-i Çavuşbaşı ve Harc-ı İstifa	1.380	1	1380	0,91	0,12
Müjdegan	60	1	60	0,04	0,01

Kaynak: Ek 7.

İncelenen vakıfların 3 tanesi hariç 20 vakfın hepsinde harç masrafının olduğu görülmektedir.⁶⁵

Harç masrafları toplamı 1219'da 17.207 akçeyken, 1220'de 7.890 akçelik bir düşüş göstererek 9.317 akçe olmuştur. Aradaki farkın sebebi "Rüstem Çelebi Vakfı"nın 1219 yılı muhasebesinde mütevellisinin ölümüyle mal-ı vakfı eski mütevellinin terekesinden almak için ödenen harçlardır. 1223'e gelindiğinde ise harç masrafları 1222'ye göre 102.401 akçe artarak 108.535,3 akçeye ulaştığı görülmektedir. Bu çok büyük artışın sebebi "Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı", "Silahi Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı", "Şerife Fatıma Hatun Vakfı" ve "Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı"nın elde ettikleri muaccele gelirleri için ödedikleri harçlardır. 5 senelik sürede görülen 91.328,3 akçelik %530,8'lik artışın nedeni de adı geçen vakıfların muaccele geliri elde etmelerinden dolayı harç masraflarının artması olmuştur.⁶⁶

3.1.3. Tamirat ve Temizlik Masrafları

Tamirat ve temizlik masrafları için hangi türde harcamalar yapıldığı, bu harcamaların 5 senelik toplam masrafı ve bu masraflarla ilgili ayrıntılı veri Tablo 15'de gösterilmektedir.

⁶⁵ Bkz. Ek 7.

⁶⁶ Bkz. Ek 4.

Tablo 15. Tamirat ve Temizlik Masrafları (1219 – 1223) (Akçe)

Tamirat ve Temizlik Masrafı Türleri	Masraf Türleri	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Tamirat Masrafları Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
Çeşme-i Mezburenin Müddet-i Mezburede Müceddeden Kurşun ... ve Hazine Tamiri ve Tamirat-ı Sairesi	10.601,20	1	10601,2	7,87	0,96
Kiremit Akdarması	4.653	3	1551	3,46	0,42
İhrac-ı Mezbele	3.000	1	3000	2,23	0,27
Def'a Tamir-i Mekteb	5.737,5	1	5737,5	4,26	0,52
Tamir-i Kuyu	80	1	80	0,06	0,01
Tamirat	88.360	7	12622,857	65,63	7,98
Cedid Beray-ı Kanadıl Kutusu	1.537,5	2	768,75	1,14	0,14
Tathir-i Çayır	2.120	1	2120	1,57	0,19
Tamir-i Merkad-ı Vâkıf	1.114	1	1114	0,83	0,10
Tamirat-ı Su Yolu ve Hazine	1.601	1	1601	1,19	0,14
Hamam Tamiri	6.343	1	6343	4,71	0,57
Meremmet-i Tulumba	500	1	500	0,37	0,05
Tamirat-ı Kandil Kutusu	78,75	1	78,75	0,06	0,01
Tamir-i Lağım-ı Mekteb	720	1	720	0,53	0,07
Mekteb-i Şerif Sadasına ve Cam ve Saire Masarifat	2.400	1	2400	1,78	0,22
Tathir-i Lağım	5.782,5	2	2891,25	4,30	0,52

Kaynak: Ek 7.

İncelenen vakıflardan cami ve mescid için harcama yapan 7 vakıfta, mektep için harcama yapan 2 vakıfta ve zaviye ve çeşme için harcama yapan 1'er vakıfta tamirat ve temizlik masraflarının yer aldığı görülmektedir.⁶⁷

Tamirat ve temizlik masrafları toplamı 1219'da 26.078,6 akçeyken, 1223'te 27.465,65 akçe olmuştur. Arada 5 sene için 1.387,05 akçelik bir artış vardır ve bu artış %5,3'lük bir orana denk gelmektedir.

3.1.4. Diğer Masraflar

Diğer masraflar için hangi türde harcamalar yapıldığı, bu harcamaların 5 senelik toplam masrafı ve bu masraflarla ilgili ayrıntılı veri Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16. Diğer Masraflar (1219 – 1223) (Akçe)

Diğer Masraf Türleri	Masraf Miktarı	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Diğer Masraflar Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
Ba-muhasebe-i Evvel Deyn-i Vakf	234.317,25	5	46.863,45	38,45	21,17
Haraççıbaşızade Tahir Efendi Vakfına Ba-hüccet İdane ve Teslim Olunan Deyn-i Vakf	120.000	1	120.000	19,69	10,84
Eda-i Murabaha an Vakf-ı Haraççıbaşızade	72.000	1	72.000	11,82	6,51
Sene-i Salife Muhasebesine Kayımlık Vezaifi Sehven İdhal Olunmadığına Binaen bi't-terazi İhrac Olunan Vazife	1.620	1	1.620	0,27	0,15

⁶⁷ Bkz. Ek 7.

Tablo 16. Diğer Masraflar (1219 – 1223) (Akçe) (Devamı)

Diğer Masraf Türleri	Masraf Mikatı	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Diğer Masraflar Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
İmamete Verilen	17.850,9	1	17850,9	2,93	1,61
İstidane Hücceci İhzası İçin	1.588,8	1	1588,8	0,26	0,14
Fazla-i Vakftan İmam Efendiye Verilen	2.681,4	1	2681,4	0,44	0,24
Mütevelli el-Hakkın Mal-ı Vakfı Tahsil İçin Perakende Masrafları	6.355,8	1	6355,8	1,04	0,57
Masarifat-ı Müteferrika	3.936	2	1968	0,65	0,36
Nezaret-i Kadıyyü Haslar	500	1	500	0,08	0,05
Kömür	41.020	3	13673,333	6,73	3,71
Haceye İnşa Olunan Oda	2.700	1	2700	0,44	0,24
İhzariyye-i Cabi	4.080	2	2040	0,67	0,37
Baha-i ...	7.200	1	7200	1,18	0,65
Kalay	6.600	1	6600	1,08	0,60
Ücret-i Kayık-ı Cabi	8.100	2	4050	1,33	0,73
Muhasebe-i Evvel Zuhurunda Muharrer Es-Seyyid İsmail ve Kara Ali'ye Olunan Mesarif	2.460	1	2460	0,40	0,22
Eda-i Hane-i Avarız	15.120	1	15120	2,48	1,37
Menzil-i Mezbur Arsasının Mesahası İçin Ücret-i Mimar	1.200	1	1200	0,20	0,11

Tablo 16. Diğer Masraflar (1219 – 1223) (Akçe) (Devamı)

Diğer Masraf Türleri	Masraf Miktarı	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf	Masraf Türlerinin Diğer Masraflar Toplamına Oranı (%)	Masraf Türlerinin Tüm Masraflar Toplamına Oranı (%)
Ücret-i Kayık ve İhzariyye ve Mesarifat-ı Müteferrika	2.160	1	2160	0,35	0,20
Hammaliyye	840	1	840	0,14	0,08
Ücret-i Kayık	780	1	780	0,13	0,07
Rah-ı Ab	643	1	643	0,11	0,06
Mukata'a-i Zemin	15.232,2	9	1692,47	2,50	1,38
İkdar-ı Germiyyet	900	1	900	0,15	0,08
Tanımlanamayan Masraf	6.828	1	6828	1,12	0,62

Kaynak: Ek 7.

İncelenen vakıflardan cami ve mescid için harcama yapan 8 vakıfta, mektep ve zaviye için harcama yapan ikişer vakıfta ve türbenin aydınlatma ihtiyacını karşılayan bir vakıfta diğer masraflar grubu görülmektedir.⁶⁸

Diğer masraflar miktarını oluşturan masraf türleri vakıflar için bir süreklilik göstermeyip ihtiyaç ortaya çıktığında bunu karşılamaya yönelik masraflar oldukları için miktarının artma veya eksilmesi herhangi anlam taşımamaktadır. Bununla birlikte 1223 senesinde bir önceki seneye göre görülen %253,7'lik artışın⁶⁹ bir kısmının “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”nın daha önce “Haraççıbaşızade Tahir Efendi Vakfı”ndan aldığı 120.000 akçelik borcu o sene geri ödemesinden dolayı olduğunu söylemek mümkündür.⁷⁰

⁶⁸ Bkz. Ek 7.

⁶⁹ Bkz. Ek 4.

⁷⁰ Bkz. Ek 7.

3.2. Vazife Ücretleri (Vazaif)

Çalışmaya konu olan vakıfların giderlerinin toplam 734.637 akçeyle %37'sini oluşturan vazife ücretlerinin 23 vakfın her sene için 5 senelik miktarı Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. Vazife Ücretleri (Akçe)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	7.200	7.200	7.200	7.200	7.200
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı	720	720	720	720	720
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	4.680	4.680	4.680	4.680	4.680
Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı	720	720	720	720	720
El-Hac İsmail Vakfı	720	720	1.080	1.080	1.080
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	6.480	6.480	6.480	6.480	6.480
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe	720	720	720	720	720
Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	2.787	2.787	2.760	2.760	3.120
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	7.740	7.740	7.740	7.740	7.740
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı	703	703	703	703	703
Kâtib Hasan Vakfı	0	0	0	0	0
Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	16.200	16.200	16.200	16.200	16.200
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı	11.160	11.160	11.160	11.160	11.160

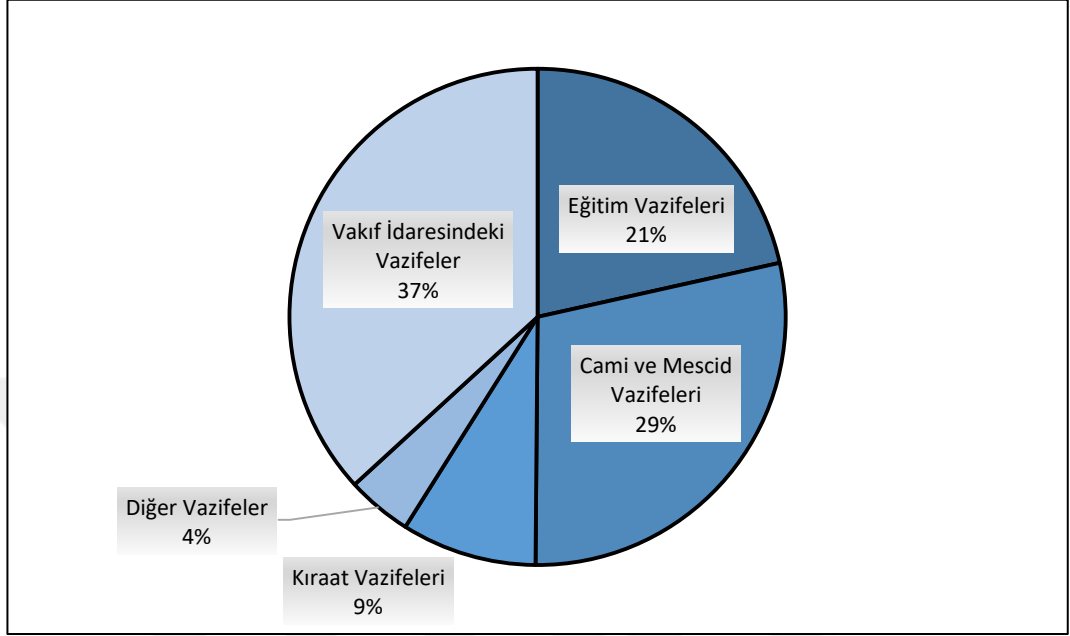
Tablo 17. Vazife Ücretleri (Akçe) (Devamı)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	9.000	9.000	9.000	9.000	9.000
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	9.000	9.000	9.000	9.000	9.000
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud	2.520	2.520	2.520	2.520	2.520
Rukiye Hatun Vakfı	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580
Rüstem Çelebi Vakfı	6.120	4.556	4.556	4.556	4.556
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	1.680	1.680	1.680	1.680	1.680
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı	17.820	17.820	17.820	17.820	17.820
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı	9.720	9.720	9.720	9.720	9.720
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	5.100	5.100	4.853	4.853	8.878
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	20.880	20.880	20.880	20.880	20.880

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Vazife ücretlerinin içindeki her bir gider, harcanıldığı amaca göre gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Böylelikle vakıf idaresindeki vazifeler, cami ve mescid vazifeleri, eğitim vazifeleri, kıraat vazifeleri ve diğer vazifeler başlıkları ortaya çıkmıştır. Bu başlıkların vazife ücretleri toplamı içindeki oransal dağılımı Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8. Vazife Türlerine Ödenen Ücretlerin Ücretler Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı

Kaynak: Ek4 ve Ek8.

Vazife ücretleri toplamının 199.158,5 akçesini vakıf idaresindeki vazifeler (%37), 154.918,2 akçesini cami ve mescid vazifeleri (%29), 116.370 akçesini eğitim vazifeleri (%21), 47.695 akçesini kiraat vazifeleri (%9) ve 22.995 akçesini de diğer vazifeler (%4) oluşturmaktadır.

İncelenen vakıflarda genellikle vazife ücretlerinde sık değişimler görülmemesine rağmen senelere göre toplam miktarlarda artış veya azalış olabilmektedir. Bu durumun nedenleri yeri geldikçe açıklanacaktır ancak başlıcası, vakıfların vazife ücretlerini dağıtma yöntemlerinden biri olan rakabe uygulaması “Vakıfların Zararlarını Telafi Yöntemleri” başlığında detaylı olarak incelenecektir.

3.2.1. Vakıf İdaresindeki Vazifeler

Vakıf idaresindeki vazifeler için hangi vazife türünde ödeme yapıldığı, bu ödemelerin 5 senelik toplam ücreti ve bu vazife ücretleriyle ilgili ayrıntılı veri Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 18. Vakıf İdaresindeki Vazifeler İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)

Vazife Türü	Toplam Ücret	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret	Vazife Türlerinin Vakıf İdaresindeki Vazifeler Ücretleri Toplamına Oranı (%)	Vazife Türlerinin Vazife Ücretleri Toplamına Oranı (%)
Nezaret	28.007,5	5	5.601,5	14,1	5,2
Tevliyet	95.327,5	14	6.809,1	47,9	17,6
Vekilharç	10.800	1	10.800	5,4	2
Kitabet	31.981,5	11	2.907,4	16,1	5,9
Cibayet	26.562	9	2.951,3	13,3	4,9
Kayyım	6.480	3	2.160	3,3	1,2

Kaynak: Ek 8.

İncelenen vakıfların 5 tanesi hariç 18 vakfın hepsinde vakıf idaresindeki vazifeler için ücret ödemesi yapıldığı görülmektedir.⁷¹

Vakıf idaresindeki vazifeler için ödenen toplam ücret, 1219’da 39.776,25 akçeyken 1223’e gelindiğinde 2.087,75 akçe artarak 41.864 akçeye ulaşmıştır.⁷² Bu miktara göre vakıf idaresindeki vazife ücretlerinde 5 senede %5,25’lik bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu durumun ve seneler içindeki dalgalanmaların sebebi “Rüstem Çelebi Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın senelere göre farklılık gösteren rakabeli vazife ödemeleridir. Ayrıca “El-Hac İsmail Vakfı”nın kayyımlik vazife ücreti, 1219-1220 yılları kayıtlarında yanlışlıkla muhasebeye dahil edilmeyip sonraki 1221-1224 kayıtlarına dahil edilmiştir. Bu durum 1221-1224 senelerinin muhasebe kaydında unutulmuş kayyımlik vazife ücretinin masraflar kısmına açıklamayla birlikte kaydedilmesinden anlaşılmaktadır.

⁷¹ Bkz. Ek 8.

⁷² Bkz. Ek 4.

3.2.2. Cami ve Mescid Vazifeleri

Cami ve mescid vazifeleri için hangi vazife türünde ödeme yapıldığı, bu ödemelerin 5 senelik toplam ücreti ve bu vazife ücretleriyle ilgili ayrıntılı veri Tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo 19. Cami ve Mescid Vazifeleri İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)

Vazife Türü	Toplam Ücret	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret	Vazife Türlerinin Cami Vazifeleri Ücretleri Toplamına Oranı (%)	Vazife Türlerinin Vazife Ücretleri Toplamına Oranı (%)
İmamet	85.680	8	10.710	55,31	15,83
Müezzin	29.683,2	5	5.936,64	19,16	5,49
Müezzin-i Vakıt	16.200	1	16.200	10,46	2,99
Vaiz	12.555	1	12.555	8,10	2,32
Müezzin-i Sala	3.600	1	3.600	2,32	0,67
Hitabet	7.200	1	7.200	4,65	1,33

Kaynak: Ek 8.

İncelenen vakıflardan cami ve mescid için harcama yapan 11 vakıfta cami ve mescid vazifeleri için ücret ödemesi yapıldığı görülmektedir.⁷³

Cami ve mescid vazifeleri için ödenen ücretlerde senelere göre önemli değişiklik görülmemekle birlikte, 5 senelik süreçte %1,1 oranında artış olduğu görülmektedir. Bu artışın ve senelere göre ücret farklılıklarının bir nedeni “Hane-i Avâız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”nın müezzine vazife ücretine farklı farklı miktarlarda ekleme yapılmasıdır. Diğer nedeni olan rakabe uygulaması ise ileride geniş bir şekilde incelenecektir.

⁷³ Bkz. Ek 8.

3.2.3. Eğitim Vazifeleri

Eğitim vazifeleri için hangi vazife türünde ödeme yapıldığı, bu ödemelerin 5 senelik toplam ücreti ve bu vazife ücretleriyle ilgili ayrıntılı veri Tablo 20’de gösterilmektedir.

Tablo 20. Eğitim Vazifeleri İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)

Vazife Türü	Toplam Ücret	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret	Vazife Türlerinin Eğitim Vazifeleri Ücretleri Toplamına Oranı (%)	Vazife Türlerinin Vazife Ücretleri Toplamına Oranı (%)
Hace-i Mekteb	27.000	3	9.000	23,2	5
Hace ve Halife	21.600	1	21.600	18,6	4
Dersiyye	15.570	2	7.785	13,4	2,9
Hace-i Meşk	14.400	1	14.400	12,4	2,7
Halife-i Mekteb 1	10.800	1	10.800	9,3	2
Hace-i Mekteb ve Kitabet	9.360	1	9.360	8	1,7
Halife-i Mekteb 3	5.400	1	5.400	4,6	1
Halife-i Mekteb ve Cibayet	5.040	1	5.040	4,3	0,9
Halife-i Mekteb 2	7.200	1	7.200	6,2	1,3

Kaynak: Ek 8.

İncelenen vakıflardan mektep içi harcama yapan 2 vakıfta ve cami ve mescid için harcama yapan 3 vakıfta eğitim vazifesi için ücret ödemesi yapıldığı görülmektedir.⁷⁴

⁷⁴ Bkz. Ek 8.

Eğitim vazifeleri için ödenen ücretlerde seneler içinde herhangi bir artış veya azalış görülmemektedir.⁷⁵

3.2.4. Kiraat Vazifeleri

Kiraat vazifeleri için hangi vazife türünde ödeme yapıldığı, bu ödemelerin 5 senelik toplam ücreti ve bu vazife ücretleriyle ilgili ayrıntılı veri Tablo 21’de gösterilmektedir.

Tablo 21. Kiraat Vazifeleri İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)

Vazife Türü	Toplam Ücret	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret	Vazife Türlerinin Kiraat Vazifeleri Ücretleri Toplamına Oranı (%)	Vazife Türlerinin Vazife Ücretleri Toplamına Oranı (%)
Aşırhan	1.395	1	1.395	2,92	0,26
Cüzhan 1	24.391	4	6.097,8	51,14	4,51
Cüzhan 2	6.103	2	3.051,5	12,80	1,13
Cüzhan 3	6.103	2	3.051,5	12,80	1,13
Cüzhan 4	6.103	2	3.051,5	12,80	1,13
Cüzhan 5	3.600	1	3.600	7,55	0,67

Kaynak: Ek 8.

İncelen vakıflardan kiraat vazifesi için ödeme yapan toplam 5 vakfın 3 tanesinin vakıf idaresindeki vazifelerden başka sadece kiraat vazifesi için ödeme yaptığı, 2 tanesinin ise cami ve mescid vazifeleri için ödedikleri ücretin içinde kiraat vazifesi için de ödeme yaptığı görülmektedir.⁷⁶

Kiraat vazifeleri için ödenen ücretlerde senelere göre önemli değişiklik görülmemekle birlikte, 5 senelik süreçte %4,9 oranında artış olduğu görülmektedir. Bu artışın kiraat vazifesi için ödeme yapan 2 vakfın rakabe ile vazife ücretlerini dağıtmasından kaynaklanmaktadır.

⁷⁵ Bkz. Ek 4.

⁷⁶ Bkz. Ek 8.

3.2.5. Diğer Vazifeler

Diğer vazifeler için hangi vazife türünde ödeme yapıldığı, bu ödemelerin 5 senelik toplam ücreti ve bu vazife ücretleriyle ilgili Tablo 22’de gösterilmektedir.

Tablo 22. Diğer Vazifeler İçin Ödenen Ücretler (1219 – 1223) (Akçe)

Vazife Türü	Toplam Ücret	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret	Vazife Türlerinin Diğer Vazifeler Ücretleri Toplamına Oranı (%)	Vazife Türlerinin Vazife Ücretleri Toplamına Oranı (%)
Şeyh	10.800	1	10.800	47	2
Rah-ı Ab	3.600	2	1.800	15,66	0,67
Müstahfiz-i Tas	1.800	1	1.800	7,83	0,33
Bevvab	5.400	1	5.400	23,48	1
Seccade	1.395	1	1.395	6,07	0,26

Kaynak: Ek 8.

İncelenen vakıflardan çeşme için harcama yapan 2 vakıf ve zaviye için harcama yapan 1 vakıf diğer vazifeler grubunu oluşturmaktadır.⁷⁷

Diğer vazifeler için ödenen ücretlerde seneler içinde herhangi bir artış veya azalış görülmemektedir.⁷⁸

3.3. Diğer Giderler

Çalışmaya konu olan vakıfların giderlerinin toplam 131.763,57 akçeyle %7’sini oluşturan diğer giderlerin 2 vakfin her sene için 5 senelik miktarı Tablo 23’de gösterilmiştir.

⁷⁷ Bkz. Ek 8.

⁷⁸ Bkz. Ek 4.

Tablo 23. Diğer Giderler (Akçe)

Vakıf Adı	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
El-Hac İsmail Vakfı	9.761,16	9.761,16	4.413,75	4.413,75	4.413,75
La'lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	19.800	19.800	19.800	19.800	19.800

Kaynak: Ek 8.

Diğer giderler yalnızca “El-Hac İsmail Vakfı”nın ve “La’lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi’nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”nın giderleridir. “El-Hac İsmail Vakfı”, gelirlerinden vazife ücretlerini ve masrafları çıkarttıktan sonra kalanı vakfeden kişinin evladı olduğunu anladığımız 4 kişiye eşit hisselerde dağıtmaktadır. “La’lizade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi’nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”nın ise zaviyede yemek vermek için harcanan miktar (*taamiyye*) olarak giderlerinde yer almıştır. Bu miktarın 54.000 akçesi vakfın kendi gelirinden harcanırken, 27.000 akçe Vakf-ı Hümayun’dan ve 18.000 akçe Vakf-ı El-Hac Beşir Ağa’dan olmak üzere toplam 45.000 akçelik kısmı ismi geçen vakıflardan gelen taamiyye gelirlerinden karşılanmıştır.

Diğer giderler toplamının 99.000 akçesini yemek vermek için harcanan miktar, 32.763,57 akçesini ise evlada paylaştırılan miktar oluşturmaktadır.

Yemek vermek için harcanan miktar 5 sene boyunca değişmemiştir. Evlada paylaştırılan miktar ise 5 senelik süreçte 5.347,41 akçe azalarak %54,8’lik bir düşüş göstermiştir.⁷⁹

⁷⁹ Bkz. Ek 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKIFLARIN GELİR-GİDER DENGESİ

Çalışma kapsamına alınan vakıfların önce gelirleri sonra da giderleri tüm detaylarıyla ortaya koyulmuş olup çalışmanın bu bölümü vakıfların gelir-gider dengelerinin incelenmesine ayrılmıştır. Böylelikle vakıfların malî durumlarını bütünüyle ortaya koymak mümkün olacaktır.

4.1. Vakıfların Senelere Göre Gelir ve Giderleri

Çalışma kapsamındaki 23 vakfın 5 senelik toplam gelir ve gider miktarları seneden seneye olacak şekilde Tablo 24’de gösterilmiştir.

Tablo 24. Vakıfların Senelere Göre Gelirleri ve Giderleri (Akçe)

Vakıf İsmi	1219		1220		1221		1222		1223	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	8.880	8.880	10.800	8.820	11.400	8.400	8.400	8.400	8.400	8.400
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı	1.020	870	1.020	870	1.020	870	1.020	870	1.020	870
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	2.844	4.944	2.844	4.944	2.844	4.944	2.844	4.944	3.720	8.730
Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı	2.501	2.501	720	3.550,3	720	3.550,3	720	3.550,3	720	3.550,3
El-Hac İsmail Vakfı	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320	13.320
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	97.837,2	20.656,5	97.837,2	20.656,5	97.837,2	20.656,5	17.160	17.160	17.160	17.160
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe	27.771,4	3.240	27.771,4	3.240	27.771,4	3.240	27.771,4	3.240	27.771,4	3.240

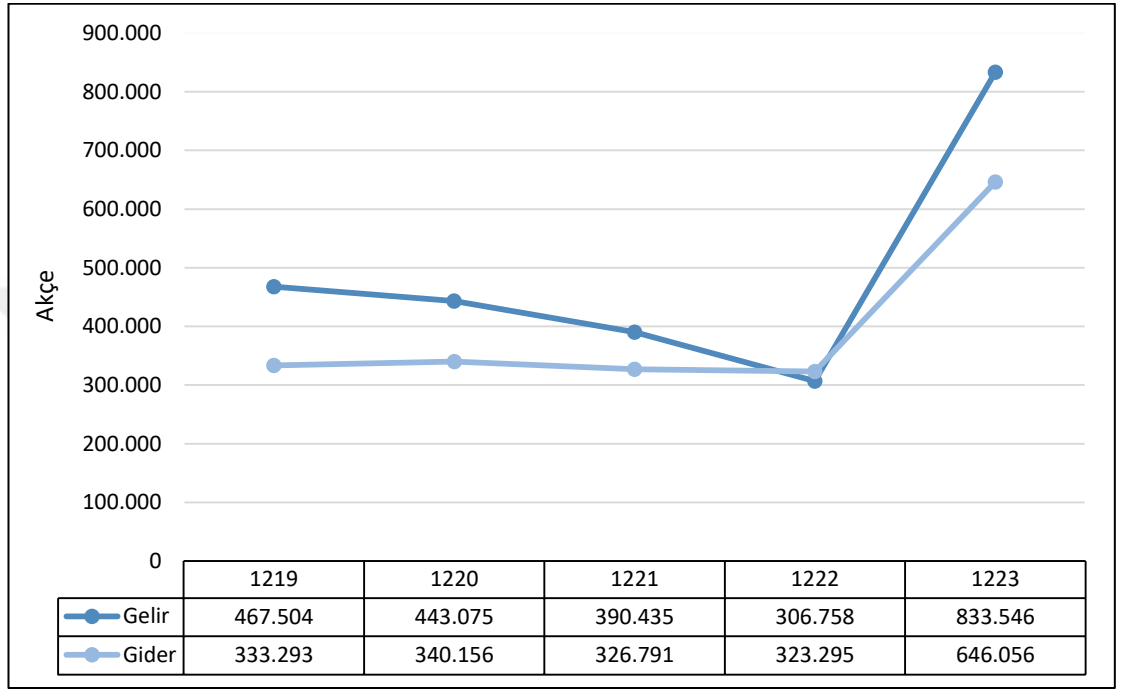
Tablo 24. Vakıfların Senelere Göre Gelirleri ve Giderleri (Akçe) (Devamı)

Vakıf İsmi	1219		1220		1221		1222		1223	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	21.080	16.680	21.080	16.680	14.580	10.894,5	14.580	10.894,5	14.850	13.230
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	15.265,4	13.345,4	15.265,4	13.345,4	15.265,4	13.345,4	15.265,4	13.345,4	15.265,4	13.345,4
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı	720	720	720	720	720	720	720	720	720	720
Kâtib Hasan Vakfı	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915	9.915
Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	25.680	36.957,8	25.680	36.957,8	25.680	36.957,8	25.680	36.957,8	25.680	36.957,8
La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi Mektebi Vakfı	14.040	19.038,75	14.040	19.038,75	14.040	19.038,75	14.040	19.038,75	14.040	19.038,75
La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	29.640	31.860,4	29.640	31.860,4	29.640	31.860,4	29.640	31.860,4	29.640	31.860,4
La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	27.231,4	30.596,6	27.231,4	30.596,6	27.231,4	30.596,6	27.231,4	30.596,6	27.231,4	30.596,6
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240	3.240
Rukiye Hatun Vakfı	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580
Rüstem Çelebi Vakfı	52.620	14.160	4.560	4.560	4.560	4.560	4.560	4.560	4.560	4.560
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860	1.860
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı	56.257	25.450	32.109	24.052	32.109	24.052	32.109	24.052	118.011	40.022
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı	19.740	15.550	67.380	24.600	20.520	17.320,5	20.520	17.320,5	20.460	18.600
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	5.640	5.640	5.640	5.640	5.760	5.760	5.760	5.760	10.560	10.560
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	24.822	48.288	24.822	56.110	24.822	56.110	24.822	56.110	459.822	350.700

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

Bu tabloya dayanarak, incelenilen tüm vakıfların toplam gelir ve gider miktarlarının 5 sene içindeki değişimleri Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1. Gelir – Gider Topamlarının Senelere Göre Değişimi (1219 – 1223) (Akçe)

Kaynak: Ek2 ve Ek 3.

1219, 1220, 1221 ve 1222 senelerinde toplam giderlerde önemli bir değişiklik gözlenmemektedir. Ancak toplam gelirler 1219, 1220 ve 1221 senelerinde azalarak 1222 senesinde toplam giderlerin altında kalmıştır. 1223 senesinde ise gelirlerde biraz daha fazla olmak üzere hem gelirlerde hem de giderlerde artış görülmektedir.

1219 ve 1220 seneleri karşılaştırılarak incelendiğinde toplam gelirlerde 24.429 akçelik bir azalma tespit edilmektedir. “Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”nda, 1219’da elde edilen murabaha geliri mal-ı vakfa katılarak daha çok nakit sermaye kullanılmış ve 1220’de gelirin 1.920 akçe artması sağlanmıştır. Aynı şekilde “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” için de 1220 senesinde gelirlerin giderleri karşılayamaması sebebiyle mal-ı vakfin muhasebeye dahil edilmesinden dolayı gelirlerde 47.640 akçelik bir artış gözlenmektedir. Ancak, 1220 senesinde 1219 senesine göre “Çancı Ali Çelebi’nin Çeşme Vakfı”nda kiracılardan bütün kira bedellerinin tahsil edilememesinden dolayı 1.781 akçe, “Rüstem Çelebi

Vakfı'nda 1219'da muhasebeye dahil edilen mal-ı vakfın 1220'de tekrar ayrılarak giderlerin sadece gelirlerden karşılanmasından dolayı 48.060 akçe ve "Silahi Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı"nın ise muhasebeye dahil olan mal-ı vakfını giderlerin eritmesinden dolayı 24.148 akçe miktarlarında azalma durumu yaşanmıştır. Bütün bu nedenler sonucunda tespit edilen 24.429 akçelik azalma gerçekleşmiştir. Toplam giderlerde ise 6.863 akçelik önemli olmayan bir artış söz konusudur.

1221 senesine gelindiğinde, toplam gelirlerin azalmaya devam ederek 1220 senesine göre bu kez 52.640 akçelik azalış gerçekleştiği görülmektedir. Vakıflardan sadece "Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı" gelirini bir önceki yıla göre 600 akçe artırabilmiştir. Buna karşılık "Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı"nın gelirinde daha düşük ribh oranıyla murabaha işlemi yapılmasından dolayı 6.500 akçe ve "Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı"nın gelirinde ise 1220 yılında muhasebeye dahil ettiği mal-ı vakfı 1221 yılında tekrar muhasebeden ayırmasından dolayı 46.860 akçelik düşüş gerçekleşmiştir. Böylelikle 1221 senesinde toplam gelir 52.640 akçelik miktar azalarak önceki senelere göre azalışını sürdürmüştür. Toplam giderlerde ise 13.365 akçelik önemli olmayan bir düşüş söz konusudur ve bu durumda toplam giderlerin 1219 senesi seviyesinin 6.502 akçe altına gerilediği görülmektedir.

1222 ve 1221 seneleri karşılaştığında ise toplam gelirdeki azalmanın artarak devam ettiği görülmektedir. 1222 senesinde önceki yıla göre azalış 83.677 akçe olarak gerçekleşmiştir. Bu durum "Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı"nın önceki yıla göre daha düşük ribh oranıyla sermaye işletmesinden dolayı murabaha gelirinin 3.000 akçe ve "El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı"nın 1219, 1220 ve 1221 senelerinde mal-ı vakfını muhasebeye dahil etmesine karşılık 1222 senesinde mal-ı vakfını muhasebeden ayırması sebebiyle gelirinin 80.677 akçe azalmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Toplam giderlerde ise 3.496,5 akçelik önemli olmayan bir düşüş söz konusudur.

1223 senesine gelindiğinde 1222 senesine göre çok farklı bir durumun ortaya çıktığı ve hem gelirler toplamında hem de giderler toplamında büyük bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Toplam gelirler 1222 senesine göre 526.788 akçe

artmıştır. Bu da 1222 gelirinin 1,71 katı bir artış yaşandığı anlamına gelmektedir. Bu artışın başlıca nedeni “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”nın 1223 yılında elde ettiği muaccele gelirleridir. “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın geliri elde ettiği muaccele geliriyle 85.902 akçe, “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın geliri 4.800 akçe ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”nın geliri ise 435.000 akçe artmıştır. Toplam giderlerde ise 322.761 akçe artış söz konusudur. Bu artışın da en önemli nedeni elde edilen muaccele gelirleri sebebiyle masraflarda meydana gelen artış olmuştur. “Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”nın giderlerinde, gelirine yansıtılmayıp mal-ı vakfa eklenen muaccele gelirinin masraflarından dolayı 3.786 akçe, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın giderlerinde muaccele gelirinin masraflarından dolayı 15.970 akçe gider artışı yaşanmıştır. “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”nın giderlerinde muaccele geliri masraflarından dolayı 80.726 akçe, elde edilen muaccele geliriyle 120.000 akçe vakıf adına aldığı borcun geri ödenmesi ve 93.864 akçe vakfın önceki senelerde oluşan açığını kapatması olmak üzere toplam 294.590 akçe artış görülmektedir. “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın giderlerinde meydana gelen 4.800 akçelik artış, vakfın elde ettiği muaccele gelirini rakabeyi uyguluyor olmasından dolayı vazife ücreti olarak dağıtmasından kaynaklanmaktadır.

Vakıfların toplam gelirlerinin gelir türleriyle birlikte senelere göre değişim grafiği Ek 2’de, toplam giderlerinin gider türleriyle birlikte senelere göre değişimi Ek 3’de gösterilmiştir.

4.2. Vakıfların Senelere Göre Kâr, Zarar ve Denge Durumları

Çalışmaya konu olan vakıfların senelere göre toplam gelir ve giderlerlerinin böylece görülmüş olması, bu vakıfların senelere göre toplam gelir ve gider miktarları arasındaki farkların yani kâr, zarar ve denge durumlarının incelenmesini gerektirmektedir.

1219 senesinde 23 vakıftan “Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı

İçin Nukud-u Mevkufe”, “Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” olmak üzere 8 adet vakıf toplam 181.639 akçe kâr etmiştir. “Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı” ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” olmak üzere 6'sı toplam 47.428 zarar etmiştir. Geriye kalan 9 vakfın ise gelir ve giderleri birbirine eşittir. Sonuçta toplam 134.210 akçelik bir kâr mevcuttur.

1220 senesine gelindiğinde 23 vakıftan “Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” olmak üzere 8'i kâr etmiştir ve toplam kâr miktarı 160.999 akçeye düşmüştür. “Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı”, “Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı” ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” olmak üzere 7 vakıf da toplam 58.080 akçe zarar etmiştir. Kalan 8 vakfın ise gelir ve giderleri birbirine eşittir. Bu durumda kar miktarının önceki seneye göre azalarak 102.918 akçe olduğu görülmektedir.

1221 senesinde ise 1220 senesindeki kar veya zarar eden veya gelir ve gideri birbirine eşit olan vakıflar değişmemiştir. 1221 senesinin kâr miktarının önceki seneye

göre azalarak toplam 121.724 akçe, zarar miktarının ise aynı kalarak toplam 58.080 akçe olduğu görülmektedir. Toplam kâr miktarı azalmasını sürdürerek 63.643 akçeye gerilemiştir.

1222 senesinde 23 vakıftan “Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” olmak üzere 6'sı toplam 41.543 akçe kâr etmiştir. 1220 ve 1221 senelerinin zarar eden vakıfları ve bu vakıfların zarar miktarları 1222 senesinde de değişmeyerek 7 vakıf toplam 58.080 akçe zarar etmiştir. Geriye kalan 10 vakfın ise gelir ve giderleri birbirine eşittir. 1222'de vakıfların zarar miktarı kâr miktarını geçerek toplamda 16.537 akçe zarar meydana gelmiştir.

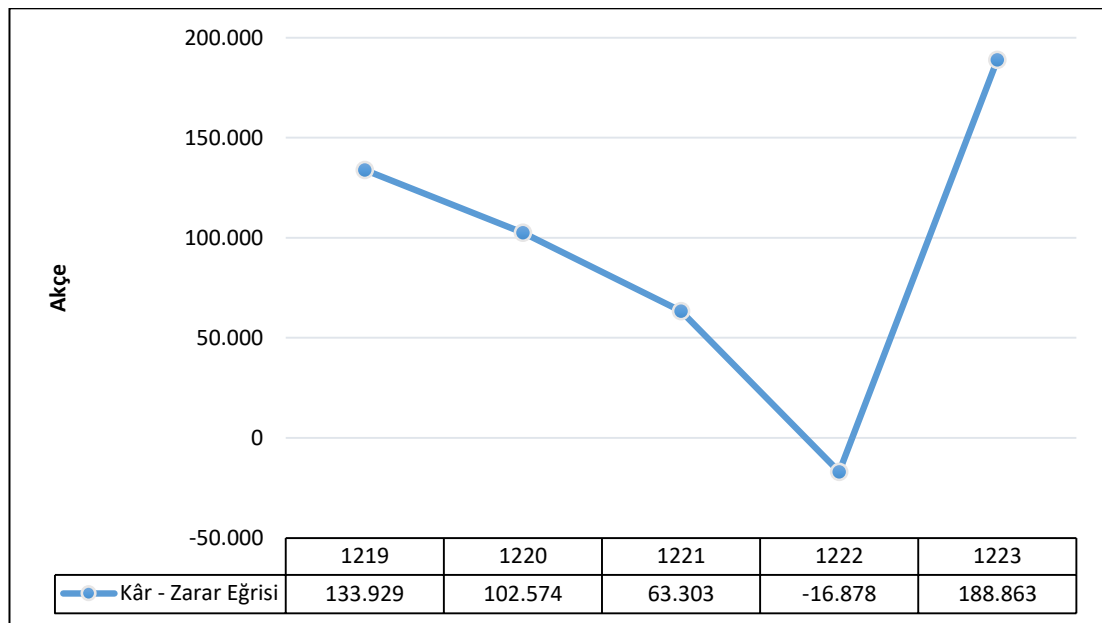
1223 senesine gelindiğinde ise “Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Hane-i Avâriz ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” olmak üzere 7 vakıf toplam 217.192 akçe kâr etmektedir. “Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı”, “Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı” ve “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı” olmak üzere 6 vakıf da toplamda 29.703 akçe zarar etmiştir. Kalan 10 vakfın ise gelir ve giderleri birbirine eşittir. Böylece 5. senenin sonunda toplam 187.490 akçelik bir kâr miktarı meydana gelmiştir.

5 senelik sürecin sonunda “Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı”, “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”,

“Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”, “Hane-i Avârız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı”, “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı” ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı” olmak üzere 9 vakfın kâr ettiği, “El-Hac İsmail Vakfı”, “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı”, “Kâtib Hasan Vakfı”, “Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud”, “Rukiye Hatun Vakfı”, “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” olmak üzere 7 vakfın dengede olduğu ve “Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”, “Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı”, “Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi Mektebi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı”, “La'lîzade Es-Seyyid Abdülbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı” ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı” olmak üzere 7 vakfın da zarar ettiği tespit edilmiştir.

Vakıfların 5 sene boyunca toplam gelir ve gider miktarları arasındaki farklar incelendiğinde ortaya çıkan değişim Grafik 2’de açık bir şekilde görülmektedir.

Grafik 2. Kâr – Zarar Toplamlarının Senelere Göre Değişimi (1219 – 1223) (Akçe)

Kaynak: Tablo 24.

Vakıfların 5 senelik kâr – zarar eğrisi incelendiğinde 1219, 1220 ve 1221 senelerinde toplamda kâr ettikleri ancak bu elde edilen karın her sene azaldığı görülmektedir. 1222 senesine gelindiğinde ise vakıfların toplamda zarar halinde olduğu görülmüştür. Ancak 1223 senesinde toplam zararın telafi edilerek vakıfların 5 senenin en yüksek kâr seviyesine ulaşmış olduğu görülmektedir. Bu durum vakıfların çeşitli zarar telafi yöntemleriyle gerçekleşmiştir.

4.3. Vakıfların Uyguladıkları Zarar Telafi Yöntemleri

Çalışma kapsamına alınan vakıfların 5 sene boyunca çeşitli zarar telafi yöntemleri uyguladıkları ve bu yöntemlerle 1223 senesinde 5 senenin en yüksek kâr seviyesine ulaştıkları görülmektedir. Vakıfların işleyişlerini tam anlamıyla görebilmek için uyguladıkları zarar telafi yöntemlerinden bahsetmek gerekmektedir. Bu durum vakıfların devamlılığını sağladığı için de oldukça önemlidir.

Vakıfların uyguladığı başlıca zarar telafi yöntemlerinden biri “*Rakabe*” uygulamasıdır. Rakabe, İslam hukukunda mülkiyete konu olan eşyanın kendisini ve maddi varlığını ifade eden bir terimdir.⁸⁰ Vakıf ile ilgili kullanıldığında ise rakabe etmenin bir vakfın asl-ı malının herhangi bir ihmal haricinde azalması durumunda, gelirlerinin asl-ı malına eklenerek bu eksiklik giderilene kadar vazife ücretleri ödemesinin kısıtlanması anlamına geldiği görülmektedir.⁸¹ Rakabe uygulaması, hukuk metinlerinin vakıflarla ilgili kısımlarında tamirat ve inşa alt başlığında incelenmiştir.⁸²

İncelenilen vakıflardan “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı”, “Rukiye Hatun Vakfı”, “Rüstem Çelebi Vakfı”, “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” olmak üzere 5 tanesinin rakabe uyguladığı görülmektedir. İlgili vakıfların muhasebe kayıtlarında “vazai” bölümlerinde “*ber-vech-i rakabe*” veya “*mine’r-rakabe*” notu ile açıklanan uygulama, örneğin “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı”nın 1220 – 1223 seneleri muhasebe kaydının şerh bölümünde “*Vech-i meşruh üzre mütevell-i merkumun dört senelik muhasebesi ru’yet olundukta irad-ı vakfdan makbuz olan iki bin sekiz yüz*

⁸⁰ Berki, **a.g.e.**, s. 46.

⁸¹ Bilmen, **a.g.e.**, cilt 4, s.287.

⁸² Mefail Hızlı, “Osmanlı Vakıf Sisteminde Rakabe”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. VI, No. 1, 1994, ss. 53-70.

seksen akçeyi erbab-i vazai fe tevzi' ve taksim olundukta beher akçeye senevi yetmiş dörder akçe isabet eylediği iş bu mahalle şerh verildi.” olarak anlatılmıştır. Böylelikle ilgili vakıf, vazife ücretlerini senede 3.420 akçe olarak ödeyecekken 703 akçe olarak ödemiş ve 2.717 akçelik zararı böylelikle telafi etmiştir.

5 yıllık sürede rakabe uygulayan vakıflar, bu vakıfların günlük vazifeler toplamaları, rakabeden önce bir yılda ödediği vazife ücretleri, rakabeden sonra yıllara göre vazife ücretleri toplamı, yıllara göre kesinti miktarları ve kesinti oranları Tablo 25’de gösterilmiştir.

Tablo 25. Rakabeden Önce ve Sonra Ücretler (Akçe)

Vakıf Adı	Günlük Vazifeler Toplamı	Rakabeden Önce Bir Yılda Vazifeler Toplamı	Rakabeden Sonra Yıllara Göre Vazifeler Toplamı					Yıllık Kesinti Miktarı					Kesinti Oranı (%)				
			1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı	9,5	3.420	703	703	703	703	703	2.717	2.717	2.717	2.717	2.717	79,4	79,4	79,4	79,4	79,4
Rukiye Hatun Vakfı	20	7.200	5.580	5.580	5.580	5.580	5.580	1.620	1.620	1.620	1.620	1.620	22,5	22,5	22,5	22,5	22,5
Rüstem Çelebi Vakfı	17	6.120		4.556	4.556	4.556	4.556		1.564	1.564	1.564	1.564		25,6	25,6	25,6	25,6
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	10,5	3.780	1.680	1.680	1.680	1.680	1.680	2.100	2.100	2.100	2.100	2.100	55,6	55,6	55,6	55,6	55,6
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	23	8.280	5.100	5.100	4.853	4.853	8.880	3.180	3.180	3.427	3.427	-600	38,4	38,4	41,4	41,4	-7,25

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no’lu defter.

1219 senesinde 4 vakıf rakabe uygularken, 1220 senesinde “Rüstem Çelebi Vakfı”nın da rakabe uygulamaya başlamasıyla 1220, 1221, 1222 ve 1223 seneleri boyunca toplam 5 vakfın rakabe uyguladığı görülmektedir. Bu vakıflardan “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı” sadece kira geliri elde etmekteyken, “Rukiye Hatun Vakfı” sadece murabaha geliri elde etmektedir. “Rüstem Çelebi Vakfı” ve “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”nın ise hem kira hem de murabaha gelirleri bulunmaktadır.

Rakabe uygulayan vakıfların hepsinin muhasebe kayıtlarında teorik sınıflandırmanın aksine herhangi bir tamirat ve benzeri kayda rastlanmamaktadır. Bu

doğrultuda incelenen vakıfların rakabe uygulamalarının tamiratla ilgili olmadığı anlaşılmaktadır. “Karakaş Mehmed Ağa Vakfı” ve “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”nın muhasebe kayıtlarında mal-ı vakflarının olmadığı görülmektedir ve elde edilen gelir doğrudan rakabe yoluyla dağıtılmaktadır. “Rukiye Hatun Vakfı”nın ayrıca mal-ı vakfı mevcuttur ancak elde ettiği murabaha gelirini rakabe usulüyle dağıtması, mal-ı vakfının zarara uğramış olduğunu göstermektedir. “Rüstem Çelebi Vakfı”nın mal-ı vakfı, 1219 senesinde vakfın gelirleri giderlerini karşılayamadığı için muhasebeye dahil edilmiştir. Vakıf, ilgili senede rakabe usulüne başvurmamaktadır. 1220 senesine gelindiğinde ise vakfın mal-ı vakfı tekrar ayrılmış ve vakıf zarara uğrayan mal-ı vakfını karşılamak için rakabe uygulamaya başlamıştır. Ancak mal-ı vakfına ekleyebildiği bir geliri mevcut olmayıp bütün gelirini vazife ücretlerine dağıttığı görülmektedir. “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”, kira ve muaccele gelirlerini mal-ı vakfına ekleyerek mal-ı vakfını artırmış ve sadece murabaha gelirlerini, masrafları çıkardıktan sonra vazife ücretlerine dağıtmıştır. Rakabe uygulayan vakıflardan sadece “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”nın mal-ı vakfını artırdığı görülmektedir.

Rakabe uygulaması sayesinde 1219 yılında 4 vakıf toplam 9.617 akçelik, kalan yıllarda 5 vakıf 1220 yılında toplam 11.181 akçelik, 1221 ve 1222 yıllarında toplam 11.428’er akçelik ve 1223 yılında toplam 7.401 akçelik zararı telafi ederek gelir ve giderlerini eşitlemiş ve denge durumuna ulaşmıştır. Böylelikle vakıfların gelir ve giderde denge durumuna ulaşmaları için rakabe uygulamasının etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Denge durumunda olan diğer vakıflardan sadece “Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud”un gelir toplamı gider toplamına eşit durumdadır. “Kâtib Hasan Vakfı”, gelirlerini masrafları çıkarttıktan sonra tamirat giderlerine ayırarak dengeye gelmiştir. “El-Hac İsmail Vakfı” ise evladî vakıf olması dolayısıyla masraf ve vazife miktarlarından kalan kısmını vâkıfın evladına dağıtarak dengeye ulaşmıştır.

1223 senesinde rakabe uygulaması için farklı bir durumun varlığı ortaya çıkmaktadır. “Şerife Fatıma Hatun Vakfı”, 1223 senesinde elde ettiği muaccele gelirini kira gelirine eklemiş ve bu miktardan masrafları çıkararak kalan 8.880 akçeyi rakabe yoluyla vazife ücreti olarak dağıtmıştır. Farklı durum, dağıtılan 8.880 akçenin vazife

ücreti toplamı olan 8.280 akçeden 600 akçe fazla olmasıyla ortaya çıkmıştır. Böylelikle vazife ücretlerinin rakabe uygulaması sebebiyle olması gerekenden %7,25 artarak 600 akçe fazlalaştığı görülmektedir. Bu durum rakabe uygulamasının hangi sıklıkta yaşandığı bilinmemekle beraber her zaman kesinti durumu olmayıp, artışa da neden olabildiğini ortaya koymaktadır.

Vakıfların uyguladıkları diğer zarar telafi yöntemi ise mal-ı vakıflarını muhasebeye dahil etmeleridir. Muhasebe kayıtlarında “El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı”nın 236.359 akçelik mal-ı vakfını, “Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe”nin 99.428,6 akçelik mal-ı vakfını, “Rüstem Çelebi Vakfı”nın 48.420 akçelik mal-ı vakfını, “Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın 89.395 akçelik mal-ı vakfını ve “Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı”nın 48.000 akçelik mal-ı vakfını muhasebeye dahil ettiği görülmektedir. Böylece ilgili vakıflar elde ettikleri gelirlerle giderlerini karşılayamayacak durumdayken mal-ı vakf miktarlarını da muhasebeye dahil ederek giderlerini karşılamıştır. Bu durum, vakıfların mal-ı vakıflarının eksilmesine neden olsa da ilgili dönemde muhasebeye vakıfların gelirlerinde artış olarak yansiyarak zararlarını telafi etmektedir.

Çalışmaya konu olan vakıfların 5 senelik muhasebeleri incelendiğinde en etkili zarar telafi yönteminin ise elde ettikleri murabaha gelirleri yoluyla gelirlerini artırmaları olduğu görülmektedir.

İncelenilen vakıflardan muaccele geliri elde eden vakıflar, elde ettikleri muaccele gelirleri ve bu vakıfların 5 senede elde ettikleri kira gelirleri toplamı Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26. Kira Geliri Toplamları ve Muaccele Gelirleri (1219 – 1223) (Akçe)

Vakıf Adı	Elde Edilen Muaccele Geliri	5 Senelik Kira Gelirleri Toplamı
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	25.200	15.096
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	28.680	45.928
La'lîzade Es-Seyyid Abdûlbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	30.600	6.300
Sarayî Fatıma Hatun Vakfı	8.460	3.300
Silahî Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı	72.000	109.200
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	4.800	28.560
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı	435.000	124.110
Toplam	604.740	332.494

Kaynak: Havass-ı Refia Mahkemesi, 346 no'lu defter.

“Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı”nın 5 senelik toplam kira gelirinin 1,7 katı, “La'lîzade Es-Seyyid Abdûlbakî Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı”nın toplam kira gelirinin 4,9 katı, “Sarayî Fatıma Hatun Vakfı”nın toplam kira gelirinin 2,6 katı ve “Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı”nın ise toplam kira gelirinin tam 3,5 katı muaccele geliri elde ettiği görülmektedir.

Elde edilen muaccele gelirleri, vakıfların 1219 senesinden itibaren toplam gelirlerinin gittikçe azalarak 1222 senesinde zarar etmelerinden sonra 1223 senesinde 5 senenin en yüksek kâr oranına ulaşmalarının da en temel nedeni olmuştur. Vakıflar böylelikle toplam giderleri karşılayarak kâr elde edebilmişlerdir. İncelenilen vakıflarda elde edilen muaccele gelirlerinin vakıfların devamlılıklarını sağlayarak kâr elde etmelerinde önemli bir yeri olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Bu çalışma, Havass-ı Refia (Eyüp) Mahkemesi Şer'yye Sicilleri arasında yer alan 346 numaralı muhasebe defterinden yola çıkarak Eyüp ve civarında faaliyetlerini sürdüren ve tamamına yakını sıradan insanların tesis ettiği 23 vakfın 1219 – 1223 seneleri arasındaki mali durumlarını analiz etmeyi amaçlamış ve vakıfların kâr veya zarar durumlarında nasıl tepkiler verdiklerini göstermeye çalışmıştır.

Vakıfların gelirleri incelendiğinde bu gelirlerin %57'sinin kira gelirleri, %20'sinin murabaha gelirleri ve %23'ünün de diğer gelir türleri olduğu görülmüştür. Bu durum vakıfların en temel gelir kaynaklarının kira gelirleri, sonra da murabaha gelirleri olduğunu göstermiştir. Diğer gelir türleri ise vakıfların giderlerini karşılayamadıklarında mal-ı vakfı da muhasebeye dahil etmesiyle oluşan, zaviyede yemek çıkarmak için sağlanan ve vakfa bağış yapılmasıyla ortaya çıkan gelirlerdir.

Kira gelirlerinin %60'ını icare-i vahide, müeccele ve mukataa olarak alınan kira gelirleri, %40'ını ise muaccele olarak alınan kira gelirleri oluşturmaktadır. Vakıf gayrimenkullerini kullanan kiracılar incelendiğinde elde edilen ortalama kira gelirin %63'ünün bir erkekten, %37'sinin ise bir kadından sağlandığı görülmüştür. Kiracıların meslekleri değerlendirildiğinde kira geliri ortalamasının %34'ünün bakkaldan, %11'inin kömürcüden, %10'unun tuzcudan ve %7'sinin ütücünden elde edildiği anlaşılmıştır. Kiracıların dinî inanışları göz önüne alındığında ise çok sayıda Müslüman kiracıyla birlikte Hristiyan ve Yahudi kiracıların da mevcut olduğu ve bu gayrimüslim kiracıların ortalama kira gelirlerinin Müslüman kiracılardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Vakıfların kiraladığı gayrimenkul türleri içinde de ortalama kira gelirin %30'unun çayırdan, %27'sinin bostandan ve %12'sinin dükkandan elde edildiği tespit edilmiştir. Bazı vakıfların bütün kira gelirlerini tahsil edememesi, kiracılarda kira gelirlerinin kalmasına sebep olmuştur. Bu vakıfların toplam tahsil oranının %40,2, kiracılarda kalan miktarın ise %59,8 oranında olduğu görülmektedir.

Murabaha geliri elde eden vakıflardan %46'sı sermayesini %15 ribh oranıyla, %18'i sermayesini %12,5 ribh oranıyla, %18'i sermayesini %12 ribh oranıyla ve %9'u ise sermayesini %10 ribh oranıyla işletmiştir. Diğer %9'un ribh oranı ise ortalama olarak %8,8 bulunmuştur. Vakıfların toplam sermayelerinin %72,1'ini işlettikleri ve

bu oranın sadece murabaha geliri elde eden vakıflarda %56,3, hem murabaha hem de kira geliri elde eden vakıflarda ise %75,7 olduğu görülmektedir. Murabaha gelirleri, sermayeyi kullananların cinsiyetleri açısından değerlendirildiğinde ortalama murabaha gelirlerinin %76'sının bir erkekten, %24'ünün ise bir kadından elde edildiği anlaşılmıştır. Sermayeyi kullananların %44'ü vakfın mütevellisidir. Bu oran vakıfların sermayelerini yüksek oranda mütevellilerinin kullandığını göstermektedir. Mütevellilerin bu paraları nerelerde ve hangi amaçlarla kullandıkları tespiti muhtaç bir konudur.

Vakıfların giderleri incelendiğinde bu giderlerin %56'nın masraflar, %37'sinin vazife ücretleri ve %7'sinin de diğer gider türleri olduğu görülmüştür. Bu durumda vakıfların giderlerinin büyük oranda masrafları sebebiyle meydana geldiği anlaşılmıştır. Diğer gider türleri ise zaviyede yemek çıkarmak için harcanılması ve vakfın amacı gereği gelirin giderlerden çıkarıldıktan sonra vakfeden kişinin çocuklarına dağıtılmasıyla ortaya çıkan giderlerdir.

Masraflar miktarının %18'ini aydınlatma masrafları, %14'ünü harç masrafları, %12'sini tamirat ve temizlik masrafları ve kalan %56'sını ise diğer masraflar oluşturmaktadır. Diğer masraflar grubunun bu kadar yüksek oranda olmasının nedeni vakfın önceki muhasebe döneminden devreden borcun bu bölümde yer almasından dolayıdır. Vakıfların vazife ücretleri için ödediği toplam miktarın %37'sini vakıf idaresindeki vazifeler için, %29'unu cami ve mescid vazifeleri için, %21'ini eğitim vazifeleri için ve %9'unu kıraat vazifeleri için ödediği görülmektedir. Kalan %4'lük miktar ise zaviyedeki ve çeşme vakıflarındaki vazifeler için ödenmiştir.

Vakıfların her sene için gelir ve gider miktarları incelendiğinde 1219 senesinde vakfın gelirlerinin giderlerinden fazla olduğu görülmektedir. Bu durum 1220 ve 1221 senelerinde de değişmemiştir. Ancak gelirler hep bir önceki seneye göre azalarak 1221 yılına gelmiştir. Giderler seviyesinde ise önemli bir değişme görülmemiştir. 1222 yılına gelindiğinde ise gelirlerin düşüşünün devam etmesiyle gelirler giderleri karşılayamayacak duruma gelmiştir. 1223 senesinde hem gelirlerin hem de giderlerin arttığını ancak gelirlerin daha fazla artıp giderlerin üstünde yer aldığını görmekteyiz. 1223 senesinde gelirlerin 5 yılın en yüksek seviyesine ulaştığı görülmüştür.

5 yıl boyunca vakıfların kira ve murabaha gelirlerinde önemli bir değişiklik görülmemesiyle birlikte, vakıfların gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı senelerde mal-ı vakıflarını muhasebeye dahil edip değişmeyen gelirler ve yüksek giderlerden dolayı mal-ı vakfın seneden seneye erimesinden veya mal-ı vakfı tekrar muhasebeden ayırmalarından dolayı diğer gelirler grubu seneler içinde azalış göstermektedir. 1222'ye kadar gelirlerde yaşanan azalmanın nedeni budur. 1223 senesindeki gelir artışının nedeni ise elde edilen yüksek miktardaki muaccelle gelirleridir.

5 yıl boyunca vakıfların vazife ücretlerinin ve diğer giderlerinin önemli bir değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Bu durum masraflar miktarının 1223'e kadar olan seviyesi için de geçerlidir. Ancak 1223 senesinde masraflarda büyük bir artış yaşanmıştır. Bunun nedeni elde edilen muaccelle gelirlerinin harç masrafları ve bu gelirler sayesinde vakıfların borçlarını ödemeleridir.

5 senelik kâr – zarar durumu değerlendirildiğinde ise vakıfların 1219, 1220 ve 1221 senelerinde kâr halinde oldukları ama elde ettikleri kârın sürekli düşerek 1222 senesinde zarar ettikleri görülmektedir. 1223 senesinde ise vakıflar tekrar kâra geçmiş ve 5 yılın en yüksek kâr oranını elde etmiştir. Bunun sebebi yukarıda belirtildiği üzere, elde edilen muaccelle gelirleridir. Vakıfların kârlarının azalarak zarar etmelerinden sonra tekrar kâr etmeye başlamaları durumu söz konusu vakıfların gelirlerini artırarak zararlarını telafi ettikleri bazı yöntemleri uyguladıklarını göstermektedir. Bu yöntemlerden çalışma için en etkili olanının icareteyn yöntemiyle kiraya verme olduğu görülmektedir. İcareteyn hukuken tartışmalı bir kira sözleşmesidir. Karşı çıkmayanlar da vakıfların faydalarını ve devamlılıklarını göz önünde bulundurarak onay vermişlerdir. Araştırmanın sonucunda icareteyn usulünün bahsedilen faydayı fazlasıyla sağladığı görülmüştür. 1222 senesinde zarar eden vakıfların 1223 senesinde 5 senenin en yüksek kâr seviyesine yükselmesi icareteyn sayesinde elde edilen muaccelle gelirleriyle gerçekleşmiştir.

Vakıfların diğer zararı önleme yöntemi ise rakabe uygulamasıdır. Rakabe uygulamasında vakıf, gelirlerinden masraflarını çıkardıktan sonra normal ücretler yerine elde kalan kadarını vazife ücretleri olarak dağıttığı için normal şartlarda zarar etmesi gerekirken dengeye gelerek bu zarardan kurtulmaktadır. Ayrıca çalışmada

rakabe uygulayan bir vakıfta bir senenin vazife ücretlerinin rakabe yoluyla rakabesiz ücretin daha üst miktarında ödenmesi durumuyla karşılaşmıştır. Bu durum hangi sıklıkta yaşandığı bilinmemekle birlikte rakabe uygulamasının her zaman kesinti durumu olmayıp artışa da neden olabileceğini göstermektedir.

Çalışma kapsamındaki vakıfların faaliyetlerinin vakfeden kişinin şartlarını yerine getirmek ve vakfın devamlılığını sağlamak amaçlarına yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Vakıfların gelirlerini etkileyen icareteyn usulü ve nakit sermayenin işletildiği para vakıfları vakıfların devamlılığını sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Giderlerin ise cami ve mescid veya kıraat vazifeleri için yapılan ödemelerde olduğu gibi vakfeden kişinin şartlarına yönelik ve vakıf idaresindeki vazife ücretlerinde veya harç masraflarında olduğu gibi vakfın devamlılığını sağlamaya yönelik harcamalardan oluştuğu anlaşılmıştır. Rakabe uygulamasının da vakıfların zarar ederek zaman içinde gelirlerinin tükenmesini önlemek amacıyla uygulandığı söylenebilir. Bu devamlılık amacının da yapılmış olan hayır faaliyetinin sürdürülmesi için belirlendiği görülmektedir. Çalışmadaki “İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı”nın vefat eden eski mütevellisinin vakfa kendi malından bağış yapmış olması, bu sorumluluğu taşıyan kişilerin varlığından bahsetmeyi mümkün kılmaktadır.

Ulaşılan tüm sonuçlar, çalışılan malzemedен elde edilmiş verilerdir. Daha geniş zaman aralığında daha çok örneğin incelenmesi ve böylelikle daha kapsamlı ve aydınlatıcı sonuçlara ulaşılması, bu tür çalışmaların çoğalmasıyla mümkün olacaktır. Bu sayede daha sağlıklı ve karşılaştırılabilir sonuçlar elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Arif: “18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2018.
- Azamat, Nihat: “Lâ’lizâde Abdülbâki”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXVII, ss. 90-92.
- Barkan, Ömer Lütfi: Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. VI, No. 1, 1940, ss. 165-181
- Barkan, Ömer Lütfi: “Edirne ve Civarındaki Bazı İmâret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları”, **Belgeler**, C. I, No. 2, 1964, ss. 235-377
- Barkan, Ömer Lütfi: “Fatih Cami ve İmâreti Tesislerinin 1489-1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XXIII, No. 1-2, 1963, ss. 297-341.
- Bektaş, İsmail - Durmuş, Muhammed Emin: “Osmanlı’da Muhasebe Usûlü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu”, **Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. III, No. 2, 2017 ss. 196-209.
- Bektaş, İsmail: “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2017.
- Berki, Ali Himmet: **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tabirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1966.

- Bilmen, Ömer Nasuhi: **Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, 8 c., C. 4, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1969.
- Bilmen, Ömer Nasuhi: **Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, 8 c., C. 5, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1969.
- Çalış, Halit: “Rakabe”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXIV, ss. 427-428
- Çiftçi, Cafer: **Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hirfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları**, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004.
- Çizakça, Murat: **İslam Dünyasında Vakıflar**, çev. Elif Süreyya Genç, Konya, KTO Karatay Üniversitesi, 2017.
- Çizakça, Murat: **Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakıfı, 1993
- Çizakça, Murat: **A History of Philanthropic Foundations the Islamic World the Seventh Centurt to the Present**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2000
- Demirhan, Dilek - Susmuş, Türker - Gönen, Seçkin: “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2015.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2006.
- Dönmez, İbrahim Kafi: “Murabaha”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXI, ss. 148-152.
- Durmuş, Muhammed Emin: “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2016.

- Faroqhi, Suraiya: “Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya: The Zaviye of Sadreddin-i Konevi”, **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, C. XVII, No. 2, ss. 145-172.
- Günay, Hacı Mehmet: “Vakıf”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XLII, ss. 475-479.
- Güran, Tevfik: **Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları**, İstanbul, Kitabevi, 2006
- Gürsoy, Çiğdem: “Şeyhü'l-İslâm Ömer Hüsameddin ve Kazasker Mehmed Vahid Efendilerin Para Vakıflarına Dair Meşihat Arşivi'ndeki 1698 Numaralı Defterin Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2011.
- Güvemli, Oktay: **Türk Devletleri Muhasebe Tarihi**, 4 c., C. 2 İstanbul, YMO Odası, 2000.
- Heybeli, Hacer - Demir, Tanju - Gökmen, Ertan: “Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyılda Manisa Vakıfları”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIV, No. 3, 2016, ss. 274-324.
- İmam Ebu'l Hasan El-Maverdî: **El-Ahkâmu's-Sultâniyye: İslam'da Hilâfet ve Devlet Hukuku**, çev. Dr. Ali Şafak, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1976.
- İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi: **Havass-ı Refia Mahkemesi 346 Numaralı Şer'iyye Sicili**
- Kaya, Süleyman: “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi İlişkilerinin Hukuki Boyutu”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, No. 3, 2007, ss. 13-41.
- Kaya, Süleyman: “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XV, No. 29, 2010, ss. 95-132.

- Kaya, Süleyman: **Osmanlı Hukukunda İcareteyn**, İstanbul, Klasik, 2014.
- Kaya, Süleyman: “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE İlahiyat ABD, İstanbul, 2007.
- Köprülü, Bülent: “Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev’iyetleri ve İcareteynli Vakıflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XVII, No. 3-4, 1951 ss. 685-716.
- Köprülü, Mehmed Fuad: “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, **Vakıflar Dergisi**, No. 1, 1938, ss. 1-6.
- Köprülü, Mehmed Fuad: “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1942, ss. 1-35.
- Kurt, İsmail: **Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996.
- Orbay, Kayhan: “The Waqf of Saruca Pasha in Gallipoli and Agricultural Economy in 17th Century Thrace”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, No: 27, 2011, ss. 143-163.
- Orbay, Kayhan: “Bursa’da Sultan II. Murad Vakfı’nın Mali Tarihi (1608-1641)”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. LX, No. 2, 2011, ss. 293-322.
- Orbay, Kayhan: “Structure and Content of the Waqf Account Book as Sources for Ottoman Economic and Institutional History”, **Turcica**, C. XXXVIII, 2007, pp. 3-47.
- Orbay, Kayhan: “Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynî Toplanan Tarımsal Gelirler ve Ayni Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusunda” **Osmanlı Araştırmaları**, C. XXIV, No. 24, 2004, ss. 289-305.

- Orbay, Kayhan: “The Financial Administration of an İmperial Waqf in an Age of Crisis: A Case Study of Bâyezîd II’s Waqf in Amasya (1594-1657), **Unpublished Master Thesis**, Bilkent University The İnstitute of Economics and Social Sciences Department of History, Ankara, 2001.
- Ömer Hilmi Efendi: **İthaf-ül Ahlâf Fi Ahkâm-il Evkaf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977.
- Özcan, Tahsin: **Osmanlı Para Vakıfları: Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Öztürk, Nazif: **Elmalı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Reyhan, Cenk: **Osmanlı’da Kapitalizmin Kökenleri: Kent-Kapitalizm İlişkisi Üzerine Tarihsel-Sosyolojik Bir Çözümleme**, yay. haz. Harun Turgan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- Serin, Muhittin: “Siyakat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, ss. 291-292.
- Şahin, Baha Mücahid: “18. Yüzyıl Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan 246 No’lu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1769-1773)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2018.
- Şensoy, Fatma: Türker Susmuş, Seçkin Gönen, “Cash Waqfs and Their Accounting Applications at End of the 18th Century in the Ottoman Empire”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. XXVI, No. 3-4, 2012, ss. 101-124.
- Şensoy, Fatma: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Vakıfların Ekonomik Boyutları, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, No. 10, 2016, ss. 41-63.

Şensoy, Fatma:

Muhasebe Defterlerinden Vakıfların Vakıfların
Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek: Bir Örnek
XVIII. YY.”, **Muhasebe ve Finans Tarihi**
Araştırmaları Dergisi, No. 7, 2014, ss. 76-103.

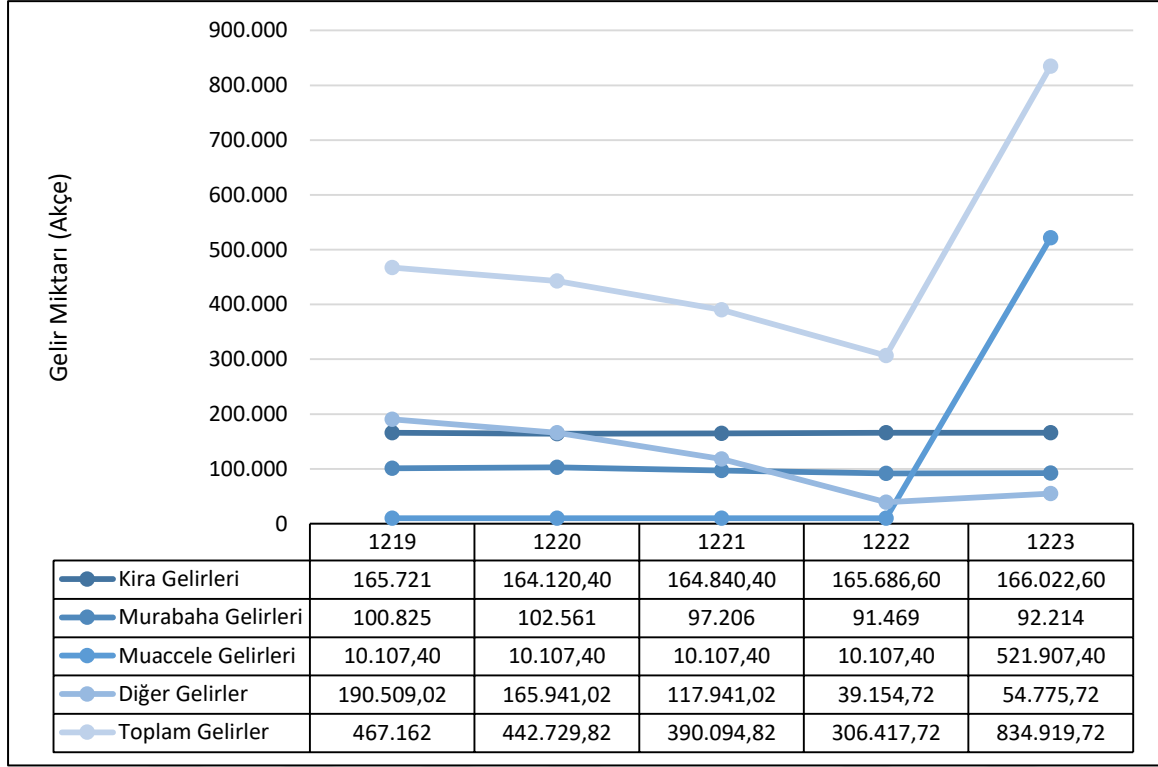
EK 1. BİR MUHASEBE KAYDI ÖRNEĞİ VE TRANSKRİPSİYONU

89

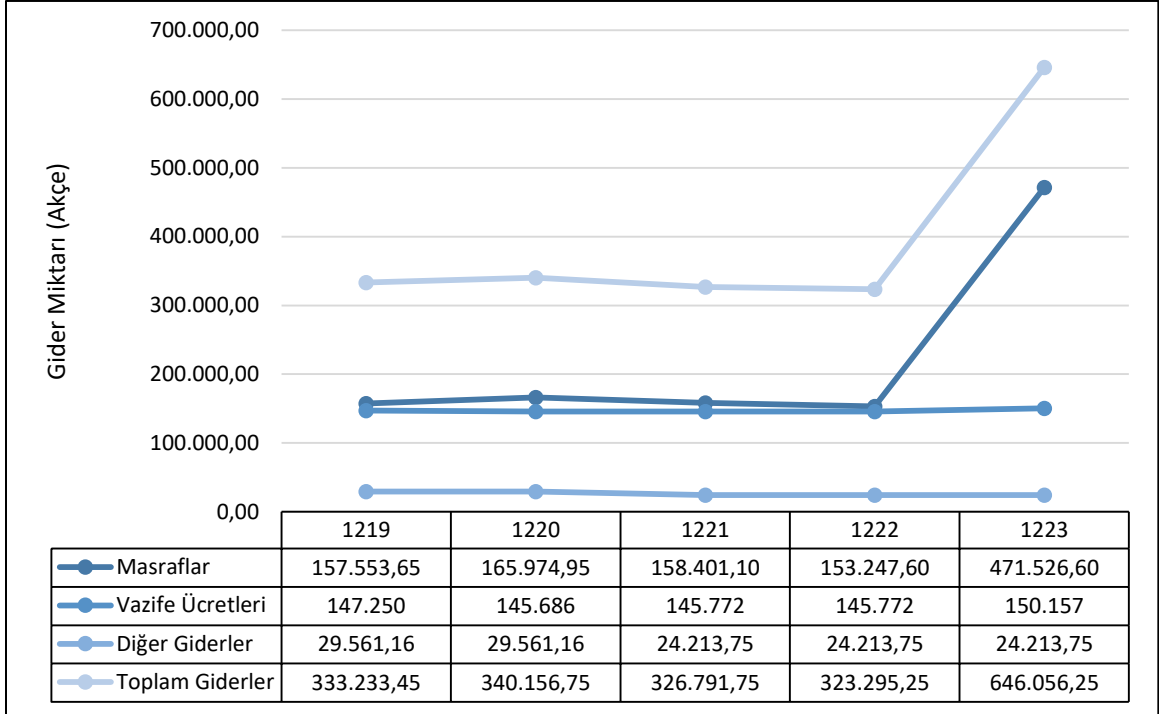
EK 1. BİR MUHASEBE KAYDI ÖRNEĞİ VE TRANSKRİPSİYONU (Devamı)

Medîne-i Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî’de mesned-nişin-i şerî’at-ı garrâ fazîletlû efendiler hazerâtı nezâretlerinde âsûde evkâfdan medîne-i mezbûrede merhum Nazpervî Mescid-i Şerifi mesalihine mevkufe nukudun bi’l-fiil mütevellisi İmam Mehmed Sadık Efendi’nin 1211 senesi Muharremü’l-harâm’ı guresinden 23 senesi Zilhicce’si gâyetine gelince 13 senede mütevellî-i merkûmun îrâd-ı vakıfdan makbûz ve masrûfunun ru’yet olunan muhâsebesi defteridir ki ber-vech-i âtî zikr olunur.			
Asl-ı mâl-ı vakf-ı merbûh bâ-muhasebe-i evvel (guruş): 180,5. – yalnız 180,5 guruştur.			
Makbûz-ı murâbahât der sinîn-i mezbûr (akçe): 42.120			
el-vazâ’if			
vazife-i imâmet: yevm 5, der sene-i kâmile: 1.800, der sinîn-i mezbûr: 23.400	vazife-i müezzin: yevm 2, der sene-i kâmile: 720, der sinîn-i mezbûr: 9.360	harc-ı muhasebe, der sene-i kâmile: 80, der sinîn-i mezbûr: 1.040	kalemiye ve müteferrika, der sene-i kâmile: 40, der sinîn-i mezbûr: 520
müddet-i mezbûrede vakî olan tamirât: 7.800		yekûn: 42.120	
mâl-ı vakf-ı mezbûr: 180,5 guruş			
der zimmet-i mustafa: 40 guruş	der zimmet-i hasan efendi: 40 gutuş	der zimmet-i mütevellî ba-karar: 100,5 guruş	
Vech-i meşrûh üzere mütevellî-i merkûmun 13 senelik muhâsebesi ru’yet olundukda îrâd-ı vakıfdan makbûz, vazâ’if ve masârifine musâvî olup, asl-ı mâl-ı vakf ber-vech-i bâlâ zimmetlerinde zimem-i nâs olduğu iş bu mahalle şerh verildi.			

EK 2. VAKIF GELİRLERİNİN SENELERE GÖRE DEĞİŞİMİ (Akçe)

EK 3. VAKIF GİDERLERİNİN SENELERE GÖRE DEĞİŞİMİ (Akçe)

EK 4. GİDER GRUPLARININ SENELERE GÖRE DEĞİŞİMİ (Akçe)

Masraflar	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Aydınlatma Masrafları	40.123,23	40.303,23	40.472,4	40.878	41.190,5
Harç Masrafları	17.207	9.317	9.808,7	6.134,3	108.535,3
Tamirat ve Temizlik Masrafları	26.078,6	34.487,9	23.568,15	23.028,15	27.465,65
Diğer Masraflar	74.144,85	81.866,85	84.551,85	83.207,15	294.335,15
Vazife Ücretleri	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Vakıf İdaresindeki Vazifeler	39.776,25	39.040,25	39.239	39.239	41.864
Eğitim Vazifeleri	23.274	23.274	23.274	23.274	23.274
Cami Vazifeleri	30.927,6	30.927,6	30.901	30.901	31.261
Kıraat Vazifeleri	9.973	9.145	9.059	9.059	10.459
Diğer Vazifeler	4.599	4.599	4.599	4.599	4.599
Diğer Giderler	Yıllar				
	1219	1220	1221	1222	1223
Yemek Vermek İçin Harcanan Miktar	19.800	19.800	19.800	19.800	19.800
Evlada Paylaştırılan Miktar	9.761,16	9.761,16	4.413,75	4.413,75	4.413,75

EK 5. VAKIF GAYRİMENKULLERİNDE KALAN KİRACILARIN CİNSİYETLERİ VE ÖDEDİKLERİ KİRA MİKTARI (Akçe)

Vakıf Adı	Kıracılar										Kıra Miktarı									
	1219		1220		1221		1222		1223		1219		1220		1221		1222		1223	
	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.
Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı	6	4	6	4	6	4	6	4	6	4	2.100	1.440	2.100	1.440	2.100	1.440	2.100	1.440	2.100	1.440
İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı	12	6	12	6	12	6	12	6	12	6	1.064	296	1.064	296	1.064	296	1.064	296	1.064	296
Karakaş Mehmed Ağa Vakfı			3	1	3	1	3	1	3	1			600	120	600	120	600	120	600	120
Katib Hasan Vakfı	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3.435	240	3.435	240	3.435	240	3.435	240	3.435	240
La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı		2		2		2		2		2		1.260		1.260		1.260		1.260		1.260
Rüstem Çelebi Vakfı			2	1	2	1	2	1	2	1			480	240	480	240	480	240	480	240
Sarayı Fatıma Hatun Vakfı	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	160	60	160	60	160	60	160	60	160	60
Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı	4	1									15.780	360								
Şerife Fatıma Hatun Vakfı	12	6	12	6	11	6	11	6			4.695	945	4.695	945	4.770	990	4.770	990		

**EK 6. VAKIFLARDAN BORÇ ALANLARIN CİNSİYETLERİ VE ALDIKLARI
BORÇ MİKTARLARI (Akçe)**

Vakıf Adı	Borçlular (Kişi Sayısı)										Kullandırılan Nakit Sermaye Miktarı (Akçe)									
	1219		1220		1221		1222		1223		1219		1220		1221		1222		1223	
	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.
Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	72.000	0	72.000	0	75.960	0	78.960	0	78.960	0
Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	17.250	0	17.250	0	17.250	0	17.250	0	12.000	0
El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	111.480	0	111.480	0	111.480	0	93.120	0	93.120	0
Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	52.560	0	52.560	0	52.560	0	52.560	0	52.560	0
Hane-i Avarız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	100.320	0	100.320	0	106.920	0	106.920	0	114.300	0
La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	120.000		120.000		120.000		120.000		120.000	
La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	180.000		180.000		180.000		180.000		180.000	
Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud	3	0	3	0	3	0	3	0	3	0	21.660	0	21.660	0	21.660	0	21.660	0	21.660	0
Rukiye Hatun Vakfı	3	2	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	0	3	0	3	21.600	15.600	37.200		37.200		0	37.200	0	37.200
Rüstem Çelebi Vakfı	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	42.000		38.460		38.460		38.460		38.460	
Sarayı Fatıma Hatun Vakfı	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	T.E.	20.940		20.940		20.940		20.940		20.940	

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARİF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe)

Masraf Türü	Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı					Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı					Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı					Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Revgan-ı Zeyt	780																			
Revgan-ı Zeyt ve Şem-i Asel		720	720	720	720															
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye	360	360	360	360	360	150	150	150	150	150	240	240	240	240		180	180	180	180	180
İhziyîyye ve Kaydiyye			120	120	120						24	24	24	24						
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye ve Kaydiyye ve İhziyîyye															270					
Kalemîyye ve Kaydiyye ve İhziyîyye																				
İhbariyye															60					
Harc-ı İlam ve Mübaşiriyye ve Resm-i Çavuşbaşı ve Harc-ı İstifâ															1.380					
Resm-i Mütevellî															450					
Çeşme-i Mezbureni n Müddet-i Mezburede Müceddede n Kurşun ... ve Hazine Tamiri ve Tamirat-ı Sairesi																	2.650,3	2.650,3	2.650,3	2.650,3
Kiremit Akdarması	540	540	540																	
Tamirat-ı Su Yolu ve Hazne																1.601				
Zayi-i İcarat															1.890					

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	El-Hac İsmail Vakfı					El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı					Fatma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe					Hane-i Avarız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Revgan-ı Zeyt	1.957,5	1.957,5	2.362,5	2.362,5	2.362,5	877,2	877,2	877,2	1.200	1.200	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440	2316	2316	1860	1860	1920
Şem-i Revgan						1.075,9	1.075,9	1.075,9								760	760	630	630	600
Şem-i Asel						2.184,8	2.184,8	2.184,8	3.360	3.360										
Kanadil ve Şamandra						496,5	496,5	496,5												
Şamandra ve Kandil																				
Kanadil ve Şamandra ve Süptürge									480	480						811,3	811,3	649,5	649,5	
İkad-ı Kanadil											720	720	720	720	720					
İkad-ı Kanadil ve Şamandra-ı Minare	148	148																		
Harc-ı Muhasebe			375	375	375															
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye	33,3	33,3				198,6	198,6	198,6			360	360	360	360	360	300	300	225	225	225
Harc-ı Hıccet						364,1	364,1	364,1												
Tezkiye Harcı						695,2	695,2	695,2												
Kalemîyye ve Kaydiyye ve İhzariyye			225	225	225															
Mütevelli-i Sabıkın Terekesinden Mal-ı Vakfı Tahsil İçin Kadı-asker Efendiye Resm						2.416,5	2.416,5	2.416,5												
Tamir-i Kuyu	40	40																		
Tamirat																4146	4146	1388	1388	4965
Cedid Beray-ı Kanadil Kutusu			112,5	112,5	112,5															
Tamir-i Merkad-ı Vakıf																				
Tamirat-ı Kandil Kutusu			26,25	26,25	26,25															

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	El-Hac İsmail Vakfı					El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı					Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe					Hane-i Avarız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otakçıbaşı Hüseyin Ağa Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Tathir-i Çayır																1060	1060			
Zayi-i İcarat			4.110	4.110	4.110															
Sene-i Salife Muhasebesine Kayımlık Vezafi Sehven İdhal Olunmadığına Binaen bi't-terazi İhrac Olunan Vazife			540	540	540															
İmamete Verilen						3.310,3	3.310,3	3.310,3	3.960	3.960										
İstidane Hücceti İhzası İçin						529,6	529,6	529,6												
Fazla-i Vakftan İmam Efendiye Verilen						893,8	893,8	893,8												
Mütevelli el-Hakkın Mal-ı Vakfı Tahsil İçin Perakende Masrafları						2.118,6	2.118,6	2.118,6												
Masarifat-ı Mütferrika									1.080	1.080										120
Hammaliyye																180	180			
Eda-i Hane-i Avarız																4320	4320	2160	2160	2160
Muhasebe-i Evvel Zuhurunda Muharrer Es-Seyyid İsmail ve Kara Ali'ye olunan mesarif																		1230	1230	
Mukata'a-i Zemin	660	660	75	75	75	132,4	132,4	132,4	600	600										

**EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER
ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)**

Masraf Türü	İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı					Karakas Mehmed Ağa Vakfı					Katib Hasan Vakfı					Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Revgan-ı Zeyt	1.080	1.080	1.080	1.080	1.080											2.100	2.100	2.100	2.100	2.100
Şem-i Revgan																486	486	486	486	486
Şem-i Asel																2.640	2.640	2.640	2.640	2.640
Şamandıra ve Kandil																100	100	100	100	100
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye	320	320	320	320	320											300	300	300	300	300
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye ve Kaydiyye											180	180	180	180	180					
İhzariyye ve Kaydiyye																50	50	50	50	50
Dellaliyye ve İhbariyye	120	120	120	120	120															
Harc-ı Huccet-i İstiâ	286,8	286,8	286,8	286,8	286,8															
Kiremit Akdarması																366,6	366,6	366,6	366,6	366,6
Tamirat											9.735	9.735	9.735	9.735	9.735					
Cedid Beray-ı Kanadil Kutusu																240	240	240	240	240
Meremmet-i Tulumba																100	100	100	100	100
Nezaret-i Kadıyyü Haslar																100	100	100	100	100
Ba-muhasebe-i Evvel Deyn-i Vakf	2.345	2.345	2.345	2.345	2.345											13.127,2	13.127,2	13.127,2	13.127,2	13.127,2
Mukata'a-i Zemin	88	88	88	88	88											1.148	1.148	1.148	1.148	1.148
Tanımlanamayan Masraf	1.365,6	1.365,6	1.365,6	1.365,6	1.365,6															

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi Mektebi Vakfı					La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı					La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı					Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Revgan-ı Zeyt											2.880	2.880	2.880	2.880	2.880					
Şem-i Revgan											3.240	3.240	3.240	3.240	3.240					
Harc-ı Muhasebe						240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	80	80	80	80	80
Harc-ı Muhasebe ve Kalemîyye	240	240	240	240	240															
Kalemîyye ve Mütteferrika																40	40	40	40	40
Dellaliyye ve İhbariyye											137,1	137,1	137,1	137,1	137,1					
Harc-ı Hüccet-i İstifa											222,8	222,8	222,8	222,8	222,8					
Resm-i Müttevellî											428,6	428,6	428,6	428,6	428,6					
Tamirat	750	750	750	750	750						848,6	848,6	848,6	848,6	848,6	600	600	600	600	600

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi Mektebi Vakfı					La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı					La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Def'a Tamir-i Mekteb	1.147,50	1.147,50	1.147,50	1.147,50	1.147,50										
İhrac-ı Mezbele											360	360	360	360	360
Tamir-i Merkad-ı Vakıf											222,8	222,8	222,8	222,8	222,8
Hamam Tamiri											1.268,6	1.268,6	1.268,6	1.268,6	1.268,6
Tathir-i Lağım	52,5	52,5	52,5	52,5	52,5										
Zayi-i İcarat	892,5	892,5	892,5	892,5	892,5						120	120	120	120	120
Ba-muhasebe-i Evvel Deyn-i Vakf	2.231,25	2.231,25	2.231,25	2.231,25	2.231,25	2.385,4	2.385,4	2.385,4	2.385,4	2.385,4	3.308,60	3.308,60	3.308,60	3.308,60	3.308,60
Kömür	1.740	1.740	1.740	1.740	1.740						5.400	5.400	5.400	5.400	5.400
Haceye İnşa Olunan Oda	540	540	540	540	540										
İhzariyye-i Cabi	240	240	240	240	240										
Baha-i ...											1.440	1.440	1.440	1.440	1.440
Kalay											1.320	1.320	1.320	1.320	1.320
Rah-ı Ab											128,6	128,6	128,6	128,6	128,6
Mukata'a-i Zemin	45	45	45	45	45	435	435	435	435	435					

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	Rukiye Hatun Vakfı					Rüstem Çelebi Vakfı					Sarayı Fatıma Hatun Vakfı					Silahi Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Revgan-ı Zeyt																1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
Şem-i Revgan																1.142	1.142	1.142	1.142	1.142
Şem-i Asel																2.080	2.080	2.080	2.080	2.080
Harc-ı Muhasebe											120	120	120	120	120					200
Harc-ı Muhasebe ve Kalemiyye											60					250	250	250	250	
Kalemiyye ve Kaydiyye																				100
Kalemiyye ve Kaydiyye ve İhbariyye											60	60	60	60						
Dellaliyye ve İhbariyye																				2.160

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	Rukiye Hatun Vakfı					Rüstem Çelebi Vakfı					Sarayı Fatıma Hatun Vakfı					Silahi Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Harc-ı İlam						2.400														
Resm-i Çavuşbaşı Ağa						4.800														
Ücret-i Mübaşiriyye						840														
Harc-ı Huccet-i İstifa																				3.600
Resm-i Mutevelli																				7.200
Kiremit Akdarması																	400	400	400	
Tamirat																1.800				
İhrac-ı Mezbele																240	240	240	240	240
Ücret-i Kayık-ı Cabi																720	720	720	720	720
Menzil-i Mezbur Arsasının Mesahası İçin Ücret-i Mimar																				1.200
Ücret-i Kayık ve İhzariyye ve Mesarifat-ı Muteferrika																				2.160
Mukata'a-i Zemin																200	200	200	200	200

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARIF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı					Şerife Fatıma Hatun Vakfı					Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Revgan-ı Zeyt	1.800										2.544	2.544	2.544	2.544	3.000
Şem-i Revgan	1.080										544	544	544	544	720
Şem-i Asel											2.920	2.920	2.920	2.920	3.000
Revgan-ı Zeyt ve Şem-i Revgan		3.120	3.780	3.780	3.900										
İkad-ı Kanadil ve Şamandra-ı Minare											720	720	720	720	820
Harc-ı Muhasebe ve Kalemiyye						180	180	180	180	180	260	260	260	260	
Haraççıbaşızade Vakfına Deyn-i Mezkurun Edasını Müş'ir Harc-ı Hücet															3.000
Harc-ı Muhasebe ve Zeyl-i Defter															1.680
İhzariyye ve Kaydiyye	90	240			45										
Kalemiyye ve Kaydiyye ve İhzariyye			120	120											600
İstanbul Mahkemesinden Mahreç Kaydı															3.720
Haremeyn Mahkemesinden Alınan İlam Harcı															4.800
Mahkemede Verilen Kalemiyye ve Kaydiyye ve İhzariyye															2.160
Dellaliyye ve İhbariyye															5.190
Ücret-i Mübaşiriyye															1.800
Müjdegan										60					
Harc-ı Hücet-i İstifa										240					21.600
Resm-i Mütavelli										480					42.500

EK 7. MUHASEBE KAYITLARININ MASARİF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Masraf Türü	Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı					Şerife Fatıma Hatun Vakfı					Turşucuzade Hüseyin Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
Tamirat		8.400			2.460										
Tamir-i Lağım-ı Mekteb		720													
Mekteb-i Şerif Sadasına ve Cam ve Saire Masarifat			1.200	1.200											
Tathir-i Lağım	960	600	1.320	1.320	1.320										
İkdar-ı Germiyyet	900														
Zayi-i İcarat		720									960	960	960	960	8.820
Masarifat-ı Müteferrika															1.656
Ba-muhasebe-i Evvel Deyn-i Vakf												7.822	7.822	7.822	93.864
Kömür	1.000	1.080	1.080	1.080	1.080										
İhzariyye-i Cabi						360	360	720	720	720					
Ücret-i Kayık-ı Cabi											900	900	900	900	900
Hammaliyye											120	120	120	120	
Eda-i Murabaha an Vakf-ı Haraççıbaşızade											18.000	18.000	18.000	18.000	
Ücret-i Kayık															780
Haraççıbaşızade Tahir Efendi Vakfına Ba-hüccet İdane ve Teslim Olunan Deyn-i Vakf															120.000
Mukata'a-i Zemin			90	90	90						440	440	440	440	480
Tanımlanamayan Masraf															8.730

EK 8. MUHASEBE KAYITLARININ VAZAİF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe)

Vazife Türü	Bıçakçı Ferhad Mescid-i Şerifi Vakfı					Burhan Efendi Diğer Samma (?) Çeşmesi Vakfı					Cünane Hatun'un Siyavuş Paşa Türbesi Vakfı					Çancı Ali Çelebi'nin Çeşme Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
İmamet	5.760	5.760	5.760	5.760	5.760															
Tevliyet	1.080	1.080	1.080	1.080	1.080	360	360	360	360	360	720	720	720	720	720					
Kitabet	360	360	360	360	360															
Cibayet											360	360	360	360	360					
Cüzhan 1											720	720	720	720	720					
Cüzhan 2											720	720	720	720	720					
Cüzhan 3											720	720	720	720	720					
Cüzhan 4											720	720	720	720	720					
Cüzhan 5											720	720	720	720	720					
Rah-ı Ab						360	360	360	360	360						360	360	360	360	360
Müstahfiz-i Tas																360	360	360	360	360
Vazife Türü	El-Hac İsmail Vakfı					El-Hac Şaban Mescid-i Şerifi Vakfı					Fatıma Hatun'un Hatuniye Zaviyesi'nde Medfun Eş-Şeyh Es-Seyyid Hasan Türbesi'nde Vaz' Eylediği İkad-ı Kanadil Levazımı İçin Nukud-u Mevkufe					Hane-i Avarız ve Levazımat-ı Mescid-i Şerif-i Otağbaşı Hüseyin Ağa Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
İmamet						1.800	1.800	1.800	1.800	1.800						720	720	720	720	720
Müezzin						1.080	1.080	1.080	1.080	1.080						2067	2067	2040	2040	2400
Tevliyet						1.080	1.080	1.080	1.080	1.080	360	360	360	360	360					
Vekilharç																				
Kitabet	360	360	360	360	360	720	720	720	720	720	360	360	360	360	360					
Cibayet	360	360	360	360	360	1.080	1.080	1.080	1.080	1.080										
Kayyım			360	360	360	720	720	720	720	720										
Vazife Türü	İslambey Mescid-i Şerifi Vakfı					Karakaş Mehmed Ağa Vakfı					Katib Hasan Vakfı					Kiremitçi Ahmed Çelebi Cami-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
İmamet	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440	296	296	296	296	296						4.680	4.680	4.680	4.680	4.680
Müezzin	1.620	1.620	1.620	1.620	1.620	74	74	74	74	74										
Müezzin-i Vakıt																3.240	3.240	3.240	3.240	3.240
Müezzin-i Sala																720	720	720	720	720
Hitabet																1.440	1.440	1.440	1.440	1.440
Nezaret						111	111	111	111	111										
Tevliyet	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440	222	222	222	222	222						2.160	2.160	2.160	2.160	2.160
Kitabet	720	720	720	720	720											1.080	1.080	1.080	1.080	1.080
Cibayet	720	720	720	720	720											720	720	720	720	720
Kayyım	360	360	360	360	360															
Cüzhan 1																1.080	1.080	1.080	1.080	1.080
Dersiyye	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440															
Hace-i Mekteb																1.080	1.080	1.080	1.080	1.080

EK 8. MUHASEBE KAYITLARININ VAZAİF BÖLÜMLERİNDE YER ALAN BİLGİLER (Akçe) (Devamı)

Vazife Türü	La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi Mektebi Vakfı					La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi Vakfı					La'lizade Es-Seyyid Abdülbaki Efendi'nin Kalenderhane Zaviyesi'nin Mesalihine Meşruta Es-Seyyid Ma'sum Efendi ve Es-Seyyid El-Hac Mehmed Efendi Vakfı					Nazperver Mescid-i Şerifi Mesalihine Mevkufe Nukud				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
İmamet																1.800	1.800	1.800	1.800	1.800
Müezzin																720	720	720	720	720
Nezaret											3.600	3.600	3.600	3.600	3.600					
Tevliyet						3.600	3.600	3.600	3.600	3.600	3.600	3.600	3.600	3.600	3.600					
Vekilharç						2.160	2.160	2.160	2.160	2.160										
Kitabet											1.080	1.080	1.080	1.080	1.080					
Cibayet											720	720	720	720	720					
Hace-i Mekteb	3.600	3.600	3.600	3.600	3.600															
Halife-i Mekteb 1	2.160	2.160	2.160	2.160	2.160															
Halife-i Mekteb 3	1.080	1.080	1.080	1.080	1.080															
Halife-i Mekteb 2	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440															
Hace-i Meşk	2.880	2.880	2.880	2.880	2.880															
Seyh						2.160	2.160	2.160	2.160	2.160										
Bevvab						1.080	1.080	1.080	1.080	1.080										
Vazife Türü	Rukiye Hatun Vakfı					Rüstem Çelebi Vakfı					Sarayı Fatma Hatun Vakfı					Silahi Mehmed Bey Mescid-i Şerifi Vakfı				
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223
İmamet											640	640	640	640	640					
Müezzin											320	320	320	320	320					
Vaiz	2.511	2.511	2.511	2.511	2.511															
Nezaret	279	279	279	279	279															
Tevliyet						1.800	1.340	1.340	1.340	1.340	320	320	320	320	320					
Kitabet	279	279	279	279	279	360	268	268	268	268	400	400	400	400	400					
Cibayet	279	279	279	279	279	720	536	536	536	536										
Aşırhan	279	279	279	279	279															
Cüzhan 1						3.240	2.412	2.412	2.412	2.412										
Dersiyye	1.674	1.674	1.674	1.674	1.674															
Seccade	279	279	279	279	279															
Vazife Türü	Şerbetçi El-Hac Mustafa Mektebi ve Hayrat-ı Sairesi Vakfı					Şerife Fatma Hatun Vakfı														
	1219	1220	1221	1222	1223	1219	1220	1221	1222	1223										
Nezaret	360	360	360	360	360	1.108,75	1.108,75	1.055	1.055	1.930										
Tevliyet	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440	1.108,75	1.108,75	1.055	1.055	1.930										
Kitabet						665,25	665,25	633	633	1.158										
Cibayet						443,5	443,5	422	422	772										
Cüzhan 1						443,5	443,5	422	422	772										
Cüzhan 2						443,5	443,5	422	422	772										
Cüzhan 3						443,5	443,5	422	422	772										
Cüzhan 4						443,5	443,5	422	422	772										
Halife-i Mekteb ve Cibayet	2.520	2.520																		
Hace ve Halife			7.200	7.200	7.200															
Hace-i Mekteb ve Kitabet	4.680	4.680																		
Hace-i Mekteb	720	720	720	720	720															